

אוניברסיטת
בר-אילן

מרכז בגין-סאדאת
למחקרים אסטרטגיים

המדינה האסלאמית - "לאומיות דתית" וערעור הסדר הבינלאומי

גלית טרומן צינמן

עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 161

אוניברסיטת בר-אילן
עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 161

המדינה האסלאמית - "לאומיות דתית" וערעור הסדר הבינלאומי

גלית טרומן צינמן

המדינה האסלאמית - "לאומיות דתית" וערעור הסדר הבינלאומי

**The Islamic State's "Religious Nationalism": Challenging
the Existing International Order**

Galit Truman Zinman

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים (בס"א)
אוניברסיטת בר-אילן
רמת גן 5290002
טל' 03-5318959
פקס 03-5359195

office@besacenter.org
ISSN 0793-1042

אפריל 2019

© כל הזכויות שמורות
תמונת שער: ISIS propaganda video via Wikipedia

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים (מרכז בס"א) עורך מחקרים מכווני מדיניות בנושאים אסטרטגיים - במיוחד בנושאים הקשורים לביטחון הלאומי של ישראל ולמדיניות החוץ שלה - ובסוגיות אזוריות במזרח התיכון.

פרסומיו של מרכז בס"א מכוונים אל מקבלי ההחלטות הישראלים הבכירים במערכת הפוליטית, במסד הביטחוני ובשירות החוץ של ישראל, וכן אל הסגל הדיפלומטי, התקשורת, הקהילה האקדמית, מנהיגי הקהילות היהודיות ברחבי העולם והקהל המשכיל באופן כללי.

המרכז מקיים כנסים בין-לאומיים, הרצאות ותדרכים המיועדים לקהל בין-לאומי ומקומי. באירועים אלה משתתפים מומחים מובילים בתחומם מן האקדמיה ואנשי מעשה מהארץ ומחו"ל. מרכז בס"א פיתח שיתופי פעולה פוריים עם מכוונים מובילים בתחום המחקר האסטרטגי בכל רחבי העולם.

ועדה מייעצת בין-לאומית

מייסד המרכז ויושב ראש הוועדה המייעצת: ד"ר תומס א' הכט
משנה ליו"ר הוועדה המייעצת: מר שאול קושיצקי

חברים: גב' מריון הכט, מר רוברט הכט, מר שלמה הלל, פרופ' ריבה הפט-הכט, גב' דורית ורטהיים, השגריר יצחק לבנון, סנטור יוסף א' ליברמן, מר רוברט ק' ליפטון, מר בריאן מולרוני, השגריר נורמן ספקטור, מר יואל קושיצקי, מר גרג רוסהנדלר, מר סימור ד' רייך, השגריר זלמן שובל.

ועדה אקדמית מייעצת בין-לאומית

פרופ' איאן בקט אוניברסיטת קנט, פרופ' פטריק ג'יימס אוניברסיטת דרום קליפורניה, פרופ' סטיבן ר' דיוויד אוניברסיטת ג'ונס הופקינס, ד"ר אליוט א' כהן SAIS, פרופ' רוברט ג' ליבר אוניברסיטת ג'ורג'טאון, פרופ' מייקל מנדלבאום אוניברסיטת ג'ונס הופקינס, פרופ' לורנס פרידמן קינגס קולג', פרופ' ארווין קוטלר אוניברסיטת מקגיל, ד"ר מרטין קרמר מרכז שלם.

צוות המרכז

מנהל המרכז: פרופ' אפרים קארש
חוקרים: ד"ר אפרת אביב, סא"ל (מיל") ד"ר רפאל אופק, ד"ר רפאל בוכניק-חן, מר אדווין בלאק, ד"ר יעלי בלוך-אלקון, סא"ל (מיל") ד"ר שאול ברטל, פרופ' איתן גלבע, ד"ר גבריאל גליקמן, ד"ר מנפרד גרסטנפלד, ד"ר ג'יימס מ' דורסי, ד"ר עדו הכט, אלוף (מיל") גרשון הכהן, אל"מ (מיל") אבי הר-אבן, ד"ר צילה הרשקו, ד"ר ג'ירי ולנטה, תא"ל (מיל") מוני חורב, פרופ' יהושע טייטלבאום, ד"ר אלכס יופה, ד"ר דורון יצחקוב, ד"ר אדי כהן, מר יעקב לאפין, פרופ' אודי לבל, ד"ר אלון לבקוביץ, ד"ר מארק מאירוביץ, פרופ' זאב מגן, השגריר אריה מקל, ד"ר מקס סינגר, פרופ' שמואל סנדלר, פרופ' יונתן פאקס, ד"ר גיל פיילר, פרופ' הלל פריש, ד"ר ג'ורג' נ' צוגנפולוס, ד"ר מרדכי קידר, מר עוזי רובין, ד"ר אסף רומירובסקי, פרופ' יונתן ריינהולד, ד"ר יחיאל שבי, סא"ל (מיל") ד"ר דני שוהם, ד"ר איתן שמיר, פרופ' שלמה שפירא.

מרכזת: אלונה ברירר רוזנמן
עריכה באנגלית: יהודית לוי

תוכן עניינים

5	תקציר
6	רקע היסטורי
9	ההגדרות המקובלות של המדינה האסלאמית
9	המדינה האסלאמית כארגון טרור
10	המדינה האסלאמית כישות היברידית
11	המדינה האסלאמית כארגון סלפי-ג'יהאדי
12	לאומיות, לאומיות דתית, ואסלאם
13	לאומיות ודת
16	לאומיות דתית
18	מרכיבי הלאומיות הדתית
21	דת האסלאם ורעיון הח'ליפות
32	הח'ליפות: עלייתה, נפילתה, ומאבק הירושה
35	לאומיותה הדתית של המדינה האסלאמית
35	הדת המרחב הציבורי והזהות הקיבוצית
42	יצירת תשתית ומקורות שלטון חדשים, והחדרת תוכן תרבותי חדש
46	שלילת תרבות ופוליטיקה חילונית ומאבק כנגד אידיאולוגיות מערביות
50	מאבק קוסמי אכזרי נגד זרים כופרים
66	המתחים הפנימיים במדינה האסלאמית
66	חילונית מול דתיות
69	ח'ליפות מול מדינה
71	שלילת גבולות טריטוריאליים תוך ביסוסם בפועל
72	לאומיות אתנית מול לאומיות אסלאמית
76	מסקנות
79	הערות

תקציר

המדינה האסלאמית פרצה לתודעה הבינלאומית בקיץ 2014 בעקבות כיבושה המהיר של שטחים נרחבים בעיראק וסוריה והכרזתה על כינונה מחדש של הח'ליפות האסלאמית בראשות אבו בכר אל-בגדאדי.

הספרות המקצועית מגדירה את המדינה האסלאמית כארגון טרור, כארגון טרור היברידי, או כארגון סלפי-ג'יהאדיסטי. המשגות אלו מתייחסות למאפיינים שונים כשימוש באסטרטגיית הטרור המודרני; ישות היברידיה המשלבת אלימות וכפייה עם אספקת שירותים מדינתיים; וישות המודרכת על-ידי אידיאולוגיה סלפית-ג'יהאדיסטית. בשונה ממסגרות תפיסתיות אלו מבקש המחקר הנוכחי להבליט את מה שהוא מכנה "הלאומיות הדתית האסלאמית" העומדת בבסיסה של המדינה האסלאמית, הן כרעיון ארגוני (הדתת המרחב הציבורי והזהות הקיבוצית, כמו גם כינון תשתית ומקורות שלטון חדשים והטמעת תוכן תרבותי חדש כדימויים מיתיים, סמלים, פולחן ואגדה) והן כאסטרטגיית עימות התופסת את היחסים הבינלאומיים כמאבק קוסמי אכזרי נגד המערב ה"כופר" וגרורותיו המבקשים להשליט את השקפותיהם ואורח חייהם על "אומת האסלאם".

לאומיות דתית זו באה לידי ביטוי בשאיפה ליצירת דגם פוליטי-דתי ישן-חדש שיערער את הסדר הבינלאומי המבוסס מראשית המאה העשרים על מדינת הלאום המודרנית. במסגרת זו שוללת המדינה האסלאמית את רעיון הלאום ושאיפתו למימוש עצמי פוליטי ותחת זאת חותרת לכינון "אומה אסלאמית" המושתתת על קריטריון דתי מובחן ומאחד, נשלטת על-ידי ח'ליף, מתנהלת על-פי חוקי השריעה, ומובילה "מלחמת קודש" (ג'יהאד) עולמית כנגד הכופרים במטרה לשוב לתור הזהב של האסלאם, תוך כינונה של ח'ליפות אסלאמית במרחבים חדשים כתחליף למדינות הלאום הקיימות.

המדינה האסלאמית

"לאומיות דתית" וערעור הסדר הבינלאומי

גלית טרומן צינמן

רקע היסטורי

בשנת 2003 הקים אבו מסעב א-זרקאווי ארגון בשם ג'מאעת א-תוחיד ואל-ג'יהאד במטרה להילחם בכוחות הקואליציה הבינלאומית בהנהגת ארה"ב שפלשו לעיראק על מנת להפיל את משטרו של סדאם חוסיין. ב-2004 נשבעו לוחמי הארגון אמונים לאל-קאעדה והפכו לשלוחתה בעיראק. זרקאווי נהרג ב-2008 בהפצצת חיל האוויר האמריקאי בעיראק. מחליפו בצמרת הארגון, אבו איוב אל-מסרי, חוסל ב-2010 בפעילות אמריקנית-עיראקית והוחלף על-ידי בגדאדי.

בסוף יוני 2014 הכריז דובר הארגון, אבו מוחמד אל-עדנאני, על הקמת המדינה האסלאמית ועל מינויו של בגדאדי כח'ליף. באופן זה הפך בגדאדי למנהיג החדש בפועל של הג'יהאד העולמי, ותחת הנהגתו פעל הארגון לשינוי מהותי של הסדר הפוליטי-חברתי הבינלאומי.¹

תפקודו הלקוי של המשטר בעיראק, ומלחמת האזרחים בסוריה אפשרו למדינה האסלאמית להשתלט במהירות על אזורים נרחבים בעיראק ובסוריה ולהשליט בהם שלטון אסלאמי קיצוני. צבא המדינה האסלאמית מנה רבבות ספורות של לוחמים רגליים המצוידים בנשק קל, בנשק בינוני ובמעט נשק כבד. הלוחמים אורגנו במפקדות מרחביות, וכל מפקדה הייתה אחראית לגזרה מסוימת וליחידות תמרון המועברות בין המפקדות בהתאם לצרכים המבצעיים.² דפוס המערכה ההתקפית של הארגון כלל ערעור מבפנים של יציבות מוסדות השלטון וכוחות צבא האויב, דרך קשירת בריתות עם אוכלוסיית היעד. במקביל פגע הארגון בשירותים הניתנים לציבור ובשרשרת ניהול הממשל האזרחי וצבא האויב.³

ד"ר גלית טרומן צינמן מלמדת בבית הספר למדעי המדינה וביחידה למצוינות אקדמית באוניברסיטת חיפה. תחומי עניינה קשורים לחקר קונפליקטים אלימים, לאומיות אתנית ודתית, וארגוני טרור אסלאמיים

הצלחותיה של המדינה האסלאמית היו בעיקר במקומות שהתאפיינו בריק פוליטי. מתקפותיה בסוריה ובעיראק כוונו כנגד מדינות כושלות, בהן לא היה צבא חזק שיכול היה להתנגד כראוי. יחד עם זאת, במקרים בהם עמדו כוחותיה של המדינה האסלאמית מול יריב מאורגן מבחינה צבאית או מול כוחות צבאיים לא-מדינתיים (כגון המיליציות הכורדיות), הרשימו יכולות הארגון הרבה פחות. יחד עם זאת, המדינה האסלאמית פיתחה יכולות צבאיות לא מבוטלות, תוך הסתמכות על מגוון מקורות כספיים. על-פי נתוני הארגון הבינלאומי למאבק בהלבנת הון ומימון טרור שפורסמו בתחילת 2015, מקורות המימון העיקריים של המדינה האסלאמית הגיעו מאזורי כיבוש של הארגון, כולל השתלטות על בנקים, שדות הנפט ובתי זיקוק, כמו גם על סחורות ובזיזת נכסים. פעולות אלה הניבו רווחים כלכליים לא מעטים. אליהם נוספו תרומות ניכרות מגורמים פרטיים ומאגודות אסלאמיות במזרח התיכון ובאירופה, כמו גם הכנסות מהברחות וגיוס כספים בעזרת הרשתות החברתיות. המדינה האסלאמית אף גבתה מיסים שונים, דמי סחיטה וכופר, שהבטיחו לה זרם הכנסה שוטף. בנוסף עסק הארגון בסחר בנשים, באברי אדם, בסמים ובעתיקות.⁴

הקמת המדינה האסלאמית העניקה השראה לעשרות אלפי מתנדבים בעולם להצטרף לשורותיה. בעזרת רעיון תחיית הח'ליפות היא הצליחה להצית את דמיונם של מוסלמים רבים באירופה, אסיה, המזרח התיכון ומדינות מוסלמיות אחרות שהיו משוכנעים שדרך הצטרפותם לארגון הם ישנו את גורלם ואת גורל האסלאם בכלל. במקביל הקימה המדינה האסלאמית שלוחות במדינות שונות, וארגונים סלפים-ג'יהאדים מקומיים הסכימו לקבל את מרותה. כך למשל הצטרפה בוקו חראם למערכת הבריתות של המדינה האסלאמית, דבר שאפשר לה דריסת רגל ניכרת במערב אפריקה. מהלך זה תאם את שאיפתה להתפשטות טריטוריאלית של הח'ליפות.

המדינה האסלאמית השתלטה על משאבי הטבע בשטחים שכבשה והצליחה לצבור נכסים כלכליים ניכרים. היא איימה על שלמותה של עיראק והצליחה להשתלט על מספר אזורים בסוריה, בעיקר באזור רקה ודיר א-זור, דבר שאפשר לה לממש את שאיפתה לביטול הגבולות בין המדינות המוסלמיות ולקידום כינונה של הח'ליפות האסלאמית.

מטרתו המפורשת של הארגון הייתה לבסס ולשמר מדינה אסלאמית עצמאית, המסוגלת למשול דרך דין נוקשה ודיכוי, אך גם אספקת שירותים לתושבים. לפיכך, המדינה האסלאמית פעלה להקמת מנגנוני משילות אזרחיים, לקיום מערכת שלטונית ומשפטית מקומית ולאספקת צרכים בסיסיים לאוכלוסייה, כמו מזון, שתייה ודלק מוזלים. הארגון לא רק הכריז על מעבר מארגון לא-מדינתי למדינה, אלא גם ביצע את המעבר בפועל.⁵

תחת הח'ליף בגדאדי שהיווה סמכות פוליטית, דתית וצבאית עליונה כמקובל בתולדות האסלאם, מונו שני מושלים לסוריה ועיראק. המבנה הפוליטי של המדינה האסלאמית כלל ארבע "מועצות" עיקריות - השריעה, השורא, הצבא והביטחון - המשוכפלות בשרשרת הפיקוד עד לרמה המקומית בסוריה ובעיראק. בארגונה הביורוקרטי הפשוט אך היעיל השתיתה המדינה האסלאמית וועדות דתיות, משטרת דת, ועדות חינוך, בתי דין השרעיים ומשרדי גיוס, יחסי ציבור או משרדים המטפלים בנושאים שבטיים, כמו גם יועצים ורכזים למימון, תעמולה, גיוס לוחמים זרים, מקלטים, והתמודדות עם נשים, אסירים, יתומים. כל אלה הקנו צורה של ממשל.⁶

כך קידמה המדינה האסלאמית בעת ובעונה אחת הקמתה של מדינה עם מוסדות מתפקדים ופעולות ג'יהאד. באזורים שנמצאו תחת שליטתה שוכללו מנגנוני השליטה ובוטלו כל החלופות השלטוניות. כך למשל הונהג בערים הגדולות, כמוסול, פלוג'ה, וחוויל'ה, ובערים רבות נוספות משטר אסלאמי קפדני, ובמקביל גובשו צעדי אכיפה מחמירים. במקומות אלה פעלו מוסדות ציבוריים, כעירייה, בתי משפט ומערכת החינוך, והאוכלוסייה המקומית קיבלה שירותים בתחומים שונים. המדינה האסלאמית השליטה טרור על האוכלוסייה המקומית הכנועה.⁷

המדינה האסלאמית היא תופעה ייחודית, מפני שחרגה מגבולותיה של מדינה ערבית אחת, מבחינה אידאולוגית ומעשית כאחת, והקימה מסגרת על-מדינתית חוצת גבולות. היו לה שאיפות חובקות עולם, והיא פעלה באופן נמרץ לעיצוב מציאות פוליטית-חברתית חדשה במזרח התיכון ומעבר לו.

ההגדרות המקובלות של המדינה האסלאמית

חוקרים ומכוני מחקר רבים ברחבי העולם התחקו אחר תופעת המדינה האסלאמית במטרה להציע פרשנויות תקפות למהותה ולתרומה למאמצים למגרה. מבין הפרשנויות ניתן להבליט שלוש גישות: המדינה האסלאמית כארגון טרור, כישות היברידית, וכארגון סלפי-ג'יהאדיסטי.

המדינה האסלאמית כארגון טרור

בספרות נטען כי המדינה האסלאמית אימצה את האסטרטגיה של הטרור המודרני שמתאפיין בזריעת פחד וטרור לקידום מטרותיו. על אף שהאלימות הברוטלית שהפגינה - כולל עריפת ראשים, צליבות, ועינויים - אינה חדשה בפרקטיקה של ארגוני טרור,⁸ נטען כי הארגון חיזק אסטרטגיה זו תוך העלאת הטרור לרמה קיצונית יותר של אכזריות בהשוואה לאירועי טרור בעבר.⁹ היו שהשוו את קיצוניותה ואכזריותה של המדינה האסלאמית למסעות ההרס של המונגולים¹⁰ ו/או אלו של גרמניה הנאצית.¹¹

ואכן, המדינה האסלאמית השתמשה בטרור ככלי להכנעת האוכלוסיות המקומיות ובכלל זה הוצאות המוניות להורג והנפת הדגל השחור מעל בנייני ממשלה. בנוסף, הארגון פגע בסמלים תרבותיים ומרכזים דתיים והשתמש באכזריות קיצונית גם בקמפיין התקשורת שלו ופיתח מערכת נוספת של פחד ותיעוב המופצת באמצעי התקשורת למגוון קהלי יעד כמתנגדים ואויבים, חסידים ותומכים בעולם המוסלמי, אוכלוסייה אזרחית תחת שליטתו, והקהילייה הבינלאומית.¹² מנהיגותה של המדינה האסלאמית אימצה את האסטרטגיה של הטרור המודרני, לצד שימוש מתוחכם באינטרנט וברשתות החברתיות, במטרה להגיע לקהלים רחבים ללא כל צנזורה. האכזריות של מתקפות טרור מצדה, והבחירה להשתמש במצלמה לתיעוד המתקפות, יחד עם הלוחמה הפסיכולוגית וההפחדה, הגבירו את השפעת הארגון. באמצעות הפצת טרור ופניקה בקרב קהלי היעד השונים הוא השיג מטרות פסיכולוגיות וצבר הישגים צבאיים. המורכבות של האסטרטגיה התקשורתית של המדינה האסלאמית, הכוללת שימוש בכלים מקוונים להפצת תעמולה רב-ממדית ותיאום עם אוהדים ברחבי העולם - היא תופעה חסרת תקדים לארגון טרור.

ניתן לפיכך לומר כי המדינה האסלאמית מהווה מגמה חדשה בטרור המודרני ומקור השראה לארגוני טרור ורשתות טרור אחרים. היא לא שינתה את כללי המשחק או את האסטרטגיה של הטרור המודרני שאומץ על-ידי ארגונים רבים ברחבי העולם במחצית האחרונה של המאה העשרים אך היא העצימה ושיפרה את אסטרטגיית הטרור דרך התעמולה והלוחמה הפסיכולוגית תוך הפעלת מנגנוני הסברה, גיוס ותעמולה במרחב הווירטואלי, כולל הוצאה לאור של מגזינים וסרטונים.¹³

המדינה האסלאמית כישות היברידית

המשגה אחרת גורסת כי שאיפותיה העל-לאומיות של המדינה האסלאמית, הטקטיקות המעורבבות שלה, והשימוש האכזרי בטרור כחלק מארגז הכלים שלה הופכים אותה לארגון היברידי. נשיא ארה"ב ברק אובמה שתמך בהמשגה זו הזהיר כי המדינה האסלאמית מייצגת סוג חדש של אתגר - "סוג של היבריד לא רק של רשת טרור, אלא אחד שיש לו שאיפות טריטוריאליות, וכמה אסטרטגיות וטקטיקות של צבא".¹⁴

על-פי הסבר תיאורטי זה, המדינה האסלאמית היא מעין יצור כלאים שהחל לפעול כארגון תת-מדינתי לאחר שהצליח לכבוש שטחים בעיראק ובסוריה והכריז על כינון ח'ליפות אסלאמית במ. ¹⁵ בשטחי שלטונה שילבה המדינה האסלאמית אלימות וכפייה יחד עם אספקת רווחה, חינוך ושירותי דת לאזרחים תחת שליטתה, פעולות שהפכו לשחקן תת-מדינתי הפועל בו-זמנית במרחב הטרור (הבלתי לגיטימי) ובמרחב האזרחי (הפסאודו-לגיטימי). בלוחמה של הארגון ההיברידי נעשה שימוש בטכנולוגיות מתקדמות ורשתות תקשורת, כמו גם בשילובים חדשניים של יכולות קונבנציונליות ובלתי קונבנציונליות הנבדלות משיטות לוחמה סדירות מסורתיות.¹⁶ הארגון אף הפגין את יכולתו להתמודד עם כוחות שלטון וקבוצות אופוזיציה ועם התרחבותו חתר ליצור לעצמו דימוי של ארגון ניהול יעיל באזורים בהם סמכות המדינה חסרה או כושלת (כבר בסוף יוני 2014 שלטה המדינה האסלאמית על אוכלוסייה עיראקית-סורית של קרוב לשישה מיליון).

המדינה האסלאמית כארגון איסלאמיסטי-סלפי-ג'יהאדי

המשגה נוספת של המדינה האסלאמית קשורה להיותה ארגון טרור סלפי-ג'יהאדי, ענף פוריטני של האסלאם הסוני השואף להחזיר את תור הזהב של האסלאם הקדום בדרך של ג'יהאד כלפי אויבים מחוץ ומבית. תנועת הסלפיה רואה בתקופתו של הנביא מוחמד והח'ליפים הראשונים שבאו אחריו מודל לחיקוי אותו יש להפיץ ולממש בכל תחומי החיים באמצעות שחרור אדמות האסלאם מכל תרבות אחרת (בעיקר מתרבות המערבית) בעזרת הג'יהאד, הנתפס כחובתו האישית של כל מוסלמי. על-פי תפיסה זו, יש להיאבק באויבי האסלאם בכל אמצעי, כולל מאבק צבאי אלים, וללא פשרות. אויבים אלה אינם רק האויבים החיצוניים (כמו ארה"ב והמערב), אלא גם משטרים ערביים המשתפים פעולה עם המערב, או משטרים ערביים חילוניים הנחשבים "כופרים" ולכן יש צידוק הלכתי לפעול להפלתם. בתעמולתה הדגישה המדינה האסלאמית את חשיבות ה"תווחיד" - "אחדות האל", ו"שירכ" - מלחמה בפוליתיאיזם, ולכן במהותה היא אינה בנויה לפשרות, ובמיוחד לא עם אויבים אידיאולוגיים. הג'יהאד, הבא לידי ביטוי בלוחמה אקטיבית להפצת האידיאולוגיה ולהרחבת המדינה, הוא יסוד מרכזי בתורתה.¹⁷

ארגון ג'יהאדיסטי זה התאפיין בתפיסת עולם נוקשה שהתירה אלימות פוליטית, הציבה מוסלמים ("טובים") נגד לא-מוסלמים ("רעים") וחייבה את הקמתה מחדש של הח'ליפות כפתרון לעוול וחוסר העצמה מוסלמית. המדינה האסלאמית ראתה עצמה כישות סלפית-ג'יהאדית לוחמת, אנטי-מערבית ואנטי-דמוקרטית המהווה חלק מ"מאבק למען ריבונות האל על כדור הארץ".¹⁸ בחתירתה ליעד זה הטילה המדינה האסלאמית פחד וטרור בקרב יריביה וגם בקרב תומכיה וזכתה לדימוי של ישות הבלתי נתנת לעצירה, ובכך נבדלה מיריבים סלפים-ג'יהאדיסטים אחרים.

לאומיות, לאומיות דתית, ואסלאם

תופעת הלאומיות מוגדרת בראש ובראשונה כעקרון פוליטי המציין התאמה בין היחידה הפוליטית והלאומית.¹⁹ דוקטרינת הלאומיות מכילה מספר קריטריונים מוסכמים: קיומה של קהילה הנקראת לאום בעלת תכונות ייחודיות אתניות, תרבותיות, חברתיות, דתיות, וכיו"ב, כמו גם אינטרסים וערכים המועדפים על פני אינטרסים וערכים אחרים, ובעלת קיום עצמאי.²⁰ ככזו, הלאומיות מהווה צורת ייצוג קולקטיבית המחברת בין עם, מדינה, טריטוריה ותרבות.²¹

המונח לאומיות משמש הן להגדרת אידיאולוגיה והן ולהגדרת תוכנית פעולה פוליטית. כאידיאולוגיה מייצגת הלאומיות טענה בדבר קיום הלאום וגם בדבר קיום קהילה המשמעותית לחבריה.²² כתוכנית פעולה פוליטית מהווה הלאומיות מאמץ לגיוס חברי הלאום להגשמת ביטוי עצמי לאומי תוך תביעתם לנאמנות ללא תנאי והקרבה פוטנציאלית בלתי מוגבלת. מנקודת מבט זו, לאומיות הנה תמורה חיונית של טריטוריאליזם לאומית המוגדרת כאסטרטגיה פוליטית גאוגרפית המבוצעת לצורך השגת שליטה על גורל הלאום, דרך שליטה או ריבונות באזור המוגדר כמולדת הלאום.²³

מרבית חוקרי מדעי החברה וההיסטוריה רואים בהופעת הלאומיות חלק ממודרניזציה, רציונליות, מטריאליזם וחילון.²⁴ החוקרים מדגישים השפעת גורמים וכוחות שונים על עיצוב והתפשטות הלאומיות כהתקדמות התעשייתית;²⁵ המדינה האבסולוטית;²⁶ הקפיטליזם;²⁷ מערכת חינוך סטנדרטית;²⁸ אליטה אינטלקטואלית;²⁹ ומאבקי כוח בין עיר לבין כפר ובין כנסיה לבין מדינה.³⁰

בהקשר זה הדגישה גרינפלד כי הלאומיות היא תודעה חילונית ביסודה ומבוססת על עקרונות ריבונות עממית ושוויון המופיעים בכל סוג ספציפי של לאומיות. התרבות המודרנית היא לאומית במהותה, ובמרכזה עומדת השקפת עולם לאומית המשליכה על כל תחומי הפעילות התרבותית/חברתית. הלאומיות היא התרבות המודרנית המייצגת את התשתית התרבותית של מבנה חברתי מודרני, כלכלה, פוליטיקה, יחסים בינלאומיים ועוד.³¹

המוסד הפוליטי המרכזי של העידן הנוכחי - המדינה - אף הוא תוצר הלאומיות, והוא מהווה השלכה של עקרון ריבונות העם. המדינה היא רק צורת הממשל, ובמסגרת הלאומיות היא פועלת בהתאם לעיקרון ריבונות העם. סמכות המדינה מואצלת בהכרח, מייצגת את סמכות העם, ומוגבלת. השילוב בין עקרונות ריבונות העם ושוויון החברות מרמז על דמוקרטיה: שלטון העם הוא באמצעות העם, ואפיקי השפעה פוליטיים פתוחים לכל חבר בלאום.³²

הלאומיות המודרנית ועיקרון ריבונות העם משתלבים יחד להבהיר שהאחריות לעיצוב המציאות נמצאת בידי הקהילה - הלאום. בעידן המודרני, אין ציפייה מהפרט לסבול או להיות מקופח, והציפייה שהוא חייב להתמסר ולשרת אלוהים אינה תקפה עוד. כתוצאה, מעורבות בפעולה פוליטית (או השתתפות בחברה האזרחית) תחת לאומיות היא פונקציה לא של המעמד החברתי (כפי שהיה באירופה הפיאודלית והאבסולוטית) אלא של אופי ואישיות.³³

לאומיות ודת

הקשר בין לאומיות לבין דת כולל היבטים רבים. ידועים מקרים היסטוריים בהם שימרה הדת קבוצות אתניות שהיו נבלעות ונעלמות ללא האספקט הדתי. בנוסף, מרגע שהפכה לאמונה חדשה נזקקה הלאומיות לסמלים ובחרה בסימבוליזם ורטוריקה דתיים כ"אדמה קדושה", "עם נבחר", "בחירה אלוהית", "מוות על קידוש השם", להאדרת האומה, אדמתה וגיבוריה הלאומיים.³⁴

כך, דת ולאומיות כוללות היסטוריה של גאולה נפשית או לאומית ומציבות תביעות משיחיות ונבואיות.³⁵ מבחינה היסטורית הייתה הזהות הדתית המתחרה ובעלת הברית של הלאומיות. בהשוואה לתבניות זהות אחרות, הן הזהות הלאומית והן זו הדתית תובעות זהות מונוליטית. בדומה ללאומיות נתפסת הדת כשלמות אורגנית וכלאומיות היא מעוניינת בשימור אחיזתה בקרב אוכלוסייה רחבה ומוסדות חברתיים.³⁶

לאומיות ודת הן מבנים שמסדרים ומארגנים תודעה ופעולה אנושית, וככאלה מספקים תשובות קיומיות לפרט לגבי הקיום, סדרי העולם, חיי האדם, קיומו של "אחר" והעצמי ומעניקות תמונה של טוטאליות, אחדות ושלמות. על-ידי אספקה

של מבנה עקבי, הדת, כלאומיות, מאפשרת סדר במקום כאוס וחוסר וודאות בעולם. בדרך זו, הדת והלאומיות מספקות אשליה של גרעין עצמי קוהרנטי.³⁷ בנוסף משמשת הדת, בדומה ללאומיות, מודל לארגון חברתי ודרך למסגור, תיעול וגיבוש יחסים חברתיים.³⁸

לאומיות ודת עשויות למשוך ולחזק אחת את השנייה. לכן יש הטוענים שאין הבחנה ממשית ביניהן ורואים בן מערכות משמעות חופפות שקשה להפריד ביניהן.³⁹ מצד שני, רבים סבורים כי הלאומיות המודרנית הייתה אמורה להחליף את הדת ולהפוך לדת הפוליטית⁴⁰ או תחליף לה.⁴¹ הלאומיות הדתית נתפסה לפיכך כניגוד מושגי. נטען כי הלאומיות לא יכולה להתקיים יחד עם הדת⁴² ולכן לא צמח בספרות הלאומיות דיון פורה אודות השפעותיה של הדת.⁴³ לפי התפיסה הרווחת של הפוליטי בעידן המודרני (מאז ליתן של תומאס הובס), אחד ממאפייניו העיקריים של הפוליטי הוא השתחררות מוחלטת מכל מרכיב תיאולוגי שמימי והתרכזות ב"כאן ועכשיו" הארציים. התיאולוגיה נדחקה כתוצאה מהשינוי המשמעותי שחל בהבנת העולם והאדם עם עלייתו של העידן המודרני. בפועל, הדת לא נעלמה אלא שבה ומצאה את מקומה בצורת חיים חדשה.⁴⁴

העובדה שמדינות לאום יחידות הופיעו בתוך מטריצה של מדינות לאום אחרות, תחילה באירופה ואחר כך מחוצה לה, ושאידיאולוגיה של לאומיות משתמשת במיתוסים דתיים, בזיכרונות, סמלים, ומנהגים דתיים מסורתיים - מראה שהשינוי וההשתנות התאזנו על-ידי המשכיות וסדר. ההמשכיות והסדר נובעים הן מהופעת סדר בין-מדיני והן ממקורות טרום-מודרניים, אתניים ודתיים של הלאום. מאז התפשט רעיון הלאום כשיתוף קדוש של אזרחים, הסדר העולמי הפוסט-ווסטפליאני של "פלורליזם פוליטי" (המבוסס על שוויון מדינות ריבוניות) ניצב מול אתגר של עקרונות לאומיים שרואים ב"עם", דתו ותרבותו הייחודית את הבסיס להגדרה עצמית לאומית. כחלק מתרבות אתנית, הדת והקודש חדרו שוב לעולם המודרני, וסייעו הן לערעור הסדר הבין-מדיני והן לייצובו.⁴⁵

אנתוני סמית' מזהה מספר תכונות קדושות ללאום: בחירה אתנית, אמונה ב"עם נבחר", טריטוריה קדושה, מולדת היסטורית שאין להעבירה, אתנו-היסטוריה, מסורת עממית ומיתולוגיה אתנית, הקרבה לאומית, זיכרון של מות קדושים הרואי

ופולחן מתים מהוללים. לא ניתן להתייחס לשיתוף הקדוש של הלאום כאל קהילה נפרדת והרמטית. לאומים נוצרים ביחסים עם סוגים שונים של קהילה וזהויות. השפעות חיצוניות יוצרות דרגה גבוהה של השתנות בזהויות לאומיות ותכונותיהן הקדושות ואף מאפשרות ללאומים לפרש מחדש את תכונותיהן בסביבה חברתית ופוליטית משתנה. לדעתו, תכונות קדושות אלה הינן חשובות ביותר להבנת מערכת היחסים בין דת ולאומיות בתוך ובין מדינות.⁴⁶

טבלה 1: דוגמאות מודרניות לקשר בין לאומיות ודת

תופעה	הסבר	דוגמאות
דת כסיבה ללאומיות	מסורת דתית מעצבת צורות פרטיקולריות של לאומיות	פוריטניות משפיעה על לאומיות אנגלית; קתוליות משפיעה על לאומיות פולנית; אורתודוקסיות על לאומיות בבלקנים; שינטו על לאומיות יפנית
לאומיות מקבילה לדת	לאומיות כדת: קבוצות אתניות, לאומיות או דתיות משתתפות במוסדות מקבילים ונפרדים (מערכת חינוך, כנסיות, מפלגות)	הולנד (פלורליזם חברתי גבוה)
דת כמרכיב פנימי בלאומיות	הדת היא חלק בלאומיות ומספקת מיתוסים וסמלים לייצוג הלאום	לאומיות יהודית; לאומיות סיקית; צפון אירלנד; קרואטים וסרבים ביוגוסלביה
לאומיות דתית	חלופה ללאומיות חילונית, סדר ופיקוח דתי והתחום הציבורי והפרטי	ארצות הברית; הודו; איראן; טורקיה; אלג'יר, מצרים, פקיסטאן; פלסטינה; תנועות איסלאמיות השואפות לח'ליפות

בחלוקה זו משוער כי ניתן לשבץ את המדינה האסלאמית, על סמך עקרונותיה ושאיפותיה, במשבצת של לאומיות דתית.

לאומיות דתית

מגמת ההתעלמות וההזנחה של מרכיב הדת בלאומיות השתנתה בתחילת שנות התשעים של המאה הקודמת עקב תחייתן העולמית של תנועות דת והתפרקות הקומוניזם במזרח אירופה וברית המועצות. בתקופה זו החלו להופיע עבודות על לאומיות דתית והנושא תפס תאוצה בעשור האחרון בתחומי הסוציולוגיה, אנתרופולוגיה, היסטוריה, מדע המדינה ויחסים בינלאומיים.⁴⁷

המושג לאומיות דתית גובש איפוא בסוף המאה העשרים במטרה לספק הסבר לאירועים שהתרחשו באותן שנים במדינות שונות. בהקשר זה מזכירים החוקרים את הופעת העימותים בצפון אפריקה, המזרח התיכון, ודרום אסיה, לצד מפלגות דתיות רדיקליות שהתבססו לא רק באיראן, אלא גם באלג'יריה, סודאן, מצרים, הודו, אפגניסטאן, פקיסטאן ומדינות נוספות בעולם השלישי.⁴⁸ במדינות אלה דוגלים בהשלטת חוקי האסלאם ובדבקות חסרת פשרות בקוראן.⁴⁹

ביטויי הלאומיות הדתית, לדעתם, התגלו גם באירופה - בפולין, רומניה, אוקראינה ובמקומות שונים במרכז ומזרח היבשת.⁵⁰ תנועות לאומיות דתיות, כפרטיזנים הינדים וסיקים בהודו, בודהיסטים מיליטנטיים בסרי לנקה ומונגוליה, פעילים נוצריים במזרח אירופה ואמריקה הלטינית, אסלאמיסטים במזרח התיכון ומרכז אסיה, הניחו כי על הדת להחליף משטר דמוקרטי ולספק בסיס אידיאולוגי חדש והצדקה למדינה דתית.⁵¹

תחיית לאומיות ודת ברחבי העולם החלה מוקדם יותר - כמהפכה האיראנית, תנועות-נגד לאומיות ודתיות במחנה הסובייטי, הלאומיות החדשה במערב המפותח והופעת צורות שונות של לאומיות דתית בחלקים הלא-מערביים בעולם. אך רק עם התפרקות האימפריה הסובייטית וירידה בתנועות סוציאליסטיות וקומוניסטיות בחלקים נרחבים בעולם השלישי התפשטה ההתפתחות המקבילה של לאומיות ודת ברמה הגלובלית בתופעות שונות ובכללן חיבור בין דת ולאומיות בצורת לאומיות דתית.⁵² תום העידן הקומוניסטי והתפרקות מערכת אידיאולוגית חילונית העניקו הזדמנות לתופעת הלאומיות הדתית לעלות לסדר היום ולטעון לכינונה מחדש של חברה מוסרית כמו בעבר.⁵³

הסדר העולמי החדש שהחליף את המערכת הדו-קוטבית של תקופת המלחמה הקרה מאופיין מחד גיסא בעליית כוחות כלכליים חדשים, התפרקות מבנים מדינתיים ועל-מדינתיים, והתערעורת האמון בקומוניזם, ומאידך גיסא - בתחיית זהויות קהילתיות המבוססות על נאמנויות דתיות. כן הפריכה עליית הלאומיות הדתית את תחזיתו האידיאליסטיות של פוקוימה בדבר "קץ היסטוריה" ונצחון הליברליזם המערבי.⁵⁴ יתרה מכך, התומכים בלאומיות הדתית החדשה הנם בעלי פוטנציאל ליצור מטרה משותפת כנגד המערב החילוני.⁵⁵ הדת שתפסה מקום דומיננטי במשך מאות שנים בעבר יצאה נגד הטמיעה באתוס חילוני דומיננטי ואוניברסלי של המודרניות.⁵⁶

העלייה העולמית של לאומיות דתית בעשור האחרון של המאה העשרים ובעשור הראשון של המאה העשרים ואחת נגרמה גם על-ידי ירידתן של האידיאולוגיות הפוליטיות האירופאית והאמריקנית שלא נתפסו יותר כשימות בצורה אוניברסאלית. במקרים מסוימים עלו הניסיונות להחזיר למוטב את הזהות הלאומית לכיוון של קווים מסורתיים של דת.⁵⁷ השינויים בזירה הבינלאומית בכלל, ותהליך הגלובליזציה בפרט, עודדו התנגדות ודחייה של מבני עוצמה מסורתיים. כך השפיעו תהליכים מגוונים של גלובליזציה, הגירה ומדיניות רב-תרבותית על התרחבות תופעת הלאומיות הדתית שהפכה לאמצעי עיקרי של זיהוי בחברות רבות. בהמשך, השיח שהתפתח סביב "מלחמה בטרור" לאחר ה-11 בספטמבר 2001 העלה לסדר היום את הלאומיות הדתית ואף הגביר את נוכחותה.⁵⁸

שנות התשעים התאפיינו בתחייה רוחנית דתית של עמים שונים, תחייה המתרכזת בעיצוב מחדש של תודעה מוסרית ואינטרס מתחדש במסורת הדתית ומוצפת כיום בגל של לאומיות קדושה. לכן נטען שהתחייה הדתית האינטנסיבית ביותר מתרחשת לצד תנועות לאומיות.⁵⁹ הלאומיות הדתית ממשיכה להתפשט ולהתפתח בחלקים רבים של העולם, ותנועות לאומיות-דתיות רבות אימצו צורות חדשות של לאומיות המתחרות בצורות החילוניות של לאומיות. התפיסה הנפוצה היא שלאומיות חילונית הינה ביטוי בלתי מספק ובלתי יעיל של ערכים ציבוריים וקהילייה מוסרית בעידן הגלובלי שבו הצורות המסורתיות של זהות חברתית השתנו משמעותית.⁶⁰

למרות ההסכמה לגבי אופייה הייחודי והנבדל של הלאומיות הדתית, החוקרים נחלקים לגבי העיתוי והסיבות להופעתה.⁶¹ חלקם מתארים את הלאומיות הדתית כתופעה עכשווית שבאה בעקבות כישלון החילון,⁶² אחרים רואים בה תגובת נגד לקולוניאליזם,⁶³ או תוצאה מאכזבה מדמוקרטיית חילונית מערביות,⁶⁴ או תוצאה של חיפוש אחר ביטחון אונטולוגי בעולם הלא יציב.⁶⁵ יש הטוענים כי לדת השפעה מתמשכת על מדינות לאום מאז היווסדן,⁶⁶ בעקבות השיח היהודי-נוצרי אודות עם נבחר כחלק מהלאומיות המערבית.⁶⁷

ניתן לסכם ולומר כי עד לפני שני עשורים הייתה נפוצה הטענה כי הלאומיות היא תופעה מודרנית וחילונית ביסודה המעמידה את הלאום במרכז, ללא כפיפות לאל ותכתיביו. בשנים האחרונות השתנתה ההתייחסות המחקרית וכיום ישנה הכרה רחבה בכך שהלאומיות קשורה לדת (למשל, בנרטיב של עם נבחר); בכך שהזהויות הלאומיות עוצבו לעיתים סביב פילוגים דתיים (למשל, בין פרוטסטנטים לבין קתולים, בין הינדים לבין מוסלמים); בכך שהרטוריקה הלאומית והטקסים הנהוגים הושאלו מהדת; ובכך שהלאומיות הדתית עשויה להיות סוג מודרני ומובחן של הלאומיות.⁶⁸

מרכיבי הלאומיות הדתית

חוקר הדתות רוג'ר פרידלנד היה בין הראשונים שהבליטו את תופעת הלאומיות הדתית. במאמרו "כאשר בהיסטוריה מופיע אלוהים" הוא מציין כי בסוף המאה העשרים נתקלה האנושות בסכנה חדשה - מדינות המצוידות בדת ובאמונה של שליחות דתית עצמית. לדעתו הלאומיות הדתית הופיעה באופק תוך ערעור יסודות הגאו-פוליטיקה הקיימים. הלאומיות הדתית אינה תנועה רגילה של הגנה על זהות קבוצתית מסוימת, או כלי שבעזרתו אנשים משיגים הכרה בחברה. הוא הציע להתחיל בבחינת מוסדות חברתיים כשיטה לארגון אנשים במרחב ובזמן.⁶⁹

המוסדות מעצבים ערכים וצורות הבעתם, כמו גם מטרות ואמצעים שבעזרתם ניתן להשיגם. הערכים משחקים תפקיד חשוב בחלוקת משאבים בחברה. הדת, לדעת פרידלנד, אינה רק דוקטרינה או אוסף מיתוסים אלא מרחב מוסדי מיוחד בו לאומיות דתית שואפת לשנות עולם. הדת היא רשת מקומות וטקסים דתיים,

בתי ספר, בתי חולים, מוסדות צדקה, ומרכזי תקשורת. הדוגלים בלאומיות דתית מקבלים זכות לשלטון מתוך טקסטים דתיים. כך הם מהווים את המהות המוסדית הייחודית של חברה - לא בעקבות משחקים או אינטרסים אלא בעקבות סולידריות קהילתית על בסיס דת. לפיכך לאומיות דתית מציבה אמונה דתית משותפת כבסיס לסולידריות קולקטיבית של קהילות שלמות ושואפת להפוך את המרחב הציבורי לדתי ולהגדיר את הזהות הלאומית הקולקטיבית במפורש כדתית.⁷⁰

את הלאומיות הדתית יש להציג כתנועה רב-ממדית עם מטרה של קידום עקרונות מסוימים של ייצוג קולקטיבי. הדת מציעה שיטה ייחודית לארגון ייצוג קולקטיבי, דרך בה הקהילה תופסת את עצמה ואת סמליה ועקרונותיה לפיהם היא מתקיימת ומזהה את עצמה. לאומיות דתית הופכת את הפוליטיקה לחובה דתית, ממלאת מחדש את הצורות הקיימות בתוכן תרבותי חדש ובמקורות שלטון חדשים. לאומיות דתית מציעה דרך חלופית לארגון ייצוג קולקטיבי ולהשגת דברים, דרך חלופית לביטוי עצמי. הדת הפכה לשיטה המאחדת לאום, המציבה לו יעדים והמחזירה את זיכרונו הקיבוצי.⁷¹

לאומיות דתית מציעה מדינת רווחה חלופית ששירותיה מסופקים במסגרת הקהילה ולא במסגרת ביורוקרטית רשמית ומנוכרת. לאומנים דתיים שואפים להפוך צורה של טריטוריאליזם ממרחב ריבוני למרחב קדוש תוך חדירת הממד הדתי למרחב הפוליטי-ציבורי.⁷²

חוקרים נוספים בחנו אף הם את תופעת הלאומיות הדתית המודרנית.⁷³ לטענתם מעניקה לאומנות זו, בעצם מהותה, זהות ייחודית ותחושת השתייכות ומאפשרת להשיב אנשים לחברה מאורגנת מוסרית כבעבר. בנוסף הופכת "ישות" מונוליתית זו של לאומיות ודת לעוגן יציב בעולם הכאוטי והמשתנה, המקשר בין עבר והווה לבין פעולה עתידית.⁷⁴

לאומיות דתית מנסה לנסח מחדש את שפת הפוליטיקה המודרנית, לספק תשתית חדשה למדינת לאום,⁷⁵ ולשאול בצורה סלקטיבית דוגמאות מהעבר.⁷⁶ בתוך כך היא מעלה ביקורת על תרבות ופוליטיקה חילונית כלל-עולמיות ומציעה אמצעי מאבק לשחרור מאידיאולוגיות וממעצמות זרות, ככוח-נגד למחשבה המודרנית ול"התמערבות". הדוגלים בלאומיות דתית משתמשים בדימויים מיתיים, סמלים, פולחן ואגדה. דימויים אלימים מקבלים משמעות דתית ומאומצים על-ידי

המאמינים. בדרך כלל, מדובר בסמלים דתיים, קרבות היסטוריים או עימותים מיתיים, אך לעיתים גם במעשי אלימות אמיתיים (פגועי טרור או רציחות פוליטיות). מעשים דתיים אלה של אלימות פוליטית, על אף היותם הרסניים, נתפסים כטהורים מפני שהם משרתים מטרה דתית.⁷⁷ אידיאולוגיה מעין זו היא אנטי-מודרנית בגלל תפיסת העבר כטהור ולא מזוהם, נוסטלגיה לתקופת זהב, כששאיפות הדת התגשמו. מעל לכל היא אידיאולוגיה אנטי-מודרנית בשל הרעיון של מאבק מניכאי בין טוב לבין רע.⁷⁸

על אף שהלאומיות הדתית מתנגדת לרעיונות חילוניים היא לאו דווקא תתנגד לפוליטיקה חילונית, כולל גופים פוליטיים של מדינת לאום מודרנית. המהפכנים הדתיים החדשים מודאגים לא מהמבנה הפוליטי של מדינת הלאום אלא מהאידיאולוגיה הפוליטית העומדת בבסיסה - מבסיס הלגיטימציה החילוני של המדינה והבסיס המוסרי של פוליטיקה.⁷⁹

הלאומיות הדתית לא תשאף לפיכך להעניק זכויות לאינדיבידואלים היות והאינדיבידואליזם יוצא נגד הגיון הלאומיות דתית: הלאום צריך לשקף ערכים קולקטיביים של קהילה מוסרית. הלאומיות החילונית המערבית מתחילה מנקודת מוצא הפוכה של אינדיבידואלים הכורתים אמנה חברתית כבסיס לסדר פוליטי. לכן, הגנה על זכויות הפרט תהא במקום גבוה יותר בסדר היום של לאומיות זו מאשר שימור ערכי קהילתיות.⁸⁰

לאומיות דתית עשויה להוביל לעליונות אידיאולוגית, לתהליך של הפליה על רקע שיוך קבוצתי, ייחוס אידיאולוגיה, מוסר או תרבות, והצבתם כנגד עבר, אזורים אחרים, דתות אחרות או לאומים אחרים.⁸¹ ככל שהשפעת הדת על תנועה לאומית גדולה יותר כן תגבר הנטייה לאפליה והפרת זכויות אדם.⁸² הדת, במיוחד בצורתה המונותאיסטית, מספקת תשתית ליצירת חוסר-סובלנות נגד אלה שלא שותפים לאמונה ה"אמיתית".⁸³

רוב הלאומנים החדשים מאמינים בריבונות המבוססת על טריטוריה ומטרתם לשלוט במדינות קיימות או ליצור מדינות חדשות, בשם הלאום או הדת.⁸⁴ לאומנים דתיים הם יותר מקנאים דתיים - הם פעילים פוליטיים המנהלים במקרים רבים מאבק נגד תרבות המערב והאידיאולוגיה הפוליטית שלו והמכוונים להחדיר

סמלים תרבותיים וערכים מוסריים לתוך החיים הציבוריים. מקרים רבים מחזקים את הטענה שהלאומנים הדתיים מסוגלים להיות עוינים, דוגמטיים ואלימים, יש להם גם אינטרסים דתיים וגם אינטרסים פוליטיים.⁸⁵

לסיכום, המערכת התפיסתית של הלאומיות הדתית (במיוחד בהקשר האסלאמי) כוללת:

- הכרה בחשיבות **האמונה הדתית המשותפת** כבסיס לסולידריות קולקטיבית המאחדת בני לאומים שונים במסגרת פוליטית/מדינית אחת. **זהות קולקטיבית זו מוגדרת במפורש כזהות דתית מונוליטית** בעלת תחושת ייעוד וגורל משותפים המתטאת בין היתר בהפיכת **המרחב הציבורי לדתי** במובהק.
- גיבוש **תשתית חדשה ומקורות שלטון חדשים** בהתאם לעקרונות הדתיים העתיקים, וחדירת **תוכן תרבותי חדש** הכולל דימויים מיתיים, סמלים, פולחן ואגדה הקשורים לעבר המהולל.
- שלילה מוחלטת של **התרבות והפוליטיקה החילונית** המערביות והצעת **אמצעי מאבק** במטרה להשתחרר מאידיאולוגיות מערביות "כופרות" כדמוקרטיה והליברליזם.
- תפיסת **האלימות הפוליטית כטהורה** ונחוצה, תוך הצגת **הרעיון של מאבק כעימות קוסמי** אכזרי נגד זרים כופרים.

דת האסלאם ורעיון הח'ליפות

מקור המילה אסלאם בשורש ס-ל-מ שפירושו "כניעה". בדת זו, ספר הקודש - הקוראן - אינו עוסק רק במערכת היחסים שבין הפרט לבין אלוהים אלא כולל קהילת מאמינים המאורגנת פוליטית בשם "אומה" אשר קיבלה על עצמה את הדת והתחייבה ללכת בדרכיה ולשמור את מצוותיה.⁸⁶

האסלאם התפתח מראשיתו כתנועה דתית פוליטית בה הדת בלתי נפרדת ממדינה וחברה.⁸⁷ גלנר טען שהאחידות הזאת מייחדת את הציוויליזציה האסלאמית כחברה שאין בה כנסייה המתווכת בין האל למאמינים. לטענתו,

האסלאם התפתח בדרך זו מכיוון שבתולדותיו הדת יצרה אימפריה ולא ירשה אותה, כשם שהנצרות ירשה את האימפריה הרומית.⁸⁸

בשונה מדתות מונותאיסטיות אחרות, האסלאם היה ישות "מדינית" כבר מימיו של מייסד הדת והזהות בין דת לבין ממשל טבועה עמוקות בעצם מהותו ובמודעותם של המאמינים - מכתבי הקודש, מההיסטוריה ומחוייית חייהם.⁸⁹ האמונה המוסלמית משתקפת בדוקטרינה אסלאמית, בהיסטוריה ובפוליטיקה.⁹⁰ האמונה הדתית באסלאם היא נקודת מבט שדרכה מאמינים מבינים ומפרשים את המציאות, ופרשנות זו באה לידי ביטוי בפעילות היומיומית.⁹¹

האמונה המוסלמית מושתתת על הקוראן ומנהגיו ואמרותיו של הנביא מוחמד (חדית).⁹² הקוראן כולל מגוון רחב של נושאים הקשורים לחיי האדם, כולל חקיקה בנוגע לדיני אישות, דיני מלחמה, איסורים על מנהגים מתקופת ה"ג'אהיליה", איסור מאכלים מסוימים ושתיית יין, וכן דיני מוסר שונים.⁹³

הקוראן אף מכיל דברי התגלות נבואית ורעיונות דתיים. על-פי הקוראן, התגלותו של מוחמד מייצגת את ההתגלות הסופית והמושלמת של האל האמיתי היחיד. כל ההתגלויות הקודמות (המקרא ולצידו ספרי הבשורה) נפסלו, וחסידיהן הוכרזו ככופרים שדחו את ההתגלות הסופית.⁹⁴ מוחמד הביא דת מונותאיסטית חדשה, מגובשת ועצמאית, הכוללת יצירה ספרותית והגותית - הקוראן, בו דברי ההתגלות הנבואית. המוסלמים מאמינים שהקוראן נעלה על ספרי ההתגלות שהורדו לפניו: הוא מכיל את התמצית של צווי אללה ומצוותיו; נוסח הקוראן המצוי בידי בני האדם זהה למקורו המצוי בשמיים; זהו ספר ההתגלות היחיד שאלוהים התחייב לשמור שלא ישונה בידי בני-אדם.⁹⁵ האמונה האסלאמית דוגלת בעליונותה המושלמת של דת זו ושל המאמינים המוסלמים לעומת הכופרים, שהם הרוע בהתגלמותו. הכול מכוון לקידום הדת במטרה לשליטה עולמית, וזאת למען אללה. כפי אמר מוחמד בנאום הפרידה שלו: "צויתי להלחם באנשים כולם עד שיאמרו: 'אין אל זולת אללה'".⁹⁶

חובות המאמינים

חובה בסיסית של כל מוסלמי היא להצהיר על דבקתו בשני עקרונות-היסוד של האמונה: האמונה בייחוד האל, והאמונה בשליחותו של מוחמד. הנוסחה שנקבעה

להצהרה זו מכונה "עדות" ("שהאדה") וכל מוסלמי מעיד כי אין אל זולת אללה וכי מוחמד הינו שליח אללה. על נוסחה זו חוזרים מספר פעמים ביום, בזמן הקריאה לתפילה ובזמן התפילה עצמה. היא נאמרת גם באירועים מיוחדים בחיים (כהגעה לבגרות, התאסלמות ועוד). אמירת ה"שהאדה" בנוכחות עדים, ורק אמירה זו - היא ביטוי להתאסלמות.⁹⁷

האסלאם הוא דת הלכה, וכדי להפוך למוסלמי אין זה מספיק לקבל את עיקרי האמונה כייחוד האל, שליחותו של מוחמד, יום הדין, גן העדן והגהינום, וכדומה, אלא שחלה חובה לקיים מערך מצוות הנוגעת בכל פרט בחיי המאמינים. חמש מצוות זכו לדרגה של מצוות-יסוד, והן מהוות עמודי התווך של האסלאם. המצוות הללו הן: ה"שהאדה" שצויינה לעיל; "צלאת" - תפילה; "זכאת" - צדקה; "צום" - צום; ו"חאג" - העליה לרגל למכה, ולאתרים מקודשים סביב העיר.⁹⁸

התפילה עומדת בראש מצוות-היסוד של המוסלמים. מצווה זו הוטלה על המאמינים בדברי הנבואה למוחמד כבר בתקופה הראשונה לפעילותו במכה והנביא ראה בה סימן ייחודי לעדת מאמיניו. ההגדרה הראשונה בקוראן של מי שמשתייך לדת מוחמד היא: "זה אשר הזכיר את שם אלוהיו והתפלל" (סורה 87, פסוק 15). בהקשר זה, מודגשת חשיבות הטהרה. חשיבותה נובעת מכך שהמוסלמי יכול לקיים את מצוות התפילה רק לאחר שהוא מיטהר - כלומר, רוחץ את ידיו, פניו, ראשו ורגליו במים (סורת השולחן-5, פסוק 6).⁹⁹

בספרות החדית, המסורת שבעל-פה המיוחסת למוחמד ולחבריו הקרובים, מכונות חמש המצוות ארכאן אל-אסלאם (עמודי התווך של האסלאם). בספרות החדית ובספרות ההלכה עובדו גם פרטי מצוות אלו על-פי היסודות שהונחו בקוראן. המצוות מוטלות על כל מוסלמי וקיומן כהלכה הוא אבן בוחן למאמין. פרט שלא מקיים מצוות אלה באופן מודע וללא הצדקה אינו יכול להיחשב חבר בקהילה המוסלמית.¹⁰⁰

הציווי המרכזי באסלאם הוא להפיץ את האמונה באל אחד ולהזהיר מפני יום הדין.¹⁰¹ הנבואות הראשונות של מוחמד במכה עסקו בנושאים של קץ העולם ואימת יום הדין והבשורה עליהם מלווה בתיאורים ציוריים בקוראן וכוללים את מוראות הגיהנום שנועדו לרשעים ואת תענוגות גן העדן שנועדו לצדיקים. בנוסף

הודגשו ההשגחה העליונה והרעיון שכל מעשיו של האדם נרשמים, ולכן כל אחד מקבל, בסופו של דבר, את גמולו. מוטיב נלווה לכך הוא תיאור גדולתו וייחודו של האל האחד.¹⁰²

מרחב פוליטי-חברתי באסלאם

אסלאם אינו חלק מהחיים (כמו בנצרות), אלא נוגע בחיים בכללותם ומהווה מערכת חוקים דתית המתווה סדר פוליטי (דין ודולה).¹⁰³ בניגוד לדתות מונותאיסטיות אחרות, אומת המאמינים המוסלמית היא קהילה פוליטית. בהיסטוריה המוסלמית שימשה הדת כמקור הלגיטימציה החשוב ביותר, והדיון הפוליטי התנהל כשיח דתי. בעבר (ולעיתים קרובות גם בהווה) התנועות הפוליטיות הגדירו את עצמן ואת יעדיהן במונחים אסלאמיים, כדוגמת השלטת צדק אסלאמי אמיתי, ולא במונחים חברתיים.¹⁰⁴

האסלאם מילא תמיד תפקיד מרכזי במרחב הפוליטי, ולכן מדובר בקשר חזק בין הדת לפוליטיקה. בחברה כזו עצם הרעיון של הפרדה בין דת לבין מדינה הוא חסר משמעות. בערבית הקלאסית ובשפות האחרות של האסלאם אין צמד מונחים מקביל לדתי וחילוני, רוחני וגשמי, קודש וחול. צמדי מילים אלה מבטאים את השניות הנוצרית שאינה קיימת באסלאם.¹⁰⁵ אף שהאסלאם הוא מורכב, השלכותיו הפוליטיות פשטניות - הוא תומך בסמכותיות השליטים ובצייתנות המאמינים.¹⁰⁶ האסלאם מדגיש אידיאלים דתיים לכניעות וקבלת העול¹⁰⁷ ואינו מאמין בריבונותו של האדם ובפעילות האדם בכוח שכלו בלבד.¹⁰⁸ התרבות הפוליטית האסלאמית אינה מתירה קיומה של ציבוריות עצמאית.¹⁰⁹

האסלאם שם דגש על עיצוב ההתנהגות האנושית ולפיכך אינו רק מסגרת דתית אלא מקור לכללי התנהגות חברתיים, פוליטיים, משפטיים, וכלכליים שמטרתם להסדיר את מערכת היחסים בין המוסלמים לבין עצמם ובינם לבני דתות אחרות.¹¹⁰ ענייני הדת כוללים משפט ותיאולוגיה, שני תחומים בעלי השפעה על ההווה הארצית. בתחום המשפטי, אומצה השיטה האגנטית - הקוד הגנטי של החברה השבטית, ונוצרה התאמה בין הנורמה המשפטית ובין השיטה החברתית. התאמה זו באה לידי ביטוי ביתרון הגבר על האישה וביתרון הקרובים האגנטיים (קרבה דרך זכרים, עֶצְפָּה) על הקרובים הקוגנטיים (קרבה דרך נקבות, ד'או אל-אַרחאם) בענייני מעמד אישי וירושה.¹¹¹ בנוסף נוסחו מראשית האסלאם חוקים

הקשורים בלקיחת שלל ומיסוי של עמים נכבשים ומתאסלמים כמו גם בנושאים פוליטיים שונים. חוקי המערכת המשפטית מפורטים, מתוך ניסיון להתאים עצמם למציאות המשתנה - תחילה, התרחבות האימפריה, ומאוחר יותר, היערכות בלתי פוסקת לקרבות. תחום התיאולוגיה קשור גם הוא למישור הפוליטי ולניסוח דוקטרינה תיאולוגית ייחודית לקבוצות פוליטיות שונות.¹¹²

רעיון האחדות

במהותו, הרעיון האסלאמי הוא על-לאומי ועל-מדינתי.¹¹³ כל המוסלמים משתייכים, מבחינה רעיונית, ל"האומה האסלאמית", קהילת מאמינים רחבה, נשגבת ואוטופית, הנבדלת מכל הדתות האחרות.¹¹⁴ לכן, עוד מהתקופה המוקדמת כללה האומה המוסלמית כל מוסלמי, ללא קשר לגזע, צבע או סטטוס, כשחברי האומה חיו על-פי עקרונות אסלאם ותמכו בשריעה (הקוראן והחֵדית' המכיל אוסף נרחב של הלכות מקודשות שהתפתחו במאה השביעית).¹¹⁵ מראשית דרכו הטמיע הנביא מוחמד תחושה חזקה של זיקה בין המאמינים באסלאם, וזיקה הדדית זו סייעה לדת זו להתפשט ברחבי העולם.¹¹⁶

הרעיון האסלאמי פונה לכל המאמינים בכל מקום ובכל זמן, וכל מוסלמי בעולם מחויב לקיים את המצוות הנהוגות בדת, לנהוג על-פי הדינים השרעיים וליישם הלכה למעשה. כל מוסלמי גם חייב לקרוא לכל האנשים בעולם, ללא קשר ללאום, להתאסלם ולהפיץ את עקרונות הדת, כהמשך לנאום הפרידה של הנביא.¹¹⁷

בספרו אקדמות למדע ההיסטוריה הביע ההיסטוריון המוסלמי הידוע עבד אר-רחמאן אבן ח'לדון (1332-1406) אהדה לתופעת העֶסְבִּיָה המסמנת ליכוד וקישור והמבטאת את הסולידריות השבטית המבוססת על קשרי שארות.¹¹⁸ לדעת אבן ח'לדון, הצרכים האנושיים הם המקור להתארגנות החברתית והעיקרון הבסיסי להתלכדות ולסולידריות בין אנשים הוא ההרגשה המודעת של עֶסְבִּיָה. אנשים מתאחדים על בסיס עקרון זה, כשלכל אחד יש אחריות הדדית ומסירות נפש לקהילה. מידת הסולידריות השבטית הזו קובעת את יכולת שרידותו של הקיבוץ האנושי ומהווה חלק חיוני גם בהתהוות המדינות. עֶסְבִּיָה מתחזקת הודות לשותפות בצרכים ובחוויות אצל אנשים שונים שמתאחדים בכוח התודעה הקיבוצית.¹¹⁹

הלכה למעשה, ההיסטוריה האסלאמית נטועה ברובה בשבטיות.¹²⁰ עוד מתקופת ראשית האסלאם התבססה החברה הערבית (בדומה לחברה הערבית הפרה-אסלאמית) על קשרי שארות כמסגרת להגדרת זהות והשתייכות חברתית ופוליטית, ועל קבוצת שארות כיחידה פוליטית בסיסית. קבוצת השארות ("אאל" או "קום") הוגדרה על-ידי אב משותף ושימשה כמסגרת ערבות לענייני נקמת-דם וכופר, מוקד הזדהות לחברי הקבוצה ושיתוף פעולה פוליטי.¹²¹

לפיכך, דת האסלאם הייתה ועודנה אוניברסלית והיא הבסיס של זהות, נאמנות והשתייכות. לא האומה או הארץ היו הגרעין לזהות (כמו במערב), אלא קהילה דתית-פוליטית. הרעיון המערבי של לאום אתני וטריטוריאלי נותר, בדומה לחילון, זר למוסלמים. מצידם, במערב אינם מבינים את החשיבות הרבה של דת האסלאם לתומכיה: "אנשי המערב בימינו אינם מקצים בחייהם בדרך כלל מקום מרכזי ודומיננטי לדת, ואינם יכולים להבין כי עמים אחרים במקומות אחרים יכולים לעשות כן... הודאה בכך שציביליזציה שלמה נאמנה בראש ובראשונה לדת היא צעד מרחיק לכת עבורנו... הדבר משתקף בחוסר היכולת - הפוליטית, העיתונאית והמחקרית - להכיר בחשיבותה של הדת בעולמם של המוסלמים".¹²²

מוסר וצדק באסלאם

עקרונות האסלאם מדגישים צניעות, צדק ונדיבות.¹²³ בעיני המוסלמים, האסלאם צודק ומוסרי בכל היבטיו והוא מבטא את הטוב העליון והמוחלט.¹²⁴ הצדק הדתי, המותר והאסור, הטוב והרע, מכוון ומווסת התנהגות בחברה המוסלמית וקובע מדיניות פוליטית.¹²⁵ בנוסף, בהשוואה לתרבות המערבית הדוגלת בהטלת ספקות, האשמה עצמית וביקורת עצמית, באסלאם לא מתקיימות תופעות אלה. לפיכך, המאמינים לא נמנעים תמיד מהרע ועושים רק את הטוב, ואין שיקולי מוסר ומצפון כלפי הכופרים. האסלאם זוכה לעליונות במערכת הבינלאומית, ואין ביקורת עצמית על מעשים של המוסלמים. הבחנות אסלאמיות אלה לא זקוקות להוכחות, מפני שמדובר בקביעות מוחלטות. באסלאם אין טוב או רע בפני עצמם, אלא רק כפי שאללה קבע אותם. אללה איננו פוקד או אוסר התנהגות מסוג כלשהו משום שהיא טובה או רעה, אלא הפעולות הן טובות או רעות משום שאללה קבע שכך המצב. זהו המוסר העליון של דת האסלאם, והוא המנחה את התנהגות המאמינים.¹²⁶

תפיסתם של המוסלמים היא תפיסת עליונות על הכופרים. רק המוסלמים הם המוצלחים מכל האומות, ורק הם מייצגים את החברה האידיאלית המשמשת מודל לעמים אחרים. אללה העלה את המוסלמים לדרגה עליונה בהשוואה לבני אנוש אחרים.¹²⁷ הכיבושים במאות השביעית והשמינית מועלים על נס הן באידיאולוגיה והן בזיכרון הקולקטיבי כמוכיחים את עליונותו המוסרית של האסלאם. למוסלמים תחושת גאווה עצמית שהלכה והתחזקה עם היווצרותה של קהילת המאמינים האסלאמית הגלובלית.¹²⁸

כך, לפי התפיסה הנפוצה, האסלאם הוא הדת המושלמת הכוללת את החוכמה המוחלטת של אללה מאז ראשית ההיסטוריה ועד קץ העולם. לפיכך אסור לפקפק בשלמותו ובעליונותו ואסור לשופטו בערכים אנושיים. האסלאם מונע בחירה חופשית מבני אדם ואוסר לגמרי הבעת ביקורת. הייעוד הוא הכנעת העולם עד שיהפוך כולו לאסלאמי. כל המשנה את הקוראן חובה להשמידו מפני שאין לערער על דברי אללה המושלמים. מי שלא מאמין במוחמד ובשליחותו - דינו מוות, מפני שהוא לא מאמין בדמותו המושלמת של מוחמד הנתפס כמודל חיקוי לכל בני אנוש. לכן, השתתפות בג'יהאד היא הפעולה המומלצת העליונה לכל מוסלמי מאמין.¹²⁹

ג'יהאד

דאר אל-אסלאם הוא המרחב בו למוסלמים יש ריבונות וכל אחד יכול לרומם עצמו בעזרת חוקי האסלאם. בתוך מרחב זה בלבד מתקיים המושג "שלום", וחזון אחרית הימים הוא של אומה אסלאמית מאוחדת ורחבה ששולטת על העולם. היחס הדתי של האסלאם לשאר העולם הוא יחס של מלחמה (דאר אל-חרב) עד לכניעת מרחב זה, ובמשתמע העולם כולו, לאסלאם.¹³⁰ בכך האסלאם מתייחד מדתות אחרות - הוא דוגל ברעיון התיאולוגי של הפצת הדת גם בעזרת החרב.¹³¹

ראיית "העצמי" לעומת "האחר" באסלאם היא אתנוצנטרית. העולם נתפס במוחלטות של שחור ולבן, ויש חלוקה חד-משמעית וברורה בין דאר אל-אסלאם לדאר אל-חרב; בין החברה הטובה והצודקת לבין החברה הרעה והטמאה; בין הצדק המוחלט לבין הרוע האולטימטיבי; בין גן עדן לבין הגיהנום.¹³² קיימת דיכוטומיה בין המוסלמים לבין כל הקבוצות האחרות, המורכבות מכופרים, שהן רעות במהותן.

הגישה הנפוצה באסלאם, אל-וולא ו-ל-ברא, דוגלת בנאמנות מוחלטת ואהבה לאסלאם, מול דחייה, שנאה ועוינות לכופרים. אנשי דת בכירים טוענים שזהו הביטוי החשוב ביותר לאמונה האסלאמית לאחר הייחוד של אללה (תווחיד). פסוקי קוראן רבים מחייבים את המאמינים כציווי דתי. מוסלמי נאמן מביע כניעות והתמסרות מלאה לאללה בעוד שכופר הוא אומלל וחיי מושחתים.¹³³

הקוראן ממליץ לכל אדם מאמין לקחת חלק במלחמת האמונה (פרק 8 פסוק 39). מלחמה זו נועדה להשיג הגמוניה והיא מוצדקת במונחי עליונות האסלאם ובצורך להפיץ את שלטונו ברחבי העולם. הנהרגים במלחמה זו הם קדושים מעונים (שוהדא, וביחיד - שהיד), ולפיכך זכאים להיכנס לגן עדן. הג'יהאד יתמיד "על-פי דרכו של אללה עד יום הדין".

תפיסת הג'יהאד כמלחמה באה לידי ביטוי בפסוקים שונים בקוראן העוסקים בחובה להילחם בכופרים.¹³⁴ המטרה הסופית היא השגת הגמוניה בעולם כפי שמבטאים הפסוקים הידועים מן הקוראן: "ונלחמתם [בכופרים] עד כלות הדֵּחַ והייתה הדת לאלוהים" (פרק 2, פסוק 189) או "אלה הנלחמים באלוהים ובשליחות ואשר כל מענייניהם להשחית על הארץ גמולם הוא אשר ייהרגו" (פרק 5, פסוק 36). המוסלמים מצווים להילחם בכופרים: "הלחמו באלה, שלהם ניתן הכתב, אשר לא יאמינו באללה ולא ביום האחרון ולא יאסרו את אשר אסר אללה ושלחו ולא יחזיקו בדת האמת, עד אשר יתנו את המס בידם והיו שפלים" (סורה ט, כט). לפי הקוראן יש להפיץ את האסלאם בחרב ובאש, ורעיון "מלחמת הקדש" הוא אחד מעקרונותיו העיקריים.¹³⁵

הספרות האסלאמית הדנה במלחמה הדגישה תמיד את חשיבות הג'יהאד - "בשבח מלחמת הקודש" (פדאיל אל ג'יהאד). בספרות זו ניתן למצוא עדויות רבות לציוויים מהקוראן על המלחמה כנגד הכופרים, מסורות שבעל פה שהרחיבו את מסרי הקוראן ותיארו את מעשי הכיבוש והגבורה המוסלמים מהמאות השביעית והשמינית, פולמוסים תיאולוגיים כנגד אויבים והטפות מוסר, וגם המלצות לשיטות תעמולה רצויות.

המסר העיקרי באסלאם אומר: "אל-אסלאם יעלו ולא יועלא עליה" - האסלאם עליון ושום דבר לא עולה עליו.¹³⁶ מכאן המוכנות המוחלטת לג'יהאד, להרוג

וליהרג למען אללה. פסוקי הקוראן קובעים: "כל הנלחם למען אללה, וימות או ינצח, נעניק לו שכר רב", "הם נלחמים למען אללה, הם הורגים ונהרגים". בנוסף, מבטאים פסוקים קוראניים את נצחיות החיים לשהיד, מעבר לחיים הטובים המובטחים לו בגן עדן. שההידים חיים לצידו של אללה חיים בניאלמוות: "אל תאמרו לאלה שנהרגו למען אללה שהם מתים. הם חיים, אך אתם אינכם יודעים זאת". בכל מקרה המוסלמים מנצחים את הכופרים.¹³⁷ מאבק זה בכופרים הוא מלחמת קודש של ממש.

מג'יד ח'דורי טען כי אין "כיבוש" טריטוריות זרות באסלאם אלא "פותחאת" - פתיחת העולם בפני האור האסלאמי והוצאת הכופרים מהחושך שבו הם שרויים. כתוצאה מגישה זו לא הביעו המשטרים המוסלמיים צער על כיבושים ואלמות בעבר (והיום) משום שלתפיסתם מדובר בתופעה נחוצה וחיובית של הבאת האור לכופרים.¹³⁸ הסופרת והחוקרת התוניסאית אקבאל אל-ע'רבי טוענת כך: "אנו עדיין מתעקשים שאנו תמיד הקורבנות ושאו תמיד חפים מפשע. ההיסטוריה שלנו מלאכית, האימפריאליזם שלנו הוא כיבושים מבורכים [פותחאת], הפולשים שלנו [ע'זאה] הם משחררים, האלימות שלנו היא ג'יהאד מקודש, הרוצחים שלנו הם שהידים". בתפיסה זו, העולם מחולק לשחור מול לבן, הצודק מול הכופר.¹³⁹

לדעתו של ההיסטוריון הנודע א-טברי (838-923), "הערבים הם העם המיוחס והאצילי ביותר מכל העמים, המתקדם והבולט ביותר, והמעולה ביותר במעשים. אנו נלחמים באנשים עד אשר כולם יאמינו באללה. הוא המאמין באללה ובשליחו מגן על חייו ומבטיח את רכושו מפנינו. באשר לכופרים, אנו נילחם בהם לעד, למען אללה. הריגת הכופרים היא עניין קטן עבורנו".¹⁴⁰ ברוח דומה התבטא גם אבן ח'לדון: "בתפיסת הקהילה האסלאמית, הג'יהאד הוא חובה דתית, עקב האוניברסליות של השליחות האסלאמית והחובה להביא את כולם להתאסלם, באמצעות שכנוע או בכוח. האסלאם מחויב דתית להשיג את העוצמה השלטונית על כל העמים". אבן-תימיייה (1263-1328) מהאסכולה החנבלית התייחס אף הוא לסוגייה זו של ג'יהאד, והצביע על פרשנות פסוק 5 של סורה 9: "מאחר שהלוחמה נגד הכופרים היא חוקית ולגיטימית, ובעיקרה הינה ג'יהאד למען אללה; ומאחר שהמטרה היא שייעודו של אללה לשלוט בכל העולם; ומאחר שדברו של אללה חייב להיות העליון ביותר, על כן כל האסכולות המשפטיות מסכימות כי אלה העומדים בפני המוסלמים להשגת מטרות אלה - חובה להילחם בהם ולהרגם".¹⁴¹

כך, אבן-תימיה קבע שמידת המוסלמיות של המאמין תלויה בנכונותו להילחם למען האסלאם.¹⁴²

אבן קת'יר (1301-1373), מפרשני הקוראן המוסמכים ביותר, קבע כי "חובה לקרוא לכל עמי העולם לקבל את האסלאם כדת היחידה הלגיטימית. ומי שביניהם המסרבים לעשות כך, או מסרבים לשלם את הג'זיה, חובה להילחם בהם ולהורגם". אבן חזם (994-1064), איש הדת והפילוסוף בן אנדלוסיה, קבע בהחלטיות: "חייבים לשנוא את כל הכופרים ולא להותיר אחד מהם בחיים". גם באסם עאלם, מטיף דת סעודי מפורסם, ציין: "כחבר בדת האמיתית היחידה בעולם, יש לי הזכות הלגיטימית ביותר לפלוש לטריטוריות של האחרים, במטרה לכפות עליהם את השריעה. ההיסטוריה מוכיחה בבירור כי השריעה האסלאמית היא המעולה והצודקת ביותר עבור כל הציוויליזציות. זוהי המשמעות האמיתית של הג'יהאד. אנו מנהלים ג'יהאד כדי לשחרר את האנשים מהעבדות השחורה שבה הם חיים, ושואפים להביא אותם אל האור האסלאמי".¹⁴³ כך, רעיון הג'יהאד מתקשר לעליונות המוסרית והאינטלקטואלית האופיינית לאסלאם.

אבן רושד (1126-1198), פילוסוף, משפטן ורופא מקורדובה, קבע שהמוסלמים חייבים להילחם בכופרים עד שאלה יתאסלמו או עד שיבואו תחת שלטון האסלאם וישלמו את מס הגולגולת (ג'זיה) תוך השפלתם. במידה שהכופרים לא יקבלו אחת משתי ההצעות הללו חייבים להילחם בהם באמצעות הג'יהאד. זהו הבסיס לחדית' המפורסם: "אמר מוחמד: כאשר תפגשו את אויביכם מבין הכופרים, הציעו להם שלוש הצעות, ומה שהם יקבלו - עשו עימם שלום: קראו להם לקבל את האסלאם. הסכימו - עשו שלום עימם; לא הסכימו - קראו להם לבוא תחת שלטון האסלאם ולשלם את הג'זיה. הסכימו - עשו שלום עימם; לא הסכימו - צאו למלחמת ג'יהאד והרגו בהם למען אללה".¹⁴⁴ כלומר השתתפות במאבק נגד כופרים היא מילוי מצווה דתית.

בקוראן מופיעה בהרחבה התייחסות שלילית ביותר לכופרים (כופאר, כאפרון), ואין "בלתי-מאמינים" אלא רק "כופרים": כ-64% מהקוראן, 81% מהסורה ו-37% מהחדית' עוסקים בכופרים. בסך הכול כ-60% מהשריעה מוקדשים לכופרים המתוארים כטמאים, שקרנים, מקוללים וחוטאים. הכופרים מדומים לחיות ובהמות השותפים לשטן. לפיכך חובה על המאמינים להשמיד את הכופרים;

לערוף את ראשיהם; לנקוט כלפיהם באלימות; לשרפם באש הגיהנום; לצלבם; קללת אללה על כל הכופרים לעד, ואין ממנה חזרה. בהתאם לרוח זו, שבועת האמונים האסלאמית, התווחיד, טוענת: "לא אללה אלא-אללה ומוחמד רסול אללה". אמונות דתיות אחרות נדחות על הסף מפני שהן מהוות ביטוי לכפירה שדינה מוות.¹⁴⁵

בפסוקים לא מעטים בקוראן מופיע ציווי האוסר לשתף אלוהים אחרים עם אללה. בדומה, בתפילה האסלאמית, סורת אל-פאתחה (7-1:5), המוסלמים מצהירים חמש פעמים ביום: "הנחה אותנו בדרך הישר, דרך שהנחית אותנו לטובה, לא דרכם של אלה שאתה כועס עליהם, ולא אלה הסוטים מדרך הישר". פרשן הקוראן וההיסטוריון אל-טברי, ובעקבותיו כל פרשני הקוראן, כולל אבן קת'יר הסמכותי, קובעים: "אל-מגדוב עלייהום" הם היהודים; "אל-דליין" הם הנוצרים. מכאן, בכל תפילה, יש הבחנה ברורה בין המאמינים לאחרים, והמוסלמים קובעים שהיהודים והנוצרים הם חוטאים.¹⁴⁶

בתוך כך, על-פי האסלאם, היהדות היא "דין אלבאטל", דת בטלה, בעוד שהאסלאם הוא "דין אלחק", דת האמת.¹⁴⁷ היחס ליהודים באסלאם הוא שלילי. כ-700 פסוקים עוסקים באופן ישיר ביהודים: במכה - כאחוז בודד מהפסוקים (גישה חיובית); במדינה - 17% (גישה שלילית); בחדיית' - 9%; בסורה - 12%, ובסה"כ 9% מהשריעה. האסלאם מצביע על סיבות שונות לחובת חיסול היהודים, כגון: היהודים דחו את מוחמד כחותם הנביאים והעליון על שאר הנביאים ולכן הם ראויים לעונשים ולאש הגיהנום; היהודים חוטאים וסוטים, איבדו את המעמד של העם הנבחר, ונענשו פעמיים בהרס בית המקדש; היהודים זייפו את ספרי הקודש; הם לא מאמינים באותות אללה ומבטאים את הרוע בהיותם רוצחי הנביאים; עקב חילול השבת והכחשת הנסים של לוחות הברית הם הפכו לקופים ולחזירים והם המתועבים והגרועים מכל החיות; העכברים הם יהודים שעברו מוטציה; קללת אללה על היהודים היא לעולם ועד משום שהם האויבים המסוכנים ביותר של האסלאם ועל כן חייבים בהשמדה.¹⁴⁸

הח'ליפות: עלייתה, נפילתה והמאבק לחידושה

רעיון הקמת הח'ליפות נטוע בימים שלאחר מות מוחמד בשנת 632, כאשר המוסלמים בחרו ח'ליפה לנביא ("יורש" או "ממלא מקום"). בהשוואה לשיעים המכירים רק בבן דודו וחתנו של מוחמד, עלי בן-אבי-טאלב, כיורש הנביא, הסונים מכירים בארבעת הח'ליפים הראשונים וכן בשושלות הח'ליפות העיקריות שבאו בעקבותיהם האומיית, העבאסית, הממלוכית והעות'מאנית.¹⁴⁹

תקופת ארבעת הח'ליפים (שנמשכה בין השנים 61-632) כוללת את אבו-בכר, עומר, עות'מאן ועלי. זו הייתה תקופת הגיבוש המדיני העיקרית בתולדות האסלאם והיא נחשבת לתור הזהב שלו. הערבים, שהתאחדו לראשונה תחת דגל האסלאם, נהנו ממוטיבציה דתית והצליחו תוך מספר שנים לכבוש שטחים עצומים וליצור אימפריה עצומה השולטת על עמים רבים.

בעקבות ההצלחות זכו ארבעת הח'ליפים הראשונים להערצה רבה באסלאם. הם קיבלו את התואר אל-ראשידון, "ההולכים בדרך הישר", בה הנחה אותם הנביא ותנועות סוניות רבות ראו בהם אבות רוחניים. עם מות הח'ליף עלי הסתיימה תקופת זהב זו והשלטון עבר למועאווייה מבית אומיה שבסיסו בדמשק. זמן קצר לאחר נפילת בית אומיה ועליית בית עבאס לשלטון (750) התערער באופן הדרגתי מעמד מוסד הח'ליפות. כאשר האימפריה העבאסית החלה להתפורר, שליטים מקומיים הכריזו על עצמם כח'ליפים כדי לזכות בלגיטימציה, ומוסד הח'ליפות באסלאם רוקן עם הזמן מתוכנו. כך, בעוד שבתקופות המוקדמות באסלאם היו הח'ליפים השליטים הבלעדיים שאיחדו סמכות פוליטית ודתית בדמות אחת הרי שבתקופות מאוחרות יותר השתנה מעמדו הבלעדי של הח'ליף כאשר הוא והסולטאן היו דמויות נפרדות. ככל שהאימפריה המוסלמית הלכה והתפתחה, כך התרחקו המוסדות הדתיים והפוליטיים אלה מאלה - הח'ליף והסולטאן, עד שהם הפכו כמעט למערכות נפרדות.¹⁵⁰

מהמאה ה-16 הוסיפו הח'ליפים העות'מאנים לעצמם את התואר סולטאן ומשלו תחת תואר דואלי זה עד לשנת 1924, עת הכריזה הרפובליקה התורכית בהנהגת אתאטורק על ביטול מוסד הח'ליפות. אתאטורק פעל לביטולה של הח'ליפות מתוך תפיסה שמדובר במערכת אנכרוניסטית הממיטה אסונות על הקהילה המוסלמית בכלל ועל תורכיה בפרט.¹⁵¹ היה זה סופה של הח'ליפות האחרונה

בעולם המוסלמי והעלמותו של מוסד מרכזי זה בתולדות האסלאם יצר ריק דתי ופוליטי עמוק.

בתוך כך ניתן לראות כי לאורך תקופות היסטוריות שונות נחשף מעמדו של מוסד הח'ליפות לשינויים לא מעטים: בתקופות מסוימות היו לח'ליף סמכויות ניהול נרחבות בתחומי חיים שונים, כפוליטיקה, מנהל, כלכלה, משפט וצבא, אך בתקופות היסטוריות אחרות הוגבלו סמכויותיו לתפקידים סמליים רוחניים בלבד, כגון הובלת תפילות. פרשני דת שונים הגדירו באופן שונה את מוסד הח'ליפות, אם כי נטו להסכים שמטרת הח'ליפות היא לנהל את ענייניהם הכוללים של המוסלמים ולארגן את חייהם תוך התבססות על יסודות ההלכה האסלאמית.¹⁵²

בתחילת המאה העשרים הפכה הח'ליפות בעיני כוחות לאומניים במזרח התיכון לסמל לפיגור בהשוואה למערב, עם כינון של מדינות-לאום טריטוריאליות הנשלטות על-ידי משטרים צבאיים שאימצו את האידאולוגיה הפאן-ערבית בתקווה שתחליף את האסלאם כעקרון המכונן של הסדר הפוליטי והחברתי באיזור. ואולם כאשר נכשלו מדינות אלה בקידום התקוות שתלו בהן, לא כל שכן ביצירת תחליף הולם לנאמנות הדתית בת 1300 השנים בקרב תושבי האיזור המוסלמים, שב עקרון הח'ליפות שלא נמוג מעולם מלב ההמונים המוסלמים אף כשבוטל מוסד זה וחדש ימיו במהלך המאה העשרים. החזון של האומה המוסלמית המאוחדת הכפופה לחוק האסלאמי שב להיות חלופה ראויה למצב הקיים. ברמה הפנימית, הח'ליפות תוכל להשיב את הסדר הפוליטי והמשפטי שהיה נהוג בתור הזהב. ברמה הבינלאומית תקרא הח'ליפות תיגר ותיאבק במשטרים הערביים שסטו מדרך הישר, כמו גם תצא נגד מעצמות המערב הכופרות לשם השבת האומה האסלאמית למקומה ההיסטורי הראוי.¹⁵³

הוגים מוסלמים מתחו ביקורת חריפה על המדינה המודרנית והיוו מקור השראה לתנועות ג'יהאדיסטיות. מבין ההוגים המרכזיים במאה הקודמת ניתן להזכיר את סַיִד קָטֵב, האידאולוג העיקרי של האחים המוסלמים, ואת הוגה הדעות הפקיסטני אבו אל-אעלא מאודודי שהצביעו על שחיתות המשטרים במזרח התיכון ודעיקת העולם המוסלמי שנבעו לטענתם מנטישת דרך הישר של האסלאם, ולפיכך מחייבות את החלת השריעה במדינות המוסלמיות השונות, כצעד ראשון לאיחוד מוסלמי על-לאומי שיבלום את השפעותיו המזיקות של המערב.¹⁵⁴ במילותיו של מאודודי:

אלה המקבלים את האסלאם אינם מחולקים באמצעות לאומיות, גזע או מדינה. המטרה העליונה של האסלאם היא מדינת-עולם, במסגרתה ייעלמו כבלי הגזענות והדעות הקדומות הלאומיות, וכל האנושות תתאחד תחת מערכת פוליטית וחברתית עם זכויות שוות ושוויון הזדמנויות... נטייתו של אדם שחי במסגרת מדינת לאום תהיה לאימפריאליזם ולשליטה עולמית, שכן בני לאומיות אחרת לא יכולים לקחת חלק כשותפים שווים במדינה, אלא רק כעבדים או כנתינים.¹⁵⁵

החתיירה למימוש יעד זה, הן על-ידי האחים המוסלמים משנות העשרים של המאה הקודמת ואילך והן על-ידי יורשיהם הג'יהאדיסטים המאוחרים יותר, התאפיינה באלימות ניכרת שעצימותה וביטוייה השונים נקבעו במידה רבה על-ידי נסיבות התרחשותן הספציפיות ויכולת הדיכוי של המשטרים הרלבנטיים שלא פעם הביאה לשפיכות דמים לא פחותה מזו שחוללה המדינה האסלאמית (כמו למשל מלחמות האזרחים באלג'יריה וסוריה, כמו גם דכוי האחים המוסלמים בידי חאפז אסד). במובן זה ניתן לראות במדינה האסלאמית שינוי "כמותי" ולא "איכותי" בחתיירה האסלאמיסטית לכינונה מחדש של הח'ליפות.

לאומיותה הדתית של המדינה האסלאמית

הדת המרחב הציבורי והזהות הקיבוצית

בעיני מנהיגי המדינה האסלאמית קיימת חובה עקרונית להשתית את חיי החברה המוסלמית על יסודות האסלאם. כך למשל הבהיר הארגון, בסרטון שפורסם ב-28 ביולי 2013, את חובת יישום הדת בקרב הקהילה תוך מיגור רעיונות שליליים זרים (כלאומיות וקומוניזם) ותופעות כפירה בחברה (כזנות ואלכוהול).¹⁵⁶ המדינה האיסלמית תבעה את יישום החוק האסלאמי ויישמה תביעה זו באורח דרקוני, ובכלל זה הטלת עונשים מסורתיים כקטיעת אברים ועריפת ראשים כתזכורת לאוכלוסייה לגבי עוצמת השלטון.¹⁵⁷

מערכת המשפט במדינה האסלאמית הושתתה איפוא על חוקי האסלאם. מנהיגותה האמינה שאללה ייעד לה תפקיד מרכזי מיוחד בכינונה מחדש של הח'ליפות והיא הגדירה בצורה ברורה את האופי הדתי של שליחות זו ויישומה.¹⁵⁸ המדינה האסלאמית פעלה מתוך תחושת שליחות בדמותה את צמיחת האסלאם במאה השביעית: כשם שאללה בחר בנביא ובאנשיו שהיו קבוצה קטנה ונרדפת וסייע להם להפיץ ברבים את הדת האמיתית כן בחר האל בארגון הקטן והנרדף בן זמננו ומסייע לו לטהר את האסלאם ולהפיצו ברחבי העולם.¹⁵⁹

בהקשר זה קראה הצהרת הח'ליפות של אבו-בכר אל-בגדאדי:

הרימו ראשכם גבוה. יש לכם מעתה מדינה וח'ליפות שמשקמות את כבודכם, יכולתכם, זכויותיכם וריבונותכם. המדינה מעצבת קשר אחווה בין ערבי ולא-ערבי, בין לבן ושחור, מזרחי ומערבי. הח'ליפות קושרת יחד קווקזי, הודי, סיני, שמי, עיראקי, תימני, מצרי, צפון אפריקני, אמריקני, צרפתי, גרמני ואוסטרלי... הם כולם באותה שוחה, מגנים אחד על השני, שומרים אחד על השני ומקריבים אחד למען השני. דמם מתערבב יחד תחת דגל אחד [עם] מטרה אחת ובמחנה אחד... חיי ג'יהאד אינם אפשריים עד אשר תארוז את חפצך האישיים ותעבור לח'ליפות.¹⁶⁰

עידוד הגירת מוסלמים מרחבי העולם לח'ליפות האסלאמית היווה נדבך חשוב ביותר באידיאולוגיה ובאסטרטגיה של הארגון. ב-1 ביולי 2014, יומיים לאחר ההכרזה על הקמת הח'ליפות, הפיץ בגדאדי קלטת שבה קרא למוסלמים להצטרף

לח'ליפות ולבצע הגירה (היג'רה) המהווה חובה הלכתית. הוא קרא לאנשי דת, אנשי צבא ומנהל, אנשי אקדמיה, רופאים ומהנדסים מוסלמים ממדינות השונות להצטרף למדינה האסלאמית.¹⁶¹

לפי תפיסת המדינה האסלאמית, כשם שהנביא ואנשיו (מהאג'רון) היגרו ממכה למדינה בשנת 622, כך גם תומכי הארגון בהווה חייבים להגר לסוריה רבתי (שאם), בה התרכזה קבוצת ה"מהגרים" הגדולה בעולם והכשירה עצמה למלחמה נגד הכופרים. בדומה למהגרים למדינה שהיוו את האליטה בימי הנביא גם המהגרים למדינה האסלאמית הינם האליטה של היום.¹⁶²

הדוקטרינה של המדינה האסלאמית נתנה עדיפות להקמת המדינה כמטרה עיקרית מיידית. מכיוון שמטרתה המדינית העליונה של מדינה זו הייתה הרחבת שטחיה לצורכי משילות, מצב היסוד האסטרטגי המועדף שלה היה מתקפה. מערכות הגנתיות היו משניות באופיין בעוד הכוח העיקרי ניהל מערכות התקפיות בחזיתות ובגזרות שונות.¹⁶³

מטרה זו של ביסוס המדינה באופן מיידית נתפסה כצורך קיומי והארגון התרכז בטווח הקרוב באזור בו הוקמה הח'ליפות האסלאמית. במגזין הרשמי של המדינה האסלאמית בשפה האנגלית - *דאביק (Dabiq)* - קיימות התייחסויות לא מעטות לכך שהמדינה האסלאמית היא תופעה יוצאת דופן בגדולתה. במגזין צוין כי זהו "פלא היסטורי שלא בא אלא כדי לסלול את הדרך למלחמה הגדולה [נגד הצלבנים באחרית הימים]".¹⁶⁴ גם דובר הארגון, עדנאני, וגם מנהיגו, בגדאדי, כינו את הקמת הח'ליפות "החובה שנשכחה במשך דורות".¹⁶⁵ כך, בדרשה שנשא במוסול, ציין בגדאדי שחובה להחיות את מוסד הח'ליפות שכן "אובדנו הוא החטא של המוסלמים ועליהם לנסות תמיד לכונן אותה [הח'ליפות]".¹⁶⁶

השלב הראשון בדרך להקמת הח'ליפות היה השבתם ל"דרך הישר" של המוסלמים הסונים ש"סטו מן הדרך", כדוגמת כופרים שלא דוגלים באסלאם הנכון.¹⁶⁷ לפיכך הייתה חובה לדבוק בדרכי האסלאם המקורי, האסלאם של הנביא. לדברי דובר הארגון, ההצלחה מובטחת רק בתנאי שיתרחקו מעובדי האלילים "ויקבלו בהכנעה את ציוויי האל, קטן כגדול". דרך הנביא פירושה חיקוי התנהגותם של הנביא ותומכיו ויישום מלא של חוקי האסלאם כלשונם.¹⁶⁸

המדינה האסלאמית הקימה מנגנוני אכיפה ומשפט באזורים שהיו תחת שליטתה. כך למשל, לאחר כיבושה של מוסול הקים בה הארגון שמונה בתי משפט אסלאמיים במטרה להעמיד לדין את עובדי הממשלה העיראקית לשעבר. בשטחים שכבשה בסוריה ובעיראק הקימה המדינה האסלאמית כוח אכיפה בשם "המשטרה האסלאמית" (אלשרטה אלאסלאמיה). כוח זה כלל שוטרים לבושי מדים, מצוידים בכלי רכב ובנשק קל ובינוני אשר פעלו כדי "להגן על המוסלמים" באזורים השונים. במקביל פעלה באזורים אלה "משטרת המוסר" (אלחסבה) שנועדה לכפות את ההלכה האסלאמית האמיתית על התושבים המקומיים.¹⁶⁹

המשטרה האסלאמית הטילה פחד באזורי שליטתה באמצעים לגיטימיים לכאורה, כהחלת פרשנות מחמירה לחוקי השריעה. בהקשר זה יושמו עונשי החדוד - עונשים פיזיים הנזכרים בקוראן כולל כריתת ידיהם של גנבים, צליבת שודדי דרכים וסקילת נואפים. הנשים נאלצו לעטות רעלה; נאסר על צעירים וצעירות להתרועע בפומבי; ונאסר עישון סיגריות. במקביל כפו אנשי המדינה האסלאמית השתתפות בתפילות במסגדים והשליטו את כללי המוסר במרחב הציבורי. גברים ונשים שאין ביניהם קשר משפחתי לא יכלו להיראות יחד בציבור. החלת השריעה וטיהורה המוסרי של החברה נעשו בכוח תוך מעקב ושליטה מתמשכים באזרחים.¹⁷⁰ כל מוסלמי שלא הסכים עם עקרונות המדינה האסלאמית ושיטותיה נענש באכזריות, והכל בשם האסלאם.¹⁷¹ מסרים אלה מודגמים לא פעם גם בשופר התעמולה של הארגון דאביק.

המדינה האסלאמית פעלה באופן מקיף להטפה דתית קיצונית במסגדים ובמרכזים קהילתיים, והתכנים העיקריים הועברו באמצעות כתבי עת, שבועונים, סרטונים, באגרים, כרוזים ונשידים המשמשים ככלי תעמולה להשפעה על הציבור. בשטחים שכבש הארגון התקיימו ערבי צפייה משותפת בסרטונים המופקים על-ידי מרכזי המדיה של זרוע ההסברה של המדינה האסלאמית ונקודות מדיה הוקמו בערים המרכזיות בה הוצבו דוכנים להפצת תכנים בחוברות, דיסקים ומכשירים לאחסון נתונים.¹⁷²

במקביל לפעילות ההסברתית פעלה המדינה האסלאמית להרס והשמדה של פסלים הנתפסים כחילול קודש. סרטוני ארגון לא מעטים תיעדו השמדת פסלים של ממלכת אשור העתיקה, לצד שריפת אלפי כתבי יד עתיקים מהספרייה הציבורית של

מוסול. קודם לכן, השמידה המדינה האסלאמית אתרים דתיים של העדה היזידית והשיעית, וכן קברים בעלי ערך היסטורי ודתי.¹⁷³ באופן זה ניסה הארגון במגוון דרכים להעלים את זהויותיהם הקודמות של התושבים בשטחים שכבש. בדאביק ניתן לא פעם למצוא עדויות להשמדה והרס של סמלים דתיים "כופרים".¹⁷⁴

בראותה את עצמה כנציגה היחידה של האסלאם האמיתי השקיעה המדינה האסלאמית מאמצים ניכרים ביצירת אוטופיה של תחיית האומה המוסלמית הגדולה וכינון הח'ליפות המושלמת. במהותה מציגה האוטופיה מודל חברתי אידאלי חלופי שאליו יש לשאוף. היא מציבה ביקורת נוקבת על המצב העגום הקיים, ואילו בדיסטופיה נגזר המודל החיובי מתוך אנטי-מודל המקצין מגמות שמהן צריך להיזהר. האוטופיה מפיצה רעיונות בלתי שגרתיים שיש בכוחם לשבור את הקיבעון החברתי ולשנות את מצב הדברים הקיים, מצב ללא מוצא. האוטופיה ממלאת מגוון תפקידים חברתיים ופוליטיים, כולל ביקורת חברתית והצעת דגם אחר של סדר חברתי תוך יצירת איום על הקיים; היא מייצרת רעיונות חדשים והערכה מחדש של המציאות ודימוי מבנים חברתיים שעדיין לא קיימים בפועל אלא רק בדמיון האנושי; היא מצביעה על בעיות קיומיות וחברתיות ומדגימה רעיונות מופשטים שהופכים לממשיים בעזרת הסיפור האוטופי הדמיוני; היא שותפה לפיתוחו של תהליך חשיבה שבו הדמיון נוגד-העובדות משחק תפקיד מרכזי ומעורר חשיבה יצירתית שמאתגרת את המוסכמות החברתיות. אוטופיה מצביעה על חוסר אונים חברתי ופוליטי ליצירת שינוי ניכר בתוך המבנה והמוסדות הקיימים בחברה ומציגה תמונת עתיד השונה מהותית מההווה. במצב של אוטופיה, צץ ניכור מהמציאות החברתית הקיימת סביב, ובולטת ניגודיות בין ההווה הנחות והמושחת לבין האוטופיה המוסרית הפסטורלית בעבר (כגון תקופת התלמידים הראשונים של מוחמד בהגות הסלפית) ותשוקה לעתיד אוטופי ואידיאלי.¹⁷⁵

האסלאם הסוני בכללותו רואה בחזונו האוטופי את השיבה הרוחנית ל"עידן הנביא" וקיימת נוסטלגיה לתור הזהב של ראשית האסלאם - לשחזור השלמות והגדולה שאבדו ואיחוד כל המוסלמים בקהילה אורגנית אחת.¹⁷⁶ בהקשר של המדינה האסלאמית, הרי שהארגון הציג את האידיאולוגיה של הח'ליפות כאוטופיה אסלאמית "טהורה" הנלחמת באופן אכזרי באויביה הרבים והחותרת לשנות סדרי עולם בכוח הזרוע על-ידי הקמת הח'ליפות כדרך תיקון אי-צדק ועוולות ההווה.¹⁷⁷

יחד עם ההרס והאכזריות הבטיחה המדינה האסלאמית לבסס צדק חברתי, מנהל תקין ומסגרת חיים מוסרית-דתית אותנטית.¹⁷⁸ כאן רואים את המעבר בצירי האוטופיה העיקריים - מייאוש לתקווה, מביקורת לתיקון. ציר התקווה נועד לעצב את העתיד לאור הדמיון האוטופי ולממש את המגמה לשינוי כוללני שיתאפשר בעזרת הרס המציאות הפגומה וכפיית תבנית חדשה על החברה האנושית.¹⁷⁹

הצגת אוטופיה אסלאמית טהורה זו הפכה את המדינה האסלאמית לאטרקטיבית ביותר בעיני מוסלמים רבים. בהסתמך על פרסומים בדאביק ניתן לראות שיותר ממחצית החומרים שהופקו על-ידי המדינה האסלאמית התרכזו בחיים היפים בח'ליפות בדגש יוצא דופן על ה"אוטופיה של הח'ליפות". הנרטיב האוטופי התייחס לשבעה תחומים: דת, פעילות כלכלית, חיים חברתיים, צדק, ממשל, התפשטות ולבסוף - נופים וטבע.¹⁸⁰

הכרזת המדינה האסלאמית על החיאת הח'ליפות הוכיחה שמדובר לא רק במוסד דתי-שלטוני היסטורי אלא ברעיון של ממש המלווה את המוסלמים במשך דורות ועד היום. ההכרזה גררה תגובות נלהבות בקרב אוכלוסיות מוסלמיות ברחבי העולם ואלפים רבים החליטו להקדיש חייהם לביסוס הח'ליפות והרחבתה ובכלל זה הגירה לשטחה והשתתפות בלחימה ובפעילות הפוליטית-חברתית השוטפת (לפי דו"ח האו"ם, נכון ל-2015, מספרם הגיע ליותר מ-25,000 איש ואישה).¹⁸¹ הלוחמים הרבים שהגיעו מכמאה מדינות היו חדורים באידאולוגיה סלפית-ג'יהאדיסטית ומוכנים לפעולה. המדינה האסלאמית הצליחה גם לגייס בעלי ברית מקומיים בארצות שונות במגרב, במפרץ הפרסי, בדרום מזרח אסיה ובאפריקה שהפיצו וקידמו את האג'נדה האסלאמית הקיצונית שלה בשטחי מדינות אלו.¹⁸² גיוס המוני זה מהווה הוכחה להשפעתה של האוטופיה הלכה למעשה.

ביולי 2014 פורסמה קלטת של דרשת יום השישי שנשא בגדאדי ובה הדגיש את חשיבות יישום ההלכה האסלאמית והקמת הח'ליפות: "דתו של אללה לא תתקיים, אלא ביישום השריעה. לאללה ספר, אשר מדריך את המאמינים, וחרב המנצחת".¹⁸³ סמכות הח'ליפות האסלאמית לא הוגבלה לשטח תחת שליטתה הישירה של המדינה האסלאמית שכן הח'ליף בגדאדי הוא שליטם החוקי של כלל המוסלמים בעולם ולפיכך שומא עליהם להשבע לו נאמנות ולציית בקפידה לפקודותיו.¹⁸⁴

בקלטת ההכרזה על הקמת הח'ליפות נטען כי "אללה שלח את שליחו, הנביא מוחמד, והורה לו לקיים את הג'יהאד במטרה להקים בסופו של דבר ח'ליפות אסלאמית... ישנם עתה סימונים לניצחון הקרב ולפיכך חובה להקים כבר עתה את הח'ליפות".¹⁸⁵ ההכרזה לוותה בקמפיין תקשורתי נרחב שכלל סרט בשפה האנגלית ובו תיעוד "ניתוח הגבולות" של מדינות במזרח התיכון המודרני. בסרט זה הושמע שיר בשם "אומתי, השחר הפציע" שנחשב להימנון הבלתי רשמי של המדינה האסלאמית והכולל פירוט מטרותיה הגדולות של מדינה זו כהחזרת האסלאם לימי הזוהר שלו.¹⁸⁶

בעיני מנהיגות המדינה האסלאמית נהנים המוסלמים מעליונות על פני עמים אחרים. אומת המוסלמים היא הטובה שבאומות - היחידה שזכתה לקבל שריעה שלמה ומושלמת והיחידה שלה הבטיח אללה את הנהגת העולם - כמצויין בקוראן: "אתם הטובה שבאומות שניתנה לאנשים מעולם: אתם מצווים לנהוג בדרך ארץ ואוסרים את המגונה ומאמינים באלוהים". לאחר מות הנביא מוחמד הצליחה האומה האסלאמית להביס בשדה הקרב שתי אימפריות גדולות - הביזנטית והפרסית, וראשיה הפכו לשליטי העולם. לכן, גם כיום יש בכוחה של האומה האסלאמית לגבור על האימפריות הזרות האויבות.¹⁸⁷

כך למשל קרא בגדאדי למוסלמים, בקלטת ההכרזה על הח'ליפות, לתמוך בח'ליפות האסלאמית כדי להציל עצמם מהשתעבדות לזרים. לדבריו, אומת האסלאם כשלה לאחר ביטול הח'ליפות שאפשר לכופרים להשתלט עליה, לגזול את משאביה, לכבוש את ארצות המוסלמים ולהציב בראשם משתפי פעולה בגדניים המדקלמים סיסמאות נבובות בדבר דמוקרטיה, פאן-ערביות, מדינות לאום ובעת'זם. במצב זה הח'ליפות היא הדרך היחידה שתוביל לאיחוד בני עמים שונים "תחת דגל אחד, דגל של אמונה" ותאפשר למוסלמים להשמיד את המודלים הזרים של לאומיות ודמוקרטיה תוך חשיפת "טבעם השטני".¹⁸⁸

טיעון זה של החייאת תור הזהב האסלאמי דרך כינונה מחדש של הח'ליפות זכה לתהודה נרחבת דרך שירי המדינה האסלאמית שהופצו במדיה הדיגיטלית. "הוי מדינת האסלאם, הארת את העולם, שמייך העניקו לנו ברכות לרוב", פתחו מלותיו של שיר פופולרי שהועלה ל-Youtube ב-13 בנובמבר 2014:

כששיקמת מחדש את הדת, הופץ ריחה [הטוב של הדת] ונהניתי מבושמה
 וממשב רוחה
 הם הפיצו את אור ח'ליפותו של הרחמן על פני אדמת עיראק, אשר זכתה
 ברחמי
 אזי האמיצים מקרב גיבורינו חייכו והניפו בסוריה את הגבוה שבדגלים
 בדרך נכוחה, תוך הפגנת עמדות המעידות על כך שהאמירים שלנו
 רחוקים מכל חשד
 הוי מי שמחפש את האמת, תמוך במדינה אשר קמה על [בסיס] אבריהם
 של הטובים שבמטיפי הדת
 הוי מי שיש לו לב שומע ורואה, בחר בדרך שלך, הוי אחי [הנמצא עמין]
 בחזיתות [הקרב]
 אין זה הזמן לסכסוך, הזירה שלי מלאה בחוטי תיל ובמשוכות. 189

בראייתה העצמית כח'ליפות האומה המוסלמית העולמית, ביססה המדינה
 האסלאמית את מדיניותה על השריעה שלטעמה סיפקה מענה לכל היבטי החיים
 בתחומים הכלכלי, החברתי, התרבותי והרוחני מלידה ועד המוות. המנהיג בגדאדי
 הבטיח לבסס ממשל אסלאמי יומיומי תחת שלטונו שמשום ש"הדת של אללא
 אינה יכולה להתבסס ללא שריעה... השריעה היא תבנית שלמה של חיים וסדר
 חברתי רחב בו אין דבר מיותר ודבר לא חסר".¹⁹⁰ ואכן, באזורים שתחת שליטתה
 הוקמה מערכת חינוך פורמאלי בבתי הספר ובמקביל מערכת חינוך בלתי
 פורמאלית שהתבצעה בעיקר במחנות אימונים צבאיים. המדינה האסלאמית
 פרסמה סרטונים המתעדים מחנות אימונים כאלה בהם נראו ילדים ובני נוער
 עוברים הכשרה צבאית רציפה בדרך להצטרפותם לשורות המוג'אהידון. במסגרת
 זו הם נחשפו לאינדוקטרינציה אסלאמית קיצונית מתמדת.¹⁹¹

יצירת תשתית ומקורות שלטון חדשים והחדרת תוכן תרבותי חדש

כבר בנאום הכרזת הח'ליפות סיפקה המדינה האסלאמית תשובות לביקורות הלכתיות אפשריות על המהלך. בתגובה לטענה שהח'ליפות הוכרזה ללא קבלת קונצנזוס מוסלמי רחב (אג'מאע) לגלגה המדינה האסלאמית על עצם הדרישה לקונסנזוס כזה בקרב הפלגים, הגדודים, החטיבות, הקואליציות, הצבאות, החזיתות, התנועות והארגונים של אומת האסלאם. נגד הטענה שההכרזה התקבלה ללא התייעצות (שורא) עם הממסד הדתי במדינות ערב, הודגש האבסורד שבדרישה להתייעץ עם אויבים שאינם מכירים בה; ונגד הטענה שהנסיבות אינן בשלות להכרזת הח'ליפות קבעה המדינה האסלאמית כי כל עיכוב בכינונה מחדש של הח'ליפות נחשב לחטא מבחינה הלכתית.¹⁹²

מנהיג הארגון בגדאדי הוצג כבן לשבט קוריישי, שבטו של הנביא מוחמד. בהופעתו הפומבית בדרשת יום השישי במסגד הגדול במוסול ביולי 2014 כונה בגדאדי במספר תארים אסלאמיים מרכזיים: ח'ליף, אמאם, ואמיר אל-מא'מנין (אמיר המאמינים). אמיר המאמינים היה במקורו כינוי לח'ליף המוסלמי שעמד בראש המדינה האסלאמית במאות הראשונות להיווסדות האסלאם. כינוי נוסף לבגדאדי הוא אמיר אל-דולה אל-אסלאמיה פי אל-עראק ו-א-שאם (שליט המדינה האסלאמית בעיראק ובסוריה-רבתי). תארים אלו ציינו את היותו עומד בראשה של המדינה האסלאמית והח'ליפות גם יחד. מבנה המדינה היה היררכי וריכוזי, סביב דמותו של בגדאדי כפוסק העליון הממנה את בעלי התפקידים הבכירים בארגון שאחראים בפניו באופן אישי.¹⁹³

כבר בהופעתו הראשונה במוסול הבטיח בגדאדי כי תחת חסות הח'ליפות בראשותו יזכה העולם האסלאמי מחדש ב"כבודו, כוחו, זכויותיו ומנהיגותו",¹⁹⁴ ואילו דובר המדינה האסלאמית עדנאני הכריז שעם הקמת הח'ליפות פקעה הלגיטימיות של כל ארגון אסלאמי אחר והמוסלמים חייבים להישבע אמונים לח'ליף בגדאדי שאם לא כן יגרמו לפילוג אומת האסלאם. המנהיג בגדאדי, כך הובטח, יבנה מוסדות, יסלק עושק, ישליט צדק וישכין ביטחון במקום ההרס, השחיתות והדיכוי הקיימים.¹⁹⁵ במלותיו המעריצות של השיר "החרבנו את בלגיה" (פורסם ב-2 באפריל 2016):

אללה הוא ייעודנו
 והוא תכליתנו
 והשיח' שלנו, בגדאדי
 הניף עבורנו את דגלנו.¹⁹⁶

הח'ליפות נועדה לא רק לבניית מציאות חדשה אלא גם למלחמה בכל מה שקדם לה ולהשבת הכבוד הרמוס של המוסלמים. כך לדוגמה הצהיר בגדאדי כי בקרוב "המוסלמי יוכל להתהלך בכל מקום כאדון, בעל כבוד, ונערץ" ואלו עדנאני טען כי משום שדורות רבים של מוסלמים סבלו "מביזוי והשפלה ונשלטו בידי עמים נלוצים" הגיעה העת "לנער את אבק הביזיון וההשפלה... עידן הכבוד מפציע".¹⁹⁷ בהכרזת הח'ליפות נאמר שהגיעה העת שאומת מוחמד תסיר מעליה את הקלון ותחדש את תפארתה. הסימנים לניצחון כבר נראו לעין: דגל המדינה האסלאמית מתנוסס גבוה בעוד דגלי מדינות הלאום הכופרות שמוטים, גבולותיהן פרוצים וחייליהן מובסים והרוגים. אותות אלה תורמים לתחיית חזון הח'ליפות בו מאמין כל מוסלמי.¹⁹⁸

במקומה של מדינת הלאום הצהיר הארגון שהאומה האסלאמית תאוחד על בסיס אמונה ואדיקות דתית שכן היא מתעלה על לאומיות אתניות ומתעלמת מהבדלי לאום, גזע, מעמד או סטטוס: "אם, בעזרת אללא, אתה לא מאמין בדמוקרטיה, חילון, לאומיות ובכל השטויות והרעיונות האחרים מהמערב, ובמקום זאת אתה דוגל בדת שלך ובאמונתך, אז בעזרת אללא אתה תהיה בעלים של עולם, והמזרח והמערב יקבלו את מרותך. זוהי הבטחתו של אללא לך".¹⁹⁹

בספטמבר 2014 הפיצה המדינה האסלאמית בבירתה שבעיר רקה שבסוריה מסמך מפורט בשם "מסמך העיר" (ות'יקת אל-מדינה), ובו התייחסות מקיפה להחדרת תוכן תרבותי-דתי חדש ומקורות שלטון חדשים. במסמך זה נוטלים "חיילי המדינה האסלאמית" על עצמם "להחזיר את תפארת הח'ליפות האסלאמית ולהרחיק את העושק והעוול מאחינו המוסלמים". היחס לתושבים ייקבע על-פי התנהגותם במרחב הציבורי: "את צפונות לבם אנו משאירים לאללה... מי שהיה מוסלמי כלפי חוץ ולא יהיה מעורב ולו בדבר אחד הסותר את האסלאם, נתייחס אליו כמוסלמי". לדברי המסמך ברי כי תושבי המדינה האסלאמית יחוו ביטחון משום שהשלטון האסלאמי ערב לזכויותיהם של האנשים שתחת חסותו. כספי המשטר הסורי

יחזרו כולם ל"קופת המדינה" וח'ליף המוסלמים בגדאדי הוא זה שינהל את ענייני הכספים בהתאם ל"צרכי המוסלמים". כל מי שיעז לגנוב מכספים אלו יועמד למשפט בפני מערכת המשפט השרעית ויקבל עונש דתי מתאים - ידו תיכרת.²⁰⁰

בנוסף אסר "מסמך העיר" על סחר בין, סמים, סיגריות ו"שאר דברים אסורים" כמו גם על התמכרות לגורמים אלה. המסמך הזהיר משיתוף פעולה עם האויב, ובעיקר עם המשטר הסורי ועם "עובדי האלילים" (ממשל אסד כונה בכינוי הגנאי "הממשלה הצפויה" - שושלת שיעית איראנית), והבטיח כי כל מי שיחזור בתשובה יזכה למחילה - "שער התשובה פתוח לאלה אשר רוצים לעבור בו" - בעוד שאלה "שמתעקשים וממשיכים לפרוש מדת האסלאם, דין אחד להם - מוות". פן נוסף במסמך קשור לצניעות הנשים תוך פניה ל"נשים המכובדות" לדבוק "בענווה, בצעפים ובכיסויים" ולהישאר בבית ("להסתגר בחצר הנשים") אלא אם יש צורך חיוני לצאת ממנו, שכן "זאת הייתה דרכן של אימהות המאמינים חברי הנביא".²⁰¹

בתוך כך עשתה המדינה האסלאמית שימוש נרחב בסמלים להחדרת תוכן תרבותי-דתי חדש. אחד הסמלים המרכזיים של הארגון הוא הדגל השחור המופיע בכל תמונה שהארגון מפיץ, ושנאמניו משבצים אותו בחשבונותיהם ברשתות החברתיות כסמל להשתייכותם למדינה האסלאמית.²⁰² על הדגל ישנה כתובת בלבן של השאדה, לב האמונה המוסלמית: "אין אל מבלעדי אללה". מתחת לכתובת עיגול לבן, החותם של הנביא מוחמד, ובתוכו כיתוב בשחור: "מוחמד שליח אללה". בכמה מקרים צורף לדגל הכיתוב "המדינה האסלאמית בעיראק ובשאם" במטרה לייחד אותו מדגלים ג'יהאדיסטים אחרים. ההצטרפות לשורות הארגון וההכרה במנהיגות בגדאדי מתבצעת באמצעות שבועת האמונים המוסלמית המסורתית - ביעה, סמל נוסף של המדינה האסלאמית.

הביעה הייתה מקובלת מראשית ימי האסלאם. ברגע שהנתינים נשבעים ומכירים בשלטון הח'ליף, הוא מכיר בנתיניו; אויבי הח'ליף הם אויבי הנתינים, והם יהיו מוכנים להקריב את חייהם במאבק באויבים אלו. הביעה ניתנת ליישום בקלות והנתין לא חייב להיות קרוב פיזית לח'ליף.²⁰³ בהקשר זה, מערך התעמולה של המדינה האסלאמית דיווח באופן רציף ומתשמך על שבועות האמונים לבגדאדי המגיעות מקבוצות ג'יהאדיסטיות מרחבי העולם המוסלמי.

סמלי שלטון שראוי להזכירם הם הדרכון הרשמי שהנפיקה המדינה האסלאמית מטעם הח'ליפות האסלאמית מאז יולי 2014 והמטבעות הרשמיים שטבעה המדינה (מזהב, כסף, ונחושת) מאז נובמבר 2014 כתחליף למטבעות הקיימים בסוריה ובעיראק. סמל חשוב נוסף הייתה הפניית האצבע המורה כלפי מעלה. לכאורה המדובר במחוות גוף ידועה המציינת את עקרון ייחוד האל (תוחיד) שגם טרוריסטים אסלאמיסטים מארגוני טרור אחרים (בן לאדן למשל) השתמשו בה. ואולם במדינה האסלאמית הפכה מחווה זו לנפוצה במיוחד כביטוי הזדהות עם האידיאולוגיה הקיצונית שלה, ולא רק הזדהות כללית עם עקרון התוחיד.

סמל נפוץ נוסף מקדש את עקרון ההקרבה העצמית (אסתשהאד) ששירי המדינה האסלאמית היוו אמצעי חשוב להעברתו, כולל דברי שבח ללוחמי הארגון המכונים "אריות" או "פרשים". בשיריה הרבים של המדינה האסלאמית ישנם מסרים מרובים המעודדים הקרבת נפש - שהאדה - למען אללה, למען דת האסלאם ולמען אומת האסלאם.²⁰⁴ גם במגזין הארגון, *דאביק* מופיעים מסרים דומים של "אבירים" השמחים להקריב עצמם למען הדת.²⁰⁵

בטקסטים העוסקים בשהידים שהקריבו את נפשם המוסיקה הופכת לאיטית, כמעט לתפילה. הטקסטים המוקדשים לסוגיית הקרבת הנפש מבייחיים שהחללים יזכו לחיים מושלמים בגן עדן. מילות השירים נועדו להצדיק את הקרבתם ולשכנעם שמוותם לא היה לשווא. השירים השונים מדגישים מגוון הבטחות לשהידים ככרטיס כניסה לגן העדן, חיי נצח, היטהרות לקראת הפגישה עם הבורא, עלמות צעירות שחורות עין ו/או יפהפיות שממתינות להם.²⁰⁶

עקרון ההקרבה העצמית הוביל את המדינה האסלאמית להצגת סמל נוסף - גופות חללים כשחיוך על פניהם. תמונות כאלה מבוטאות בקפידה על-ידי אנשי התקשורת של הארגון המצלמים את גופות החללים לאחר שניקו אותן מכתמי דם ונסכו על פניהן חיוך. גופות החללים הנקיות מעבירות את המסר שהם הגשימו את חזונם למות מות קדושים למען מטרה נעלה.

מערכת ההסברה של המדינה האסלאמית אף דאגה להנגיד את גופות חללי הארגון לחללי האויב שהוצגו במלוא עליבותן לאחר שחוללו, לעתים קרובות באמצעות סכינים. בנוסף נעשה שימוש בסמלים רכים יותר כציפורים ירוקות

המגלמות על-פי חדית' מסוים את נשמות המוסרים נפשם במות קדושים. אריות מהווים סמל נפוץ לעוז רוחם של לוחמי הארגון וגורי אריות משמשים כסמל לדור העתיד של המדינה האסלאמית. סמלים נוספים שניתן להזכיר הם חתולים וגורי חתולים להם מגלים לוחמי הארגון יחס חיובי. יחס זה מבוסס על מסורות לפיהן אחד ממלוויי של הנביא, אבו הורירה, היה ידוע בחיבתו לחתולים.²⁰⁷ כך ניתן למצוא במגזין *דאביק* מגוון תמונות של לוחמי הארגון עם חתולים שנועדו להבליט את הפנים האנושיות של הלוחמים.²⁰⁸

שלילת תרבות ופוליטיקה חילונית ומאבק כנגד אידיאולוגיות מערביות

עם הכרזת הח'ליפות האסלאמית ביוני 2014 מינה בגדאדי את עצמו לח'ליף וקיצר את שם הארגון למדינה האסלאמית במטרה להראות שהוא אינו מכיר בפיצול העולם המוסלמי למדינות לאומיות בעלות גבולות טריטוריאליים פורמאליים. לצורך זה קראה המדינה האסלאמית למוסלמים בעולם למוטט את הסדר הבינלאומי הקיים, למרוד במשטריהם "הכופרים" ולהרחיב את גבולות הח'ליפות לכל המרחב המוסלמי. הקריאה האידיאולוגית היא ל"מרד" מוסלמי אזרחי עולמי שיוביל לתחיית הזהות האסלאמית.²⁰⁹

החזון הגלובלי של המדינה האסלאמית לווה באידיאולוגיית הג'יהאד העולמי. הארגון חתר לכונן סדר עולמי חדש ולהשליט בכוח את האסלאם, לא רק כדת פוליטית אלא כתרבות שלטת מרכזית. לכן, חובה לשלול את ערכי המערב הבולטים, ביניהם דמוקרטיה, לאומיות וריבונות. כמו-כן, חובה לטהר את האסלאם מכלל אויביו הפנימיים.²¹⁰

המדינה האסלאמית שללה את הפאן-ערביות הקוראת לאחדות המרחב דובר הערבית (כולל מיעוטים דתיים לא מוסלמים) כמו גם את רעיון הלאומיות המודרנית המבוססת על בסיס אתני, ועל עבר, תרבות ומסורת משותפים, והציבה במקומם את עקרונות הלאומיות הדתית. במלותיה של "אמנת העיר מוסול" (מספטמבר 2014):

כבר ידעתם את המשטרים החילונים כולם; עברתם את העידן המלוכני, הרפובליקני, הבעתי והספוי. טעמתם מייסוריהם ונכויתם באָשָׁם

ובלהבותיהם. עתה הגיע עידן המדינה האסלאמית ותקופת האימאם אבו בכר אל-קריישי [בגדאדי]. עוד תיווכחו, בעזרת האל, בהבדל העצום שבין ממשלה חילונית מעוולת אשר כילתה את משאביהם של האנשים, סתמה את פיותיהם ושללה את זכויותיהם וכבודם, לבין אימאמות קריישיית [שלטון בית הנביא] המושתתת על הקוראן, שהשיפוט על פיו צודק מכל, והמקבלת עצה מקטן כגדול, מבני חורין ומעבדים, ללא הבחנה ואפליה.²¹¹

במטרה לחזק את התעמולה ולהגביר את התודעה לאידיאולוגיה הקיצונית שלה, הפיצו גופי ההסברה של המדינה האסלאמית באופן רציף סרטונים המוקדשים לקרבות, כיבושים, הוצאות להורג ואיומים כלפי האויבים.²¹² הארגון אף הוציא לאור פרסום בשם "IS Report", בו הופיעו תמונות של הוצאות להורג ושל ניצחונות הלוחמים בשדה הקרב.²¹³

לצד סרטונים ותמונות אכזריים דאגה המדינה האסלאמית לפרסם סרטונים המתעדים את הצלחת יישומה של ההלכה האסלאמית, חיים טובים של התושבים תחת שלטון הח'ליפות וסרטוני טבע ונוף שהבליטו את יופיה של הח'ליפות.²¹⁴ מתוך הבנה שאין להסתמך רק על התכנים האלימים הדוחים הפיצה המדינה האסלאמית סרטונים ותמונות מושכים כדי להראות את הפנים היפות של המציאות במדינה החדשה. חלק מהפרסומים נועד לגייס מתנדבים חדשים ממדינות המערב וממדינות לא ערביות אחרות לאזורי הלחימה, ולכן עשתה המדינה האסלאמית שימוש במרכז אל-חיאת לתקשורת להפצת סרטונים תחת הכותרת "Mujatweets" המיועדים להראות שהחיים תחת שלטון המדינה האסלאמית מלאים ושלווים.²¹⁵

באתר מרכז אל-חיאת לתקשורת פורסמו גם מאמרים שנועדו להדגיש את הצלחות הלוחמים של המדינה האסלאמית בשדה הקרב. חלק מקטעי הווידאו שהופיעו באתר נועדו להשפיע על דעת הקהל העולמית, ובהם הוצגו סצנות הומניות של חלוקת מזון, טיפול רפואי ומתן צדקה לנזקקים. בסרטים הופיעו כתוביות באנגלית והם פנו לקהל היעד של בעלי מקצוע שונים במדינות המערב שנקראו לבוא ולסייע למאמצי הארגון לבנות מדינה אסלאמית.²¹⁶

משרדי ההסברה של המדינה האסלאמית הפיצו תכנים המתמקדים בשגרת חיים ופעילות מסחרית באזורים תחת שליטתה. כך לדוגמה הופיעו פעילי הארגון בסרטונים כשהם מנקים, מתקנים ומשפצים רחובות, מתחזקים קווי חשמל, מפעילים שווקים, בתי תמחוי ובתי יתומים. בדרך זו העבירה המדינה האסלאמית מסר שהיא מסוגלת לספק סדר וביטחון ולדאוג לשירותים ומוצרים בסיסיים לאזרחים. המסר של יכולת המשילות אף נועד ליצור לגיטימציה וליצור תמיכה מצד התושבים המקומיים.²¹⁷

לצד ההיבט החזותי של הסרטונים בולט ההיבט הקולי, ה"נשידים" (שירים דתיים). השירים, בדומה לסרטונים, תמונות, באנרים, דגלים וסמלים נוספים, נועדו להפיץ ולחזק את מסריה של המדינה האסלאמית בכל הקשור לחזון הקמת הח'ליפות והמאבק בכופרים. למשל, בשיר "אל-מאלכי ניגף", המתאר את הניצחונות במחוז אל-אנבאר וכיבוש ערים מרכזיות בעיראק, יש התייחסות ברורה להחלת ההלכה האסלאמית ומחיקת גבולות גאוגרפיים קיימים:²¹⁸

הנחנו את מטעני הנפץ החזקים ביותר
ורוצנו את גולגולות הכופרים
שברנו את [גבולות הסכם] סייקס פיקו
והחלנו בהם את דרך השריעה.

השירים מעודדים את המוסלמים ברחבי העולם להצטרף לשורות הג'יהאד ולחתור לשהאדה - מות קדושים. השירים מבטיחים למוסלמים עתיד מזהיר, מעצימים את מעמדה של דת האסלאם כאידיאלית ומושלמת, משבחים את שלטון השריעה שמיישמת המדינה האסלאמית לאחר תקופה ארוכה של משטרים חילוניים, דיקטטוריים וחשוכים ששלטו בארצות האסלאם. בשירים מופיע גם איום המופנה כלפי אויבי הארגון במדינות מוסלמיות ובמערב.²¹⁹

המדינה האסלאמית תפסה את עצמה כמבשרת את קצו הקרוב של העולם במתכונתו הנוכחית, כשהיא השחקנית המובילה בתהליך זה. כך, בסידרה של ארבעה סרטי וידאו המכונה "Clanging of the Swords" הוצגו בשלושת הסרטים הראשונים מוטיבים אפוקליפטיים וסמליים הלקוחים מהחדית' והמבשרים את ביאת המהדי (המשיח המוסלמי) בשנת ההיג'רה 1435 (2014). ההיבטים המרכזיים שהופיעו בהם היו הדגל השחור, המגזין זאביק, שימוש

במונח "אומה", והדגל האדום המייצג את המהדי שבואו יבשר את אחרית הימים. בסרט הרביעי בסדרה המתוארת הוצגו חזון האומה, הישגי המאבק והניצחונות בקרבות, וקריעת הדרכונים על-ידי הלוחמים החדשים שהגיעו ממדינות עולם שונות והצטרפו לשורות הארגון. הסרט הסתיים במשפט "והלהבה הוצתה לה בעיראק. חום הלהבה ורצון האל יתגברו עד שישרפו את נושאי הצלב". הסרטים נועדו בעיקר לגייס לוחמים מקרב האוכלוסייה דוברת הערבית.²²⁰

במרץ 2015 התפרסם בפורום של מוסד אלפרקאן, גוף ההסברה הראשי של המדינה האסלאמית, נאום של עדנאני בו שיבח דובר הארגון את מוסד הח'ליפות האסלאמית ויציבותו תוך פניה ליהודים ולנוצרים (המכונים "צלבנים") במסר חד וחלק: או שיצטרפו לדת האסלאם (האופציה המועדפת) או שיכנעו למדינה האסלאמית, יוציאו את צבאותיהם מחצי האי ערב, ירושלים ושאר אדמות האסלאם, וישלמו מס גולגולת לארגון. מס גולגולת זה (ג'זיה) הוטל על-ידי המוסלמים עוד מראשית ימי האסלאם על בני עדות מונותאיסטיות לא מוסלמיות בתוקף מעמדן כ"בנות חסות" (אהל אל-ד'מה).²²¹

המדינה האסלאמית אימצה את התפיסה האסלאמית המסורתית של הח'ליפות ובכך משכה מוסלמים רבים הכמהים לאותנטיות תרבותית, טוהר דתי ואחדות פוליטית. עשרות אלפי מוסלמים בעלי נתינות זרה היגרו לשטחים שכבשה המדינה האסלאמית ממדינות עולם שונות, כצרפת, בריטניה, בלגיה, גרמניה, הולנד, אוסטרליה, אינדונזיה, ארצות הברית ועוד. רבים באו להילחם ונטלו חלק פעיל בלחימה בסוריה ובעיראק, רכשו ניסיון קרבי וחוו אינדוקטרינציה סלפית-ג'יהאדית. הפעילים הללו מוכנים לחזור לארצותיהם ולבצע בהן פיגועים בהתאם להנחיות המדינה האסלאמית.

גם כיום, למרות התכווצותה הטריטוריאלית והפגיעה ביכולת משילותה בעיראק ובסוריה ממשיכה המדינה האסלאמית לשמר יוקרתה בקרב הפעילים הג'יהאדיסטים ברחבי העולם. עקב היותה מותג נשבעו לה אמונים ארגונים מקומיים חדשים, חלקם מזוהים עם אל-קאעידה וחלקם התארגנויות חדשות. כך הגיע הארגון לזירות מרוחקות והצליח בהפצת האג'נדה שלו במרחבים החדשים.²²²

מאבק קוסמי אכזרי נגד זרים כופרים

בהתאם לתפיסה האסלאמית המקורית שוללת המדינה האסלאמית את קיום ה"אחר" ורואים את העולם כמורכב משתי קבוצות: "אנחנו", המאמינים האמיתיים, ו"הם", הכופרים, או במונחי האסלאם המסורתי: דאר אל-אסלאם ודאר אל-חרב.²²³ במלותיו של בגדאדי: "העולם כיום נחלק לשני מחנות... ואין בנמצא מחנה שלישי: מחנה האסלאם והאמונה, ומחנה הכפירה והצביעות". בראיה זו, המדינה האסלאמית היא נציג האלוהים והטוב הקוסמי, שעתידי להתנגש ולנצח את כוחות הרוע.²²⁴

ואכן, עוד מראשית דרכה, במהלך אוגוסט 2014, הציבה המדינה האסלאמית את המערב בכלל, וארצות הברית בפרט, כיעד מרכזי למאבק ולפעולות טרור. בספטמבר 2014 קרא עדנאני למוסלמים בארצות המערב למצוא כופר ו"לרוצץ את ראשו באבן", להרעילו, לדרסו במכונת ו"להשחית את יבוליו". בכך שילב עדנאני בקריאתו עונשים אסלאמיים עתיקים כסקילה והשחתת יבולים עם צורות רצח מודרניות כהריגת אדם באמצעות מכונת. נאומו היה מלא בנימוקים תיאולוגיים ומשפטיים וקריאתו להשחתת יבולים הייתה הד יסיר לפקודות שנתן מוחמד לא לפגוע במי בארות וביבולים אלא אם כן נמצאים צבאות האסלאם בעמדת התגוננות, ואז נצטווים המוסלמים הנמצאים בארצות הכופרים לנהוג בחוסר רחמים ולהרעילם.²²⁵

במסגרת זו של פגיעה בכופרים הוציאה המדינה האסלאמית להורג, על-ידי עריפת ראשים, מספר עיתונאים מערביים ועובדי סיוע חטופים. כך הוצאו להורג, בזה אחר זה, הצלם האמריקני ג'יימס פולי, העיתונאי האמריקני סטיבן סטלופ, ועובד הסיוע הבריטי דיוויד היינס, כשכולם לבושים בבגד הכתום שמתקשר עם לבושם של אסירי הכלא האמריקני גוואנטאנאמו. המדינה האסלאמית אף השתמשה בעיתונאי הבריטי ג'ון קנטלי לסדרת סרטוני תעמולה בהם הראתה כיצד יש לנהוג בכופרים. ההוצאות להורג כללו מסר ברור לאמריקה ונטען שהאחריות להן מוטלת על הממשל בושינגטון.²²⁶

מאמרי המדינה האסלאמית התייחסו באופן נרחב לאנטגוניזם הקיים בין המאמינים לבין הכופרים. למשל, המאמר בשם "הג'יהאד כנגד אמריקה - עניין הלכתי בראש ובראשונה" שפורסם בביטאונה הרשמי של המדינה האסלאמית

אל-נבא ב-22 במרץ 2016, הסביר לפעילי הארגון ותומכיו ולציבור המוסלמי הרחב שהמלחמה בארה"ב קשורה להשקפתו הדתית של הארגון לפיה ארה"ב היא אויב מתוך שורה ארוכה של אויבי האסלאם, "עריצים" שיש למגרם. המאמר פתח בהסבר תיאולוגי: "התוחיד [עיקרון המונותאיזם האסלאמי] ניצב על שני עמודים - עבודת אללה לבדו וכפירה בטאר'ות [אליל, אדם או ישות שסוגדים לו ועובדים אותו במקום את אללה]". קיימת חובה להאמין באללה ולעבדו, מול חובה להתנער באופן פעיל מהכפירה, האלילות והעריצות: "כל מה שנמצא תחת ההגדרה של טאר'ות - חובה על המוסלמי להתרחק ממנו, לכפור בו, להיות אויב לו, להכריז על מי שסוגד לו ככופר, להתנער מהם, להיות אויב להם ולהילחם בהם עד שישבו מעבודת האלילים שלהם ויטהרו את עבודת אללה". ועוד: "[אללה] אמר: 'הוי המאמינים, הילחמו בכופרים הקרובים אל גבולכם' [9, 123]. זו הייתה דרכו של שליח אללה במלחמתו בעובדי האלילים בחצי האי ערב, והיא דרכם של רעיו שבאו אחריו".²²⁷

ברוח דומה הבטיח עדנאני באחת האיגרות המופנות למערב: "נכבש את רומא שלכם, נשבור את צלביכם ונשעבד את נשותיכם". לדבריו, "אם לא נגיע לתקופה הזאת, הרי בנינו ובני בנינו יגיעו אליה, והם ימכרו את בניכם לעבדים בשוק העבדים".²²⁸ במסר זהה של השמדת הכופרים פנה גם פוסטר של המדינה האסלאמית שהראה את קצהו של רובה סער בחלון רכב העובר ליד אוטובוס אדום (בעיר לונדון) במצורף לכיתוב: "לפעמים אתה פשוט חייב לקום וללכת". המשמעות ברורה - לקום ולהצטרף לג'יהאד, לתקוף כופרים בבית או בשדה הקרב.²²⁹

המדינה האסלאמית הפיצה סרטי תעמולה בהם הוצגו בהרחבה אלימות, התעללות ודם. מופעי האלימות, כולל עריפת ראשים, הוצאות להורג המוניות, שריפות והטבעות, הופצו ברחבי העולם. מטרתם של סרטוני הסנאף הללו הייתה להרתיע מנהיגים מערביים מלשלוח כוחות צבא לאזור, ובמקביל לגייס מוסלמים רבים ככל הניתן לשורות המדינה האסלאמית.²³⁰

אחד מסרטי התעמולה הידועים, שפורסם בספטמבר 2014 כסרט תיעודי, נקרא "להבות המלחמה: המאבק רק החל" ("Flames of War") ונועד להעביר מסר מרתיע כלפי ארצות הברית. הסרט ארך כשעה וכלל תעמולה אנטי-אמריקנית ובכללה קטעים של פיצוצים, קרבות, חיילים אמריקנים פצועים וכאלה שעומדים

להיהרג, קטעים ערוכים בהילוך איטי של הוצאות להורג וקטעי ארכיון של מנהיגי המערב. בסרט הופיעו מרכיבים שנועדו ליצור אשליות בקרב הצופים, כמו תמונות מעוותות או העצמת הנואמים.²³¹

בספטמבר 2015 שחרר הארגון פרומו למשחק בשם "Grand Theft Auto: Salil al-Sawareem". הסרטון הציג לוחמים ג'יהאדיסטים שצועקים "אללה אכבר" בזמן שהם תוקפים את ארצות הברית. לפי מחלקת המדיה של הארגון, מטרת הקדימון הייתה לעודד את רוחם של הלוחמים הג'יהאדיסטים הפוטנציאלים ואף ללמד ילדים כיצד להילחם במערב ולהטיל מורא בלבבות אלו המתנגדים למדינה האסלאמית. המדינה האסלאמית אף עשתה שימוש בקהילת הגיימרים והמשחקים המקוונים (בפרט COD ו-GTA) במטרה לקרב ולפתות צעירים להצטרף לשורותיה.²³²

בנובמבר 2015 שחררה המדינה האסלאמית סרטון איומים חדש ("פריז קרסה") בו הוצגה סצנה שבה מגדל אייפל, המשמש כסמל מרכזי של העיר פריז, לכאורה קורס. בסרטון איימו אנשי הארגון בפיגועים נוספים בפריז ובארצות הברית והעלה את השאלה הרטורית: "מה הם מצפים מהמוסלמים מלבד עוד תקיפות כאלו? נביא להולנד ולאובמה עוד התקפות כאלו שאללה רוצה".

באפריל 2016 קרא עדנאני לכל מוסלמי מאמין "להרוג את הכופרים: אמריקנים, צרפתים ובעלי בריתם". לדבריו, כל מי שאינו יכול לבצע זאת באמצעות מטען חבלה או ירי חייב לפעול בכל דרך אפשרית אחרת כהשלכת אבן, שיסוף גרון, דריסה, שריפת בתים ועסקים.²³³ בהמשך, במאי 2016, השיק עדנאני קמפיין איומים חדש במספר שפות (כולל אנגלית, צרפתית וגרמנית) בו קרא לתומכי הח'ליפות האסלאמית באירופה ובאמריקה לתקוף את הנוצרים "הצלבנים" ולהרוג אותם. לטענתו אין להירתע מפגיעה באזרחים מפני שבארצות "הצלבנים" אין חפים מפשע: "דעו, כי בארצם של הצלבנים... אין חסינות לדם ואין דבר כזה שנקרא חפים מפשע... דעו כי פגיעה שלכם במה שמכונה אזרחים רצויה ומועילה לנו יותר, משום שהיא מכאיבה להם יותר".²³⁴

ביטאון המדינה האסלאמית בשם רומיה פרסם בשלושה גיליונות סדרת מאמרים ובהם הנחיות לביצוע פיגועים תחת הכותרת "טקטיקות של טרור מוצדק". בגיליון

מס' 2 (מאוקטובר 2016) התפרסם מאמר שטען כי כל אדם יכול לבצע פעולת טרור ולהפוך ללוחם ג'יהאד וקרא לקהל הקוראים להשתתף במאמץ המלחמתי של הארגון, לשאת סכינים ולבצע קמפיין של דקירות. לדברי הכותב קיימים סוגים רבים של כלי נשק בהם ניתן להשתמש כנגד הזרים, אך לשימוש בסכין יתרונות רבים כי לאחר ביצוע הדקירה ניתן להיפטר ממנה בקלות ולרכוש סכין חדשה.²³⁵ המסר במאמרים אלו היה אחיד וחד משמעי: לבצע ג'יהאד במדינות עולם שונות, בכל אמצעי אפשרי.

במגזין הרשמי של הארגון, *דאביק*, הופיעה התייחסות רחבה לסיבות הדחייה של המערב תחת הכותרת "למה אנו שונאים אותכם ונלחמים בכם". הסיבה הראשונה והעיקרית טמונה בכך ש"אתם כופרים; אתם דוחים את אחדות האל... נושאים את שמו לשווא, טוענים שיש לו בן ומפיצים שקרים על נביאיו ושליחיו". סיבה נוספת לשנאה היא "כי החברות החילוניות והליברליות שלכם מתירות דברים שאללה אסר, ואוסרות על דברים שאללה ציווה עליהם. אתם מפרידים בין דת למדינה, ובכך מעניקים סמכות עליונה לגחמות ולתשוקות שלכם, באמצעות המחוקקים שאתם ממנים בהצבעה. במעשה זה, אתם רוצים לשלול מאללה את זכותו שיצייתו לו ואתם רוצים לגזול זכות זו לעצמכם."²³⁶

הסיבה השלישית לשנאת מערב היא "כי אתם שוללים את קיום האל והבורא שלכם" ואילו הסיבה הרביעית מתייחסת ל"פשעים שלכם נגד האסלאם... עבירות שלכם נגד הדת שלנו". הסיבה החמישית נובעת מ"הפשעים שלכם נגד המוסלמים; המל"טים ומטוסי הקרב שלכם מפציצים והורגים את אנשינו ברחבי עולם, והבובות שלכם בארצות שנגזלו ממוסלמים מדכאים, מענים, ונלחמים נגד כל מי שקורא לאמת". בסעיף האחרון, נכתב כך: "אנו שונאים אותכם כי אתם פולשים לאדמותינו... כל עוד נותר אינץ' של טריטוריה שעלינו להשיב, הג'יהאד ימשיך להיות המחויבות האישית של כל מוסלמי".²³⁷ לכן, הארגון הבטיח שלא לעצור ולהמשיך להילחם בכופרים.

במאמר אחר בדאביק ניתן למצוא עצות לג'יהאדיסט המתחיל:

אל תתכנן תכניות מסובכות, אלא במקום זאת תפעל בצורה פשוטה ואפקטיבית. אם אתה רוצה להשיג נשק, עשה זאת ותשתמש בו מהר ככל האפשר ובמקום שבו הוא יגרום להכי הרבה נזק ופאניקה, תגרום

למוות ותפצע את אויבי אללה, הלא מאמינים. כמו שהם זורעים פחד בקרב מוסלמים בארצות האסלאם, כך אתה צריך לעשות במולדתם של הלא מאמינים. אך שלא כמוהם, הטרור שלך יהיה צודק, תגובה הולמת לפשעים שלהם נגד אסלאם והלאום המוסלמי.²³⁸

בסוף שנת 2016 התמקד המאמץ של המדינה האסלאמית בקידום ביצוע פיגועים ברחבי העולם, במיוחד במדינות המערב. במסגרת זאת יצא הארגון בקמפיין הסברתי שכלל קריאות חוזרות לתומכיו לבצע פיגועים במקומות מגוריהם במטרה לסייע למדינה האסלאמית במלחמתה נגד אויביה ("פיגועי השראה"). במקביל הפעיל הארגון פעילים מיומנים המשתייכים למערך פיגועי חו"ל לביצוע פיגועי הרג במקומות הומים מאדם. ההצלחה הבולטת שנחל הארגון הייתה הפיגוע בקתדרלה הקופטית בקהיר באמצעות מחבל מתאבד (דצמבר 2016) שגרמה לפחות ל-25 הרוגים. המדינה האסלאמית נטלה אחריות על הפיגוע, שנועד להעביר את המסר, כי "מדינת הח'ליפות ממשיכה לשפוך את דמם ולצלות את גופם [של "הצלבנים" ואלו שנסוגו מהאסלאם, "הכופרים"] עד אשר כל הדת תהייה של אללה". הארגון לא הסתפק בקריאות כלליות אלא פרסם הנחיות מפורטות כיצד לבצע פיגועי דקירה ודריסה וכיצד לייצר חומרי נפץ בבית מחומרים זמינים. בחלק מהסרטים שהפיצה המדינה האסלאמית הוצגו פעילים קודמים שביצעו פיגועים ותומכי הארגון שנקראו ללכת בדרכם.²³⁹

כך, כללה המדינה האסלאמית אסלאמיסטים רדיקליים היכולים להצדיק כל פעולה בשם הקוראן, כולל רצח מוסלמים שלא מאמינים באותה הדרך.²⁴⁰ כאמור, על פי השקפת עולמה של המדינה האסלאמית אויביה כוללים אף מוסלמים - שיעים וסונים כאחד - שאינם מצייתים לדרכה ולפיכך זוכים לתואר "כופרים". בהקשר זה פורסם בנובמבר 2014 סרטון על עריפה אכזרית של ראשיהם של 22 שבויים סוריים. הסרטון לא היה רק תיעוד של הוצאה להורג אלא מעין תוכנית "ריאליטי" של הוצאה להורג המונית המבוצעת על-ידי לוחמי "חוץ" שהתגייסו לארגון, המוציאים להורג את "הניצבים" תוך כדי מהלך הסרטון. מטרת הסרטון הייתה להשפיע על הצופים במערב ולהגביר אצלם את תחושת הפחד, כמו גם ליצור תחושה של משיכה "רומנטית" בקרב המתגייסים הפוטנציאליים.²⁴¹

במסגרת המאבק הקוסמי, גם השיעים (האיראנים ורוב הערבים העיראקים) נחשבים לכופרים. המדינה האסלאמית ראתה בשיעה חידוש, וכל חידוש לקוראן פירושו הכחשת שלמותו הראשונית. לטענתה, למנהגים שיעים מקובלים - כמו סגידה לקברי האימאמים והצלפה עצמית בפומבי - אין כל בסיס בקוראן או בהתנהגות הנביא מוחמד ולפיכך דינם של כמאתיים מיליוני השיעים בעולם הוא מיתה.²⁴²

ואכן, הלחימה במדינות המוסלמיות הקיימות נראתה כמטרה חשובה יותר מהלחימה בבני הדת הנוצרית. בתחילת 2015, למשל, פרסם "המרכז הסורי לזכויות אדם" מסמך המתעד את הוצאתם להורג של 1,429 בני אדם בסוריה מאז יוני 2014, שמחציתם הם חברי השבט השיעי שעיטאת, תושבי המחוז דיר אזור שבמזרח סוריה.²⁴³ השיעים, כיעד לחיסול, כונו בפי אנשי המדינה האסלאמית רְפִידוֹן (מתנגדים, דוחים), בעוד שהעלאווים, יעד נוסף לחיסול, כונו נוסייריים. לאחר המאבק בהם יחל המאבק בנוצרים, בטורקמנים, ביזידים, בכורדים, בדרוזים וביהודים.²⁴⁴

לגבי היהודים, הוצגה ישראל כיעד ראוי לחיסול. בקמפיין הסברתי של הארגון שולבו מסרי הסתה אנטישמיים קשים שנועדו להרחיב את היקף פיגועי הטרור כנגד יהודים. הקמפיין הציג את העימות כדתי, בין מוסלמים ליהודים (המכונים "צאצאי הקופים והחזירים"). בסרטונים, כמו "שחיטת היהודים" (אוקטובר 2015) נשמע בגדאדי קורא לנקמת דם ביהודים. בסרטון אחר (מאותו חודש) שפורסם על-ידי מחלקת ההסברה של המדינה האסלאמית במחוז דיר א-זור תוארו היהודים כ"רוצחי הנביאים" וכמי ש"סילפו את ספרי אללה ונלחמו במאמינים [המוסלמים]". היהודים הואשמו גם בכך שיצרו את הנצרות ואת השיעה והפעילו את הנוצרים נגד המוסלמים. קמפיין ההסתה כוון לדרבן גורמים ג'יהאדיסטים במזרח התיכון וברחבי העולם לפעול נגד ישראל ונגד מטרות יהודיות.²⁴⁵

השימוש באלומות או "מלחמת קודש" (ג'יהאד) נתפס כדרך היחידה ללחום באויבים ולהגן על האסלאם האמיתי. כמצויין לעיל, עקרון הג'יהאד הוא מרכיב מרכזי באסלאם והוא כולל שני היבטים שונים: אלימות נגד פלישת כוחות זרים לדאר אל-אסלאם; ואלומות כלפי מקורות פנימיים של חילון בתוך חברות מוסלמיות. בהקשר זה ציין אחד המטיפים הסלפים-ג'יהאדיסטים עומר בכרי מוחמד: "איננו עושים הבחנה בין אזרחים ללא-אזרחים, חפים מפשע ולא חפים מפשע. רק בין מוסלמים ולא-מואמינים. ולחיים של הלא-מואמין אין ערך. אין להם קדושה".²⁴⁶

המדינה האסלאמית, ברוח הדוקטרינה התכפירית, הביעה את מחויבותה לטהר את העולם באמצעות חיסול רחב היקף של "כופרים". לפיכך היא ביצעה הלכה למעשה מעשי טבח, הוצאות להורג של יחידים ושל קבוצות.²⁴⁷ מנהיג הארגון, בגדאדי, קרא למוסלמים לסייע לאומה האסלאמית באמצעות ג'יהאד למען אללה. הוא הבטיח ללוחמי הג'יהאד שהם יזכו לאושר בגן העדן וציון: "דתו של אללה היא זו המנצחת". בגדאדי הוסיף שהמוני מוסלמים ברחבי העולם חיים בסבל: בשאם (סוריה רבתי), מצרים, עיראק, פלסטין (שהינה חלק מסוריה רבתי), חצי האי ערב, תוניסיה, לוב, אלג'יריה מרוקו, סין, הודו, סומליה, קווקז, אפגניסטאן, פקיסטאן, הפיליפינים, אהואז (מחוז ח'זיסטאן שבאיראן). לדבריו, המוסלמים במקומות הללו מצפים למדינה האסלאמית וללוחמי הג'יהאד שיבואו לסייע להם.²⁴⁸

המדינה האסלאמית שדגלה בג'יהאד האלים הצדיקה בשמו את פעולותיה האלימות כלפי עמים אחרים. כקבוצות ג'יהאדיסטיות אחרות, גם המדינה האסלאמית הסתמכה על נרטיב הקורבן להצדקת האכזריות יוצאת הדופן שהפעילה ואת דרך הג'יהאד.²⁴⁹ בדרשת יום השישי שנשא בגדאדי במסגד הגדול במוסול (4 ביולי 2014) הוא הדגיש את חשיבות דרך הג'יהאד ואת הצורך להמשיך בו למען אללה חרף כל הקשיים, כדי להלחם בכופרים: "אללה ציווה לבצע את הג'יהאד באמצעות רכושכם ובאמצעות נפשותיכם". וכן, "מי שיבצע את הג'יהאד, אללה ימחל על חטאיו ויכניס אותו בשערי גן עדן".²⁵⁰ הלכה למעשה, ניתן להזכיר את המקרים של אכזריות יוצאת הדופן כשריפת "מרגלים" חיים במכונית, הטבעת אחרים בכלוב ברזל ועריפת ראשים "סיטונאית" מפורסמת. שיטת ענישה זוועתית אחרת הופעלה כלפי טייס ירדני שבוי שנשרף בהיותו חי.

במקרה האחרון הופעל עיקרון משפטי אסלאמי של הוצאה להורג בהתאם לעיקרון של מידה כנגד מידה. טייס הקרב הטיל לכאורה פצצות שגרמו לשריפתם של עשרות בני אדם ולכן ראוי היה שייענש באמצעות שריפה. בסרטון השריפה של הטייס, כשהוא נמס בעודו בחיים, הוצגה מובאה מתוך מקורות אסלאמיים קלאסיים המתירה נקיטת צעדים יוצאי דופן לזריעת פחד בקרב האויבים. על סמך ההצדקות הללו, הדרך האכזרית שבה הוצא הטייס להורג זכתה ללגיטימציה בהסתמך על אמות המידה המוסלמיות.

בגליון דאביק, מיולי 2016 הייתה התייחסות רחבה לשנאה שחש הארגון כלפי "שותי קפה לטה" ו"נועלי נעלי טימברלנד" (סמלי נוחות מערביים):

עיקר העניין הוא שיש מטרה לטרור שלנו, למלחמה, לאכזריות ולברוטליות. עד כמה שעיתונאים ליברלים היו מבקשים מכם שתאמינו שאנחנו עושים מה שאנחנו עושים פשוט כי אנחנו מפלצות חסרות הגיון מאחורי הפעולות שלנו, העובדה היא שאנחנו ממשיכים לנהל - ולהסלים - מלחמה מחושבת שהמערב חשב שסיים איתה לפני שנים. אנחנו ממשיכים לגרור אתכם יותר ויותר עמוק לתוך ביצה שחשבתם שכבר נמלטתם ממנה רק כדי להבין שאתם תקועים עוד יותר עמוק בתוך מימיה העכורים... כל זה קורה בזמן שאנחנו מציעים לכם דרך החוצה בתנאים שלנו. כך אתם יכולים להמשיך להאמין שמדובר ב"טרוריסטים נתעבים" ששונאים אותכם בגלל הלאטה והטימברלנד שלכם ולהמשיך לבזבז סכומי כסף מגוחכים כדי לנסות לנצח במלחמה אבודה מראש, או שאתם יכולים לקבל את המציאות ולהבין שאנו לעולם לא נפסיק לשנוא אתכם עד שאתם תקבלו אסלאם, ולעולם לא נפסיק להילחם אתכם עד שתהיו מוכנים לעזוב את הביצה של מלחמה וטרור דרך היציאות שאנו מספקים.²⁵¹

דוגמה אחרת לכך היא שיריה של המדינה האסלאמית שמהללים ג'יהאד נגד הכופרים. במרץ 2016, יומיים לאחר הפיגועים שביצע הארגון בשדה התעופה ובתחנת המטרו בבריסל (בהם נהרגו 32 אנשים ונפצעו יותר מ-300), פרסם גוף התקשורת אצדאא' שיר בשם "גיהנום בריסל". נאמר בו כי אנשי המדינה האסלאמית הציתו את אדמת בלגיה בלהבות, הכו בלב בריסל "בירת הצלב" והותירו את אזרחיה בלבבות כואבים ומדממים. הכותבים שאלו שאלה רטורית: "האם לא אמרנו לכם שנגיע בקרוב למבצריכם?!" והתפארו כי:

הפכנו את ליל אירופה ליום,
העלינו את אדמת בלגיה בלהבות,
פלשנו לארצם של אלה שכבשו אותנו
תוך כדי הרס שהופך את הילדים לזקנים [בין יום]
הרעבנו את כלבי הכפירה כשהם מושפלים
קראנו קריאות "אללה אכבר" וניפצנו את הצלב...²⁵²

בהמשך לפיגועים ב"בירת הצלב" פרסמה המדינה האסלאמית ביולי 2016 את הצוואה של אחד ממבצעי הפיגועים בבריסל, ח'אלד בכראוי (המכונה וליד אל-בלג'יקי), שנערכה ככל הנראה על-ידי זרוע ההסברה של הארגון. הצוואה נכתבה כמסר למערב וכקריאה למוסלמים במדינות המערב להתגייס לשורות המדינה האסלאמית ולבצע פיגועים למענה. בצוואתו האשים בכראוי את המערב הצלבני ובכלל זה את ארצו, בלגיה, בטבח העמים המוסלמים והצדיק את פיגועי הטרור, ובמיוחד רצח של אזרחים, נשים וילדים בעקבות האסימטריה של הלחימה בין המוסלמים לצלבנים. הוא גינה את המערב בגין אמונותיו וערכיו הקלוקלים כמו גם את יחסו כלפי נשים וניצולן למטרות פורנוגרפיה וזנות.²⁵³

גם בשיר בשם "הוי ביזנטים - באנו" (פורסם בתחילת אפריל 2016 על-ידי גוף התקשורת אצדאא') הופיעה ההתרסה לאירופים והמערב הנוצרי, ממשיכי דרכם לכאורה של האימפריה הביזנטית שלחמה בזמנו בצבאות המוסלמים. השיר הדגיש כי לוחמי המדינה האסלאמית הגיעו ללב עריהם של "הביזנטיים" כדי לנקום בעבור דת האסלאם והבטיח כי "אריות" (הארגון) עוד יזעזעו את לב ערי אירופה כפי שעשו בפריז ובריסל, מול כוחות נאט"ו:

הוי הביזנטיים, באנו לנקום בעבור דתו של אללה,
 אנו מבקשים צדק באמצעות החרב ושדה הקרב,
 לנו יש אריות - שאם קודשיהם יחוללו,
 הם יזעזעו את האדמה תחתכם, הוי מוגי הלב...
 אנחנו נכה אותו [את הכופר] בלב "בית הכפירה"
 אנחנו נפרוץ לתוך לב [בית] המלחמה
 כלבי הכפירה, היום תטעמו מזעמנו
 שהרי בזעמנו אומות תיהרסנה ²⁵⁴

כאמור, האידיאולוגיה הסלפית-ג'יהאדית של המדינה האסלאמית מעוניינת להרוס כל אידיאולוגיה אחרת ומבוססת על שלילת טוטלית של "האחר" (כולל כופרים מוסלמים). לכן יצא הארגון נגד כופרים ש"קדחת והזיה שנגרמו מחטא, אמונות תפלות וחילון הרדימו את מה שנותר ממוחם ומחושיהם. ההתמכרויות ההדוניסטיות ודוקטרינות עבודת-אלילים שלהם שיעבדו אותם לאלים שקריים, כולל אנשי הדת, המחוקקים והתשוקות שלהם".²⁵⁵ המדינה האסלאמית

הדגישה את עליונותה המוסרית המצדיקה לדעתה טיהור אתני והשמדה כללית. כפי שנטען במגזין *דאביק*: "ההבדל הברור בין מוסלמים לבין יהודים ונוצרים המושחתים והסוטים הוא שהמוסלמים אינם מתביישים למלא את צו האל לגבי מלחמה ואכיפת החוק האלוהי"²⁵⁶. הכל בשם האל והצו האלוהי.

גם בשיר "לנו יש את החרבות החדות" הופיע טקסט אלים ומאיים המלווה בסרטוני עריפת ראשים והוצאות להורג, והוא הפך לפופולרי מאוד בקרב תומכי המדינה האסלאמית: "אנו מפילים את ראשיהם בלהב החרבות". השיר גם השווה בין לוחמי המדינה האסלאמית, המתוארים כ-"אריות", לבין הכופרים ה"עצלנים, [וה]טיפשים":

אנחנו האריות הגאים הפראיים
נושאים את ברזל [החרבות] בנחישות נחרצת
וכשהמלחמה מגיעה בליווי מנגינת הכדורים
אנו מסתערים על הכופרים, משתוקקים לנקמה
הם מובלים אלי מוות אין להם מפלט
אנו מרוויים את האמת בדם ורידיהם
ומפילים את ראשיהם בלהב החרבות
מרפאים את נפשות [המוסלמים] על-ידי פגיעה באויבים
אז תבשר לאויב על היום הקודר [המצפה לו]...
וכשהאש מתלקחת, אנו הלהבה
שורפים בחרבותינו את קהל האספסוף
מוחקים מהעולם את ליל העלטה
ושחר חדש מפציע בעולם
חרבותינו חותכות את האויבים לחתיכות
ופעולותינו ברורות לכל אדם
נמשיך בדרך הזו עד המוות.²⁵⁷

המסר הועצם על-ידי *דאביק* שפרסם תמונות הוצאות להורג של כופרים תחת כותרת "העונש על כפירה"²⁵⁸.

המדינה האסלאמית הבליטה את הג'יהאד כדרך הפעולה הנבחרת להפלת משטרים בעיראק ובסוריה, לביסוס הח'ליפות האסלאמית, ולמאבק נגד אויביה מבית ומחוץ עד למימוש חזונה - השתלטות האסלאם על כל עולם. ביטוי לכך

ניתן למצוא בקלטת שהפיץ בגדאדי לאחר ההכרזה על הקמת הח'ליפות (1 ביולי 2014). בקלטת שכותרתה "מסר ללוחמי הג'יהאד ולאומה האסלאמית בחודש הרמדאן" ניצל בגדאדי את חודש הרמדאן ואת ההכרזה על הקמת הח'ליפות כדי לעודד פעילים מוסלמים לתמוך בה, להצטרף ללוחמיה בסוריה ובעיראק ולבצע ג'יהאד שיתרום להשתלטות האסלאם על העולם.²⁵⁹ אותו מסר הועבר בשירי הארגון, כשיר "המדינה קמה" שפורסם בינואר 2016:

המדינה קמה,
פועלה ברור,
חרבה שלופה,
להגנת הדת,
דרכה ברורה,
מביישת את הכפירה,
דמה נוטף,
מסרבת להשפלה...
[מסע] ההרג שלנו נמשך,
הוא אינו מתכלה.²⁶⁰

לצורכי המאבק, צברה המדינה האסלאמית אמצעי לחימה רבים, החל מנשק קל, ועד רקטות מסוגים שונים, טנקים, ומטוסים. ברשות המדינה האסלאמית נמצא אף נשק כימי מסוג גז חרדל (ייתכן שגם מסוגים אחרים) שהופעל נגד כוחות הביטחון העיראקים ונגד הכורדים בסוריה.²⁶¹ וכך תיאר השיר "אל-מאלכי ניגף" את ניצחונות המדינה האסלאמית במחוז אל-אנבאר וכיבושיה:

לקחנו שלל את [הנשק/אמל"ח] היקר ביותר
ותפסנו את כל התחמושת
הטסנו את המסוקים
ונהגנו על ההאמרים
השתוקקנו למדינת האסלאם
וחשנו אותה הלכה למעשה
כמה יפות וקשות הן המכות
מכות אללה על הכופרים.²⁶²

המדינה האסלאמית אימצה גישה ניהיליסטית קיצונית. לוחמי הארגון נקטו פעולות טרור אכזריות ואימצו דפוסי פעולה ברוטליים במיוחד נגד "כופרים", כגון שיעים ונוצרים, לרבות בני מיעוטים, כגון דרוזים ויזידים, שסירבו להתאסלם ולקבל עליהם את הפרשנות הקיצונית לאסלאם. וכך קרא השיר "פלוגות מדינתי, מהרו ובואו" ללוחמים להשמיד את אויבי הארגון:

השמידו כל עריץ באשר הוא... הציתו את האש שלכן, צלו אותם
חושו ותפסו חייל... הוי הוציאו נשמתו
ולא, אל תרחמו על טמא... עוותו את לשוננו.²⁶³

בו בזמן הבטיחה המדינה האסלאמית צדק חברתי, מנהל תקין וסדר חיים מוסרי-דתי אותנטי לתומכיה. כך למשל הציג שיר פופולארי בשם "השריעה של ריבוננו הינה אור" את אנשי המדינה האסלאמית כמושלים בחמלה ובתבונה על-פי הלכות האסלאם. השיר לווה בסרטונים המציגים את חיי השגשוג והשלווה תחת שלטון הארגון:

מדינתנו הוקמה על-פי צביון האיסלאם
ועל אף שהיא מנהלת ג'יהאד נגד האויבים, היא מנהיגה [היטב] את
האנשים [במסגרת] השלטון
ואיך שהיא דואגת לצאן מרעיתה בחמלה ובתבונה!
היא עושה זאת בקפידה ולכן אינה סופגת ביקורת
השריעה של ריבוננו אור...
תראה כיצד היא מתייחסת ברגישות לאנשים וכיצד היא מעניקה להם חינוך
כיצד היא מבטיחה את מחייתם ביד רחבה כך שהם אינם מתלוננים
אבל אם מי מהם יזדקק למשהו מטובה, אתה תראה כיצד תדאג לו
השריעה של ריבוננו אור

האלימות הוותה את המאפיין עיקרי בהתנהלות המדינה האסלאמית. שיטות ההפחדה וההרתעה שאבו השראה מהמסורת הסלפית-והאבית, בשם אידיאולוגיה מבית מדרשם של אָבּוּ תַיְמִיָּה וְסִיד קָטָב. ניתן לראות זאת בקליפים הרבים אותם צילמו לוחמי המדינה האסלאמית בעת או לאחר כיבוש אתרים שונים תוך שימוש נרחב באמצעי הטכנולוגיה המתקדמים להשפעה על דעת הקהל ברחבי העולם.²⁶⁴

בקליפים מרובים הוצגו אנשי המדינה האסלאמית כשהם עורפים ראשים, עורכים טבח המוני בירי לתוך בורות, מטביעים שבויים בתוך כלובים, שורפים אנשים בעודם בחיים, כורתים ידיים ורגליים, הורגים בסקילה, משליכים להט"בים מגגות, עושים שימוש בילדים לביצוע מעשי רצח אכזריים, ועוד.²⁶⁵ הארגון השתמש באמצעים אכזריים כולל עבדות, סחר בנשים והוצאות להורג המוניות של מיעוטים, ואף אפשר ועודד אונס ועבדות מינית כדי לתגמל תומכים ולהשיג מתגייסים. נכפה על אסירות להפוך לנשות לוחמים זרים, ונשים רבות המשתייכות למיעוטים דתיים הפכו לשפחות מין.²⁶⁶ צידוק להתנהלות מחפירה זו ניתן בין היתר במאמר בדאביק (אוקטובר 2015) בשם "תחייתה של העבדות לפני בוא יום הדין" שטען כי היזידים נועדו לגורל אכזר - אם הם מוסלמים שסרחו דינם מוות, ואם הם עובדי אלילים - יש למכרם לעבדות. במידה שהם פגאנים, טען המאמר, הרי שצריך "על פי השריעה לחלק את נשות היזידים ואת ילדיהם בין לוחמי המדינה האסלאמית שהשתתפו במבצעי סינג'ר... שעבוד משפחות הכופרים ולקיחת נשותיהם לפילגשים הם היבט מבוסס היטב בשריעה, שמי שישלול אותו או ילגלג עליו ישלול או ילגלג על הקוראן ועל סיפורי הנביא... ולפיכך יהיה כופר באסלאם".²⁶⁷

המדינה האסלאמית נבדלה בין היתר מארגונים אסלאמיסטיים אחרים בהתעקשותה של התנגדות טוטלית להשפעות המודרנה והפעלת מוסד העבדות. אפילו אל-קאעדה לא הנהיג מחדש את העבדות (המותרת בהלכה האסלאמית), ולא הוואהבים הסעודים, חיזבאללה, חמאס, הרפובליקה האסלאמית של איראן, האחים המוסלמים וכדומה. לטענת המדינה האסלאמית שיטה זו מותרת בשטחים כבושים מפני שאללה ומוחמד אפשרו החזקת עבדים והתירו סחר בעבדים. לדעת ברנרד הייכל, חוקר מרכזי בתחום התיאולוגיה של המדינה האסלאמית, אנשי הארגון רואים עצמם כמשחזרים במדויק את דרכי ונורמות הלחימה של האסלאם הקדום שכללו מנהגים אכזריים לא מועטים כשעבוד שבויים, צליבה ועריפת ראשים.²⁶⁸

מסרי המדינה האסלאמית הוצגו במונחי שחור ולבן, טובים ורעים, אסלאם ומערב. למשל, בסרטוני ההוצאה להורג מוצגים הקורבנות כחלשים ומתועבים - הנשחט כורע על הברכיים כאשם כביכול במוות שהביא על עצמו בעוד שהמוציא לפועל נראה בצורה ויזואלית כעוצמתי וגדול.²⁶⁹ בדומה, אחד השירים הפופולריים

- "בקרוב, בקרוב", שהופץ ב-Youtube לאחר הקמת הקואליציה האמריקנית נגד הארגון בקיץ 2014, רווי באלמות ואיומים שנועדו להלך אימה על האויבים. בהמשך הפך השיר לפסקול לסרטים שתיעדו את ההוצאות להורג האכזריות ביותר (כשריפתו למוות של הטייס הירדני, עריפת ראשי חיילי פשמרגה כורדים, ועריפת ראשי נוצרים קופטים בחוף הים בלוב) כאזהרה לאויבים מהצפוי להם:

בקרוב, בקרוב תחזו נפלאות, מאבק מפחיד, אתה עוד תראה
 הקרבות יתנהלו בלב ביתך, חרבי חודדה כדי להשמידך
 צעדנו בלילה לחתוך ולערוף [ראשים], בסכין הנקמה התוקפת את מי
 שראוי לה
 עם רוחות הרפאים של הלילה ונערי האימה, ופיצוץ של יגון כדי להביס
 אותו [את האויב]
 התחלתם להילחם בי בקואליציה תועה, אז תטעמו את האסונות
 לכשיתרגשו [עליכם]
 אתה עוד תישאר זמן רב וחרבי תאמלל אותך, במי תפגוש? בנערים
 קוראים תכביר [אללה אכבר]
 וכשהסוסים נודדים, מרימים ראשיהם ומסתערים, כך ניצת ניצוץ הלהבה
 וכשהקליע ירשוף והעונש יגיע, איפה יהיה מפלטכם [אתם] הגרועים
 מבין היצורים?
 אליכם נגיע לשחוט ולהרוג, בפחד ושתיקה נקרע את הקשר
 נכשלתם בפומבי אז תטעמו את ההפסד, תברחו בחזרה בליל מנוסה
 וכשהכפירה תסער, תקצוף ותגעש, נמלא את הדרכים בדם אדום
 בדקירת הרומח, בעריפת ראשים, של להקת הכלבים בשעת צעידתם
 באנו, באנו, בנחישות התקדמנו, ברצינות חתרנו לפסגת הפסגות
 נצלול אלי מוות לאחד את השורות, נמות זקופים כאריות אמיצים.²⁷⁰

האכזריות נועדה, מצד אחד, ליצור לחץ של דעת הקהל ולבדל את המדינה האסלאמית משאר הארגונים באכזריותה יוצאת הדופן, ומצד שני - להוות כוח משיכה למגויסים פוטנציאליים. ואכן, אנשי המדינה האסלאמית ותומכיה ביצעו מתקפות טרור רחבות במדינות המערב - בשדות תעופה, בתי מלון, אתרי תיירות, מועדונים, מוסדות חברתיים, אירועים המוניים וכיו"ב - במטרה להפחיד את תושבי המערב, להרתיע את ממשלותיו מהמשך ההתקפות על המדינה האסלאמית,

וכדי לגרום לנזקים כלכליים. המתקפות נועדו גם להעלות את המוראל של לוחמי הארגון ותומכיו ולהסיט את תשומת הלב מהמכות שספג בעיראק, סוריה ולוב. המתקפות הצליחו לגרום לאבידות רבות (מאות הרוגים ומאות רבות של פצועים), לנזקים כלכליים (פגיעה בתעשיית התיירות ובמערכת התעבורה האווירית) ולשבוש חיי היום יום בערים רבות באירופה (גם אם לזמן קצר).²⁷¹

פיגועי הטרור הרבים שבוצעו במדינות המערב כללו: פיגוע הדריסה בעיר ניס שבצרפת (14.7.16) שבו נרצחו 84 בני אדם ונפצעו כמאה; הפיגוע במועדון הלהט"בים באורלנדו (12.6.16) שבו נרצחו 49 בני אדם ונפצעו מעל חמישים; מתקפת פיגועי ההתאבדות בבריסל (22.3.16) שבה נרצחו 32 בני אדם ונפצעו למעלה מ-300, ומתקפת הטרור המשולבת בפריז (14.11.15) שבה נרצחו 129 בני אדם ונפצעו כ-350.²⁷² בעיר סאן ברנרדינו שבקליפורניה, היה פיגוע הרג המוני (2.12.15) בו נהרגו 14 חפים מפשע. בנוסף, התרחשו פיגועים באיסטנבול, כמו פיגוע התאבדות ברחוב אסתקלאל (19.3.16), שבו נהרגו ארבעה, שלושה מהם ישראלים; פיגוע התאבדות באתר תיירות ליד מסגד סלטאן אחמט באיסטנבול (12.1.16) עם 11 הרוגים. גרמניה נחשפה למספר התקפות אלימות מצד מהגרים בהשראת המדינה האסלאמית (יולי 2016), בצרפת אירע פיגוע שיסוף גרונו של כומר בכנסייה (27.7.16), ובישראל פיגוע ירי בלב ת"א (8.6.16) שתבע ארבעה קורבנות.²⁷³

מרבית הפיגועים הללו בוצעו על-ידי מפגעים בודדים או צמדים, והמבצעים היו מוסלמים צעירים שהושפעו מהסתת הארגון וקריאתו לביצוע פיגועים במדינות המערב. חלק מהפיגועים שבוצעו במדינות המערב ובתורכיה תוכננו על-ידי מפקדת המדינה האסלאמית בסוריה והיו כרוכים בהכנות סדורות בתחום המבצעי, הלוגיסטי והמודיעיני, בהכוונת המפקדה ובמעורבות של תשתיות טרור מקומיות. לצד זאת, כאמור, מרבית הפיגועים בוצעו בהשראת המדינה האסלאמית, אך ללא הנחייתה וללא מעורבותה הישירה בתהליך בחירת היעד וההכנות לפיגוע.²⁷⁴

בגדאדי הגן על שיטות הפעולה של המדינה האסלאמית. לדבריו, מה שמגונה על-ידי המשטרים המערביים כ"טרור" הוא בפועל ההתנגדות לסיסמאות המזויפות שלהם ויישום השריעה. בקלטת הכרזת הח'ליפות הוא ציין באירוניה:

המצב שבו הורגים מוסלמים ושורפים את בתיהם בבורמה; רוצחים וקוטעים את איבריהם בפיליפינים, קשמיר, ואינדונזיה; מגרשים מוסלמים בקווקז; קוברים את המוסלמים בקברים המוניים בבוסניה והרצגובינה, האין זה טרור? האם אין זה טרור הריסת בתי מוסלמים בפלסטין, גזילת אדמתם ופגיעה בזכויותיהם? האם אין זה טרור שהמסגדים במצרים מועלים באש, בתי המוסלמים נהרסים, נשותיהם נאנסות ולוחמי הג'יהאד מדוכאים בסיני ובמקומות נוספים? ... האין זה טרור מה שקורא בתורכסטאן שמונעים את החיג'אב בצרפת? "כל זה אינו טרור, אלא חירות ודמוקרטיה", הוסיף בגדאדי בציניות.²⁷⁵

המתחים הפנימיים במדינה האסלאמית

חילוניות מול דתיות

אחד המתחים המרכזיים בהתנהלותה של המדינה האסלאמית נוגע לשימוש הנרחב שעשתה במודרניות ובפירותיה (כאמצעי תקשורת, מנגנוני תעמולה, מדע, וטכנולוגיות מתקדמות) מול שלילת המודרנה והשאיפה לחזור ל"תקופת הזהב" האסלאמית העומדות בבסיסה.

חתירת המדינה האסלאמית לכינונה מחדש של הח'ליפות העולמית התבטאה במאבק מתמשך ובלתי מתפשר בתרבות ובערכי המערב, ובראש ובראשונה תהליכי החילון, הדמוקרטיזציה והמודרנה. כך למשל נהג הארגון מיד לאחר תפיסת טריטוריה מסוימת לתלות בכל מקום שלטי חוצות ופרסומים המבליטים את חשיבות הדת, וקוראים ליישום הג'יהאד והשריעה בחיי היום יום.²⁷⁶ בהמשך היו נתיני המדינה האסלאמית חשופים לתעמולה יומיומית המחייבת דבקות בערכי האסלאם ואורח חייו המקורי תוך התנערות ממנהגים והשקפות עולם המנוגדים לדרך זו. כך למשל גינה *דאביק* את נשות המערב על התנהלותן הבלתי צנועה - כ"שפחות". נשים אלו, טען המגזין, "זונחות את היותן אמהות ורעיות, כמו גם את הצניעות, נשיות והטרוסקסואליות. האישה האמיתית במערב הפכה ליצור בסיכון. אורח החיים המערבי שנשים מאמצות מביא עימו כל כך הרבה סכנות וסטיות המאיימות על נפשה מאוד... הפיתרון מונח בפני אישה מערבית. אין דרך אחרת אלא האסלאם".²⁷⁷

תוכנית הלימודים של המדינה האסלאמית התמקדה בלימודי האסלאם והקוראן על חשבון מקצועות חילוניים או רכישת מיומנויות טכנולוגיות, מתוך השקפה כי הדת היא הידע היחיד שעל כל מוסלמי לרכוש וכי רכישת ידע מסוג אחר הינה פחותת ערך, אם לא חטא.²⁷⁸ ושוב ניתן למצוא ב*דאביק* התייחסויות לא מעטות השוללות את תרבות המערב וערכיו, ובכלל זה ביקורת חריפה על הוגי דעות ומדענים ידועים במגוון תחומי ידע:

תורותיהם של דארווין, מרקס, ניטשה, דורקהיים, וובר ופריוד עשו את דרכן לתוך רוב החברות המערביות באמצעות מערכות חינוך ותעשיות

תקשורת... ילדים ומבוגרים למדו כי בריאת האדם היא תוצאה של כאוס טהור, כי ההיסטוריה היא אך ורק תוצאה של קונפליקטים על משאבים חומריים, כי דת היא המצאה של אנשים מפגרים, כי היחידה החברתית של המשפחה אומצה רק מתוך נוחות, וכי יחסי מין היו הסיבה האולטימטיבית מאחורי ההחלטות והפעולות של האדם. פילוסופיות אלה הובילו להרס של כל היבטי הפיטרה בארצות הפגאניות הנוצרית. הם מוטטו את בסיס הדתיות.

מתחת לתמונת פרויד נכתב "זיגמונד פרויד, אחד המהנדסים של ההתנוונות המערבית".²⁷⁹

במטרה לעצב דור חדש של מוסלמים מאמינים הנשען על יסודות הדת והג'יהאד, שיוכל להוביל את המשך הכיבושים ולהרחיב את גבולות הח'ליפות האסלאמית ברחבי העולם, הוציא משרד החינוך של המדינה האסלאמית שורת הנחיות האוסרות ללמד מקצועות "מערביים" כמוסיקה ואמנות, היסטוריה, מדעי החברה, פילוסופיה ופסיכולוגיה, לימוד הדת הנוצרית או כל תחום ידע העומד בסתירה לעקרונות האסלאם. מורים נדרשו לעבור הכשרה מיוחדת בנושאי הלכה כדי שיוכלו להמשיך לעסוק במקצועם, בכיתות הלימוד התקיימה הפרדה בין נשים לגברים, ועל התלמידים נאסר לטפח רגשות לאומיים שכן "מדינתו של כל מוסלמי היא כל מקום בו שולטת ההלכה הדתית". כמו כן חל איסור על לימוד התיאוריה הדרוויניסטית מפני שהכל נברא בידי אללה ובשיעורים המלמדים את חוקי הכימיה והפיסיקה הודגש כי מקורם באלוהים.²⁸⁰

במקביל ללחימה העיקשת במודרנה עשתה המדינה האסלאמית מימיה הראשונים שימוש נרחב בכלים טכנולוגיים מתקדמים ומגוונים להקמת מערך תמיכה תקשורתית מקיף וניצול מושכל של תקשורת ותעמולה מודרניות יותר מכל קבוצת טרור אחרת, בעיקר במישור הדיגיטלי תוך ניצול הרשתות החברתיות לתקשורת בין פעילים וכתשתית ללוחמה פסיכולוגית.²⁸¹ הארגון הקים תשתית מאורגנת ברשתות החברתיות כפיתוח יישומונים, פרסום מדריכים שונים ב-JustPaste, הפצת הודעות שמע ב-SoundCloud, שיתוף תמונות ב-Instagram וב-Snapchat, הפצת סרטונים ב-WhatsApp והעלאת שירי דת ב-YouTube.²⁸² כל הכלים הטכנולוגיים הללו הם פרי המודרניות והטכנולוגיה המערבית השנואות כל כך על המדינה האסלאמית.

אנשי המדינה האסלאמית ניצלו את הרשתות החברתיות והפורומים המקוונים להשגת מטרות שונות כגיוס משאבים (לוחמים וכספים) והפצת אידיאולוגיה סלפית קיצונית. דרך רשתות חברתיות הופצו מסרים מזעזעים כחטיפות והוצאות להורג המוניות, עריפת ראשים, מכירה לעבדות וסחר בנשים, לצד הרס תשתיות אזרחיות ואצרות תרבות היסטוריים. לוחמי המדינה האסלאמית אף תיעדו את מהלכיהם באמצעות האפליקציות וחברות ההפקה. לרשות הארגון עמד מערך הסברה מיומן, וכן פרויקט תיירותי להבאת לוחמים ואזרחים מוסלמים זרים לשטחים שבשליטתו באמצעות מערך שיווק ויחסי ציבור משוכלל שפעל בעשרות שפות במדינות אירופה, אפריקה ואסיה.²⁸³

המדיה החברתית מילאה תפקיד מרכזי בגיוס בהציגה את המדינה האסלאמית כמותג מוצלח ומנצח ובעודדה מתנדבים להצטרף אליו תוך פירוט הדרכים להצטרפות. בהנהגת הארגון פעלה מחלקת הסברה אשר הפיצה את פרסומי הארגון ברשת האינטרנט תוך שימוש בכל הפלטפורמות הקיימות במרחב הוירטואלי לקרוא לתומכיה במערב לקיים את ההיג'רה למדינה האסלאמית ולהצטרף לג'יהאד. השימוש בטכנולוגיות המתקדמות תרם להאצת הצטרפותם של הלוחמים הזרים לארגון ולעידוד פיגועים במערב בידי "זאבים בודדים" כאשר מצטרפים רבים העידו על ההשפעה הניכרת שהייתה למסרים בערוצי המדיה החברתית על החלטתם להצטרף לארגון.²⁸⁴

בנוסף הפיצה המדינה האסלאמית תכנים רבים ברשתות החברתיות שנועדו לבצע אינדוקטרינציה באמצעות יצירת שפה אחידה של אתוס וסמלים המוטמעים בתודעת נאמני הארגון. "צבא אינטרנטי" גדול ומיומן היה אחראי לדיונים בנושאי דת, למיקוד השיח, ולשיווק ומיתוג הארגון. המדינה האסלאמית ייצרה לא רק פעילות הסברתית מקיפה ברשתות החברתיות, אלא גם פעולות של פריצה והדלפת מידע, לצד ניסיונות לבצע מתקפות קיברנטיות ולייצר נזקים במדינות היעד.²⁸⁵

באורח פרדוקסלי הפכה השפה האנגלית, "שפת הכופרים", למקור תקשורת מרכזי של המדינה האסלאמית שהעניקה לה נגישות לקהל היעד הפוטנציאלי הרחב. השפה האחידה שייצרה המדינה האסלאמית למטרות הטפה וגיוס כללה גם סמלים לא מילוליים שאפשרו לארגון לגשר על הבדלים לשוניים ותרבותיים.²⁸⁶

ניצול יעיל זה של המודרנה ואפשרויותיה הטכנולוגיות אותם גינתה והשמיצה השכם והערב הפך את המדינה האסלאמית מעוד ארגון טרור אסלאמיסטי למותג גלובלי העשוי לחפות על אבדן שטחי המדינה האסלאמית באמצעות שימור הח'ליפות שהכריזה במישור הוירטואלי.²⁸⁷

ח'ליפות מול מדינה

כפי שצויין לעיל, מטרתה המוצהרת של המדינה האסלאמית הייתה כינונה מחדש של הח'ליפות, על בסיס הדגם של הח'ליפים הראשונים ששלטו לאחר מות מוחמד, כתחליף למערכת הבינלאומית המושתתת על מדינות לאום. בפועל עצבה המדינה האסלאמית הלכה למעשה ישות פוליטית בעלת מאפיינים טיפוסיים של מדינת-לאום מודרנית. מתח פנימי זה בין יעד העל של כינון הח'ליפות לבין המציאות הצנועה יותר אף בא לידי ביטוי בשם הארגון. מאוקטובר 2006 ועד אפריל 2013 נודע הארגון כמדינה האסלאמית בעיראק (אל-דולה אל-אסלאמיה פי אל-עראק), ומאז ועד יוני 2014 שונה שמו למדינה האסלאמית בעיראק ובסוריה רבתי (אל-דולה אל-אסלאמיה פי אל-עראק ואל-שאם). ביוני 2014 שונה שם הארגון למדינה האסלאמית (אל-דולה אל-אסלאמיה), שבו הוא נודע עד היום: קרי, ישות פוליטית השולטת בשטח ואוכלוסייה והממלאת את כל הפונקציות של מדינת הלאום הטריטוריאלית.

ואכן, למרות השאיפה להקמת ח'ליפות אסלאמית רחבת היקף, המדינה האסלאמית התנהלה בממדים רבים כמדינת לאום מודרנית לכל דבר הדואגת לאספקת שירותים חברתיים בסיסיים ולביטחון יחסי לתושביה תוך השתלטות על מוסדות קיימים ועיצובם מחדש תחת זהותה ודגלה. המוסדות הראשונים עליהם השתלטה המדינה האסלאמית היו בדרך כלל בתי המשפט, מהלך לא מורכב שהצריך משאבים מועטים ולרוב לא הוביל להתנגדות התושבים. בשלב הבא הפיץ הארגון את מסריו הרעיוניים ויסד מנגנוני כפייה דתית לצד מערכת חינוך אסלאמית הדוקה. במקביל העניק הארגון סיוע הומניטרי לאוכלוסייה המקומית ובשלב מאוחר יותר לאחר התבססותו אף הפעיל שירותי תשתית מורכבים יותר כאספקת חשמל ומים.²⁸⁸

בהמשך עברה המדינה האסלאמית לשלטון מלא בשטח בהתבסס על פרשנות סלפית-ג'יהאדית של השריעה. לאחר התבססותו הרעיונית הגביר הארגון את אמצעי הכפייה והאיומים נגד המקומיים. גופי אכיפה אלימים התמסדו רק בשלבים מאוחרים יותר עקב החשש להרתיע את האוכלוסייה ולאבד את הלגיטימציה בשטח הכבוש. כך למשל אל-חסבה - משטרת המוסר והצניעות של המדינה האסלאמית שנתפסה כארגון מאיים- התבססה בסוריה (חלב וא-רק) רק לאחר שהוקמו בשטח מנגנוני משילות אחרים.²⁸⁹

במסגרת התבססותה פנתה המדינה האסלאמית למנהיגים וראשי שבטים מקומיים בבקשה שיאיישו תפקידים שונים ויפעילו את מוסדות המדינה, ואלה שובצו כטכנוקרטים בהתאם לתחומי מומחיותם. באמצעות גישה זו העמיקה המדינה האסלאמית את הלגיטימציה שלה בקרב האוכלוסייה, הפחיתה התנגדות לשלטונה, צמצמה את המשאבים הנחוצים בהכשרת כוח אדם מיומן חדש, ויצרה תלות וקשרי גומלין עם התושבים. המדינה האסלאמית הפעילה באזורי שליטתה מערכות ממשל חלופיות במקום מערכות השלטון העיראקיות והסוריות שמוטטו ובכלל זה מערכות חינוך, משפט ושיטור ואכיפת חוק. באמצעות מערכות אלה סיפקה המדינה האסלאמית לאוכלוסייה המקומית שירותים חיוניים תוך אכיפת האידיאולוגיה שלה על האוכלוסייה. לשם כך השתמש הארגון באמצעי כפייה אלימים נגד מתנגדיו ונגד מיעוטים המתגוררים באזורי שליטתו.²⁹⁰

המדינה האסלאמית ניצלה היטב את המשאבים תחת שליטתה, הפיקה ומכרה נפט וגז, ומכרה חיטה ומים. היא החזיקה בני ערובה תמורת כופר והטילה על האוכלוסייה שבשליטתה מיסים שסיפקו לה מיליוני דולרים ליום. משאבים אלה אפשרו למדינה האסלאמית לגייס לוחמים מקבוצות יריבות, משום שהיא הציעה שכר גבוה יותר. בנוסף אפשרו האמצעים הכלכליים הרבים שעמדו לרשותה לצרף אוכלוסייה מקומית השרויה בבעיות כלכליות לשורותיה בתפקידי לחימה. כך השיגה המדינה האסלאמית עצמאות כלכלית שאפשרה לה לממן את פעילותה ללא תלות במקורות מימון חיצוניים.²⁹¹

במילים אחרות, בניגוד לשלילתה המוצהרת את מדינת הלאום הטריטוריאלית התנהלה המדינה האסלאמית ככזו, ובכלל זה שליטה מוחלטת על אמצעי האלימות (כמתחייב מהעקרון הוובריאני) ומשאבי הטבע, אספקת שירותים

ציבוריים בכל תחומי החיים, וטביעת סימני שלטון וממלכתיות כדגל, מסמכי זיהוי, וטביעת מטבעות. מתח פנימי זה בין אידאל הח'ליפות לבין המציאות המדינתית עבר כחוט השני בהתנהלות המדינה האסלאמית מאז הקמתה וסביר שילך ויחריף ככל שילכו שטחי שליטתה ויצטמצמו.

שלילת גבולות טריטוריאליים תוך ביסוסם בפועל

כארגון החותר לכינונה מחדש של הח'ליפות כצעד הכרחי להשלטת הגלובלית של שלטון האסלאם שללה המדינה האסלאמית את רעיון הגבול המדינתית הטריטוריאלי ככלל, ואת המערכת הבינמדינתית שכוננה במזה"ת לאחר מלחמת העולם הראשונה בפרט, אותו חתרה במוצהר לנפץ. ברוח זו הפיק הארגון ביוני 2014 סרטון באנגלית ובערבית - בשם "סופו של הסכם סייקס פיקו" (על אף שההסכם לא יושם מעולם, הוא נתפס על-ידי רבים כשורש הבעיות במזה"ת בן זמננו) - בו מוצגת מפה של גבול עיראק-סוריה ונאמר כי כעת הוקמה מדינה אסלאמית אחת ללא גבולות לאומיים. הדובר בסרטון טען שתקום מדינה על-לאומית מוסלמית אחת שבראשה יעמוד הח'ליף בגדאדי והצהיר: "איננו מכירים [בגבולות] ואף פעם לא נכיר בהם. האל רוצה, זה לא הגבול הראשון שאנו נשבור, ואנו נשבור את כל הגבולות". "אבו בכר בגדאדי תמיד אומר כי הוא שובר מחסומים", הוסיף הדובר ואמר. "בעזרת אללה נשבור את המחסומים בעיראק, ירדן, לבנון ובכל המדינות, עד שנגיע לירושלים, בעזרת אללה".²⁹² (פרדוקסלית, שאיפה זו לניפוץ הגבולות הטריטוריאליים משחזרת את הסכם סייקס-פיקו שחזה אימפריה ערבית גדולה הכוללת את שטחי עיראק וסוריה, כמו גם את שטחיהן של לבנון, ירדן, ישראל, וחלקים מסעודיה).

בסרטון מוקדם יותר שהפיץ בגדאדי (ינואר 2014) הוא הביע התנגדות לגבולות המדיניים באזור והדגיש שארגונו פועל להקמת מדינה אסלאמית ברוח חדשה וללא גבולות לאומיים כחלק מהתחייה המוסלמית והתנגדות לשלטון הכופרים. את המדינה אותה ביקש להקים תיאר בגדאדי במילים הבאות: "מדינה אשר סלל את דרכה אבו מצעב אלזרקאוי [שהקים את שלוחת אלקאעדה בעיראק], והתמזג בה דם בכירינו אבו עמר בגדאדי [שעמד בראש המדינה האסלאמית בעיראק עד להריגתו בסיכול ממוקד] ואבו חמזה אלמהאג'ר [יורשו של זרקאוי כמנהיג אלקאעדה בעיראק שנהרג בסיכול ממוקד יחד עם אבו עמר בגדאדי]".²⁹³

בפועל השתלטה המדינה האסלאמית על שטחים משני צדי הגבול הסורי-עיראקי, הכלילה את שמות שתי המדינות בשמה, וקיימה הלכה למעשה גבול טריטוריאלי ברור - הרחוק מאוד מהגבול האוניברסלי אותו חתרה להשיג. מבחינה כרונולוגית ביססה המדינה האסלאמית את שליטתה הטריטוריאלית על חלקים נרחבים של עיראק, וכאשר סוריה הפכה למדינה כושלת עקב מלחמת האזרחים כבשה המדינה האסלאמית אזורים נרחבים גם במדינה זו. ועל אף שהמדינה האסלאמית כשלה בניסיון להרחיב את הח'ליפות שהכריזה לכל שטחי עיראק וסוריה, שלא לדבר על שטחי המדינות הגובלות בן, לא כל שכן מדינות המערב, הרי שחתירתה לשלטון גלובלי מצאה ביטוי בניצול הכאוס שנוצר בעקבות ה"אביב הערבי" להתפשטות למרחבים נוספים באיזור (כתימן, לוב, אלג'יריה, וחצי-האי סיני) ומחוצה לו (כאפגניסטן, פקיסטן, ניגריה, פיליפינים ועוד), בין אם במישרין ובין באמצעות ארגוני טרור שנשבעו שבועת אמונים לח'ליף בגדאדי.

לאומיות אתנית מול לאומיות אסלאמית

מתח פנימי נוסף שאפיין את המדינה האסלאמית מראשיתה נגע לשלילתה את הלאומיות המודרנית הנשענת במידה מכרעת על מוצא אתני ושאיפתה לייצר לאומיות חדשה המתבססת על אחווה דתית של "אומת המאמינים", כפי שחזה הנביא מוחמד מאז כינונה של ה"אומה" הראשונה לאחר הגירתו למדינה בשנת 622. כך למשל התייחס בגדאדי בנאום הרמדאן ביולי 2014 ל"אחים הסובלים" ברחבי העולם ודחק בהם לבוא לח'ליפות כדי לחיות ולעבוד זה לצד זה כבני משפחת האסלאם: "מהרו המוסלמים למדינה שלכם. כן, זו המדינה שלכם. מהרו, משום שסוריה היא לא לסורים, ועיראק היא לא לעיראקים. האדמה היא של אללה".²⁹⁴

"כולנו ISIS" הייתה הסיסמה הנפוצה בה השתמשה המדינה האסלאמית בפוסטרים שונים להבלטת השתייכותם של כל המוסלמים לאומה אחת גדולה, משפחת האסלאם, עם חובות היג'רה וג'יהאד.²⁹⁵ ברוח דומה התפרסמה בדאביק פניית המדינה האסלאמית לכלל המוסלמים כאל אחים, והאומה הנשגבת הוצגה כ"מדינה שבה ערבי ולא ערבי, שחור ולבן, מזרחי ומערבי הם כולם אחים... דמם מתערבב והופך לאחד תחת דגל אחד ומטרה אחת, במחנה אחד הנהנה מברכה, הברכה של אחווה נאמנה".²⁹⁶

בנאומיו של בגדאדי הופיעו תדירות קריאות למוסלמים ולא-מוסלמים להתפקד לארגונו, תוך הדגשת האחוה הדתית כבסיס הלאומיות החדשה. כנאמר בהצהרת הח'ליפות:

המדינה מעצבת קשר אחווה בין ערבי ולא-ערבי, לבן ושחור, מזרחי ומערבי. הח'ליפות קושרת יחד קבוקי, הודי, סיני, שמי, עיראקי, תימני, מצרי, צפון אפריקני, אמריקני, צרפתי, גרמני ואוסטרלי... הם כולם באותה שוחה, מגינים אחד על השני, שומרים אחד על השני ומקריבים אחד למען השני... ישנם בתים כאן בשבילך ובשביל משפחתך. אתה יכול להיות התורם העיקרי למען שחרור מכה, מדינה ואל-קודס.²⁹⁷

במטרה לשמש כ"בית" ל"משפחה" אחת גדולה דאגה המדינה האסלאמית להקים באזורי שליטתה מערכת בתי ספר המיועדים למשפחותיהם של "האחים" המתנדבים הזרים, ובהם מתקיימים הלימודים בשפה האנגלית.²⁹⁸ במקביל הדגיש הארגון באפיקים אחרים את הלאומיות הדתית הקושרת את כל נתיניה, כמו למשל בסרט "אין חיים בלי ג'יהאד" (2014) בו הסביר סטודנט לרפואה, לשעבר מקרדיף כי "יש לנו אחים מבנגלדש, מעיראק, מקמבודיה, אוסטרליה, בריטניה. שום דבר לא מלכד אותנו חוץ מלהפוך את אללה לגבוה ביותר. רק בשביל זה באנו... יש לנו אנשים מכל רחבי העולם המוכנים לעזור".²⁹⁹

גם שירי המדינה האסלאמית התייחסו לאחוות לוחמי המדינה האסלאמית. כך למשל נקראו המוסלמים בשיר "הוי מדינת האסלאם, הארת את העולם" (13.11.2014) לשמור על אחדותם כאחים: "הוי מי שיש לו לב שומע ורואה, בחר בדרך שלך, הוי אחי [הנמצא עמי] בחזיתות [הקרוב]. אין זה הזמן לסכסוך, הזירה שלי מלאה בחוטי תיל ובמשוכות". בדומה, בתחילת דצמבר 2015 פרסם מרכז אל-חיאית, זרוע התעמולה של המדינה האסלאמית, סרטון שבו קריאה בסינית ל"אחים המוסלמים" להתעורר. בשיר בשפה הסינית, ששמו "אני לוחם ג'יהאד", נשמע מסר של אחווה: "האויב חסר הבושה שלנו נבהל בראותו אותנו... התעורר, אח מוסלמי עכשיו זה הזמן להתעורר - קח את אמונתך ואת האומץ שלך, והגשם את התורה האבודה".³⁰⁰

המדינה האסלאמית קראה לבני לאומים שונים לבוא לח'ליפות המאפשרת לאנשים שונים להיכלל במסגרתה התומכת והמשפחתית. הלוחמים הזרים ומשפחותיהם הגיעו לח'ליפות עם כרטיס לכיוון אחד כי רצו לחיות תחת שלטון השריעה האמיתית ורבים ייחלו למות מות קדושים. לנשים הובטח כי תזכנה לטיפול, תוכלנה להינשא ולהקים משפחה, ללדת ילדים, ובכל בעת לזכות להגנה על-ידי בעליהן. כך, נשים המצטרפות לח'ליפות תוכלנה למצוא אהבה ולהקים משפחה אמיתית.³⁰¹ באופן מסורתי, נתפסת האישה באסלאם כרעה ואם מסורה, לבו של הבית ומי שמסמלת את המשפחה וכבודה.³⁰² ההצהרות המושכות בדבר הקמת משפחה חדשה הופיעו בפוסטרים רבים ובאתרי אינטרנט והגיוס המקוון הרחיב את הדמוגרפיה של הקהילה הג'יהאדיסטית בכך שאפשר לנשים מוסלמיות שמרניות (הנמצאות בבידוד פיזי בבתיהן) להתחבר באתרי האינטרנט למגויסים, להקצין ולמצוא את דרכן לשטחי המדינה האסלאמית. באמצעות פנייה אל שני המינים קיוו בהנהגת המדינה האסלאמית לבנות חברה שלמה המבוססת על עקרונות הלאומיות הדתית.³⁰³

מגוון תמונות וצילומים במגזין *זאביק* תיאר את האומה המפוארת באזורים שבשליטת המדינה האסלאמית בסוריה ועיראק. התמונות היו בעיקר של גברים ונערים מוסלמים המתפללים לעתים קרובות במסגד או המניחים ידיהם יחד במעגל כאקט של סולידריות מלאה. תמונות כאלה העבירו מסר כי המדינה האסלאמית היא חברה אידיאלית והיא המקום היחיד שבו מוסלמים מארצות שונות יכולים לחיות חיים מאושרים ומסופקים באמת. הארגון טיפח באופן יעיל את תחושת האחוה בקרב מערך התומכים הגלובלי שלו.³⁰⁴

גם במסמכי הרבים של המדינה האסלאמית ניתן למצוא עדויות להתייחסות ללוחמים כאל "אחים". כך למשל, במכתבים הרשמיים השונים של הארגון כטפסי מעבר, אישורי עזיבה וכדומה, בקטגוריה של השם נכתב "שם האח". בפנייה ליישום השריעה במחוז עדן (תימן), כתוב כי " אחי המוג'אהדין במדינה האסלאמית מבקשים ממך לציית ללא דיחוי, סחבת או דחייה". במסמך העוסק בלבישת ניקאב בא-רקא נכתב: "אנו מזכירים לאחינו ולאחיותינו בוולאית א-רקא לשתף פעולה למען יישום השריעה האסלאמית." בדומה צויין במסמך האוסר על מכירת טבק: "אנו מבקשים מאחינו שבבעלותם חנויות לא למכור טבק ולעבוד בשיתוף פעולה איתנו בכדי לבסס את חוק האלוהים בשטח".³⁰⁵

במקביל לבניית תודעת הלאומיות הדתית המבוססת על אחווה כלל-אסלאמית השקיעה המדינה האסלאמית מאמצים ניכרים לערעור קשרי שארות וקשרים שבטיים (רוח העסביה). כך למשל נטען בהכרזת הח'ליפות כי "האומה הערבית שרויה במצב של בערות [ג'אהליה, תקופת הבערות שקדמה לאסלאם] ולפיכך היא נמצאת בשפל כל כך משמעותי. אללה הפך את הערבים משבטים לאומה אסלאמית והגיעה העת לחדש את תפארתה ולהקים את הח'ליפות".³⁰⁶ במסמך מכונן אחר, תוכנית-העל לגיבוש עוצמתה של המדינה האסלאמית, צוין כי חלק מהמוהג'ירין (מהגרים) טיפחו "הירות ערבית לאומית ושבטית, ואחרים להט ורצון ללא מטרות השריעה". לפיכך הורה "השייח אבו בכר בגדאדי להקים מחנה ראשון שכלל את המוהג'ירין החדשים... המחנה כלל את ארגון המוהג'יר במדינה האסלאמית... והפך את השתייכותו לדת בלבד תחת דגל אחד" תוך התעלמות מלאה ושלילה של השתייכות שבטית-אתנית. בהתאמה טיפח המחנה רגשות ברוח האחוה הדתית.³⁰⁷

באחת הכתבות המרכזיות בדאביק (פברואר 2015) הופיעו מסרים בדבר חשיבות ה"היג'רה" למאמינים המוסלמים, ברוח דרכו של מוחמד. התיאולוג הסופי מהמאה העשירית אבו בכר אל-כלאבאדי צוטט באומרו: "ההיג'רה מהווה תהליך עזיבה של העולם הזה, כולל מחויבויותיו הגשמיות, המשפחתיות והשבטיות לטובת האמונה בנסתר ובתורת הנביא ומתוך מחויבות עמוקה לאללה וליום הדין".³⁰⁸ לפיכך, יש להתנתק מהשבט ולעזוב אותו, ולהצטרף לאומה המוסלמית, לטובת גילוי הדת והנאמנות לאללה ויצירת הלאומיות הדתית החדשה-נושנה.

מסקנות

המדינה האסלאמית אינה ארגון טרור "סטנדרטי" המבקש לקדם אג'נדה מסוימת אלא שחקן חוץ-מדינתי החותר להפוך לשחקן מדינתי כצעד ראשון להחלפת המערכת הבינלאומית המבוססת על מדינת הלאום במערכת גלובלית הנשלטת על-ידי ה"אומה" המוסלמית ובראשה ח'ליף. ועל אף שהשאיפה לשלטון האסלאם בעולם מאפיינת אף ארגוני טרור אסלאמיסטים אחרים הרי שעבורם מדובר ביעד שאיפתי ארוך טווח (אוסמה בן לאדן, למשל, ראה בטרור מבוא להקמת הח'ליפות בעתיד הרחוק ולא ציפה לראות את כינונה מחדש בימי חייו) ואלו המדינה האסלאמית הפכה שאיפה זו ליעד מיידי ומיהרה להכריז על עצמה כח'ליפות ועל מנהיגה כח'ליף.³⁰⁹ ובעוד שארגוני טרור אסלאמיסטים אחרים פעלו להשגת יעדים מוגבלים, כגירוש "הפולשים הצלבניים בני זמננו" מחצי-האי ערב או חיסולה של מדינת ישראל, הרי שהמדינה האסלאמית עסקה בכינונו וביסוסו הטריטוריאלי של מוסד הח'ליפות כמנוע שיוביל את מאבקו המניכאי של האסלאם לשלטון עולמי כנגד המערב הכופר.

לשם יישומו של יעד-על זה התבססה המדינה האסלאמית על מה שמכונה בספרות המקצועית לאומיות דתית, קרי חתירתן של קהילות ו/או תנועות פוליטיות דתיות להגדרה עצמית פוליטית הנשלטת על-ידי עקרונות דתיים והמנוהלות על פיהן. לאומיות דתית זו, שהיוותה את הגורם המרכזי המבדיל בין המדינה האסלאמית לבין ארגונים אסלאמיסטים, התבטאה בחתירה עקבית, שיטתית ורב ממדית ליצירת זהות קיבוצית חדשה המבוססת על אחווה מוסלמית כלל-עולמית והשוללת את עקרון מדינת הלאום הטריטוריאלית העומד מזה כמאה שנים בבסיס המערכת הבינלאומית.

ההכרזה על כינונה מחדש של הח'ליפות, הבסיס הרעיוני-ארגוני עליו התבסס הסדר הפוליטי האסלאמי מאז הופעתה של דת זו ועד לנפילתה של האימפריה העות'מאנית, הוותה מטבע הדברים את נקודת המשען הארכימדית האמורה לשמש כעוגן לאיחודה של "אומת המאמינים" העולמית וערעור הסדר העולמי הקיים, והיא לוותה בהפיכתו המוחלטת של המרחב הציבורי לדתי וטהרני. במסגרת זו הושתתה ההווייה הקיבוצית על השריעה כמסגרת חברתית-פוליטית-מוסדית בלבדית, בהתאם לקביעתו של אבו בכר בגדאדי כי "דתו של אללה לא תתקיים

אלא ביישום השריעה,³¹⁰ ותוך יצירת מערכות שיפוט וחקיקה המתבססות על חוקי האסלאם (בפירושו הסלפי-ג'יהאדי), כמו גם מערכות חינוך ותעמולה המטמיעות את עקרונות האסלאם בנתיני המדינה האסלאמית מינקות ועד זקנה ומחדירות שנה ותעוב כלפי דתות אחרות (ובראש וראשונה הנצרות והיהדות). זאת במקביל להרס שיטתי של סמלים וסממנים דתיים/תרבותיים של דתות אלו (החל בפסלים, קברים, ואתרים דתיים וכלה בכתבי יד עתיקים) ולשימוש נרחב בסמלים חזותיים אסלאמיים מסורתיים לחיזוק הלאומיות הדתית, כדגל השחור ועליו כיתוב בלבן של אלשהאדה, לב האמונה המוסלמית, המופיע בכל תמונה ומסמך, הבייעה לח'ליף בגדאדי, ומטבעות מזהב, כסף ונחושת.

הסתר שיטתית זו משקפת מחד גיסא שיקולים טקטיים בחתירה ליצירת זהות לאומית-דתית חדשה שתספק "בית לכל מאמין" ויהא רקעו הלאומי/אתני אשר יהיה (קל בהרבה ללכד קבוצה חברתית מאחורי שנאת ה"אחר" מאשר על בסיס מכנה משותף אמיתי), ומאידך גיסא את אבחנתו הדיכוטומית של האסלאם בין החברה המוסלמית הטובה והצודקת לבין החברה הרעה והטמאה של הכופרים, בין הצדק המוחלט לבין הרוע האולטימטיבי. המסר המרכזי באסלאם הוא כי "האסלאם עליון ושום דבר לא עולה עליו" (אל-אסלאם יעלו ולא יועלא עליהי) ולפיכך מהווה דת זו את המערכת הדתית-פוליטית הצודקת והמושלמת ואין לפקפק בעליונותה.³¹¹ כפועל נגזר מכך, וכדת המתבססת על צייתנות וכניעות המאמינים (כמשתמע מעצם שמו), רואה האסלאם שתי אפשרויות התנהלותיות עקרוניות - לשלוט או להיות נשלט.³¹² במישור החיצוני מתבטא הדבר בג'יהאד עקשני ובלתי מתפשר כנגד הכופרים במאבק המניכאי להשגת שלטון עולמי, ובמישור הפנימי בצייתנות בלתי מעוררת לח'ליף כמנהיגה הדתי-הפוליטי של האומה האסלאמית הגלובלית (על אף שנאמנות מעין זו לא התקיימה בפועל בתולדות האסלאם). המדינה האסלאמית מצידה נסתה לבסס עקרון יסודי אסלאמי זה על-ידי יצירת מבנה היררכי וריכוזי סביב דמותו של הח'ליף בגדאדי המוצג כבן לשבט קורייש, שבטו של הנביא מחדד, במטרה לבסס את מעמדו ולהשיג לגיטימציה נרחבת ככל האפשר לשלטונו בעולם המוסלמי.

יחד עם זאת, על אף שלילתה את רעיון מדינת הלאום המודרנית, או למעשה את עצם המודרנה על הקידמה, החילון והלאומיות הגלומים בה, הרי שמאפיינים רבים בהתנהלותה של המדינה האסלאמית אינם שונים במהותם מאלו שבישויות

הפוליטיות אותן היא שוללת מכל וכל, החל משליטה על אוכלוסייה וטריטוריה מוגדרות (על אף ששליטה זו נתפסת כצעד זמני לכינון ישות על-מדינתית), אספקת שירותים לנתיניה, מונופול על כוח, מערכות מנהל ומשפט, ניצול משאבים, גביית מיסים וכדומה. מתח פנימי דומה בא לידי ביטוי בשימוש הנרחב שעושה המדינה האסלאמית בטכנולוגיה המודרנית, פרי המודרנה אותה היא שוללת מכל וכל, לצרכי תעמולה (ובכלל זה הסתה והרתעה) וגיוס מתנדבים ברחבי העולם. מתחים פנימיים אלו מהווים קרוב לוודאי "מכפיל כוח" בחידוד מסריה ויעדיה הדתיים של המדינה האסלאמית, כמו גם הקצנת האמצעים למימושם, ואולם אין בזאת להפחית בחשיבותה של המדינה האסלאמית כגורם האסלאמי החוץ-מדינתי שתורם יותר מכל גורם חוץ-מדינתי אחר (ובכלל זה האחים המוסלמים) מאז ביטולה של הח'ליפות על-ידי מוצטפא כמאל אתאטורק (במרץ 1924) להפיכתו של מוסד זה מאידיאל נשגב ומושא שאיפות ותקוות לגוף חי ובוטט. והגם שיומרותיה הח'ליפותיות של המדינה האסלאמית לא הוכרו על-ידי חלקים ניכרים בעולם המוסלמי, חלקים משמעותיים לא פחות התקבלו בהתלהבות כניסיון מבורך של האסלאם להתנער משקיעה מתמשכת ולחדש ימיו כקדם.

לאור זאת, סביר להניח כי למרות "התכווצותה" המתמשכת ואבדן מרבית שטחי שלטונה אין המדינה האסלאמית צפויה להעלם עד מהרה מהנוף המזרח-תיכוני הצפוי להשאר תוסס ובלתי יציב בעתיד הנראה לעין. במישור המעשי ימשיך הארגון לפעול באמצעות גרורותיו באיזור וברחבי העולם (כלוב, תימן, חצי האי סיני, ניגריה, מאלי, הפיליפינים ועוד), מעבר להמשך פעילותו בשטחי שלטונו המוקטנים בסוריה ובעיראק, כולל פעולות טרור במערב ובמדינות "כופרות" אחרות באמצעות תומכיו ואוהדיו בשטחן, ובכללם ג'יהאדיסטים רבים ששבו למדינות מוצאם. במישור הדתי-רעיוני, לעומת זאת, משמעותה של המדינה האסלאמית נרחבת במידה ניכרת מהמאחז הטריטוריאלי שיצרה אף בתקופת התפשטותה המקסימלית עקב התחברותה המוצלחת לרעיון הדתי-פוליטי שעמד בבסיס האסלאם מאז ראשיתו - הח'ליפות. לכן, אפילו ללא בסיס טריטוריאלי רחב, הרעיונות שמפיצה המדינה האסלאמית והתחושות שהיא מעוררת בקרב מוסלמים רבים עתידים לשמש כאבן שואבת לשימור רעיון הח'ליפות כאופציה פוליטית וכלי ארגוני/ג'יהאדי עתידיים, הן על-ידי המדינה האסלאמית והן על-ידי תנועות דומות שיצמחו קרוב לוודאי במידה שזו תעלם מהעולם.

הערות

- 1 יורם שוייצר, "העימות הפנימי במחנה הג'יהאד העולמי", בתוך: יורם שוייצר, עומר עינב (עורכים), המדינה האיסלאמית דגל שחור מתנוסס מעליה (תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2015), עמ' 39.
- 2 עדו הכט, "המדינה האיסלאמית - ניתוח צבאי", מערכות, 465-6, 2015, עמ' 29.
- 3 שם, עמ' 26; אפרים קם, "עלייתה של המדינה האיסלאמית", עדכן אסטרטגי, 17 (3), 2014, עמ' 42.
- 4 FATF's report, *Financing the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL)* (FATF, 2015).
שמואל אבן, כרמית ולנסי, "המדינה האסלאמית: ארגון עשיר - מדינה ענייה", בתוך: שוייצר ועינב, המדינה האיסלאמית, עמ' 65.
- 5 כרמית ולנסי, "שחקנים לא מדינתיים: מוגבלות תיאורטית נוכח המציאות המשתנה במזרח התיכון", צבא ואסטרטגיה 7 (1), 2015, עמ' 67.
- 6 Luís Tomé, "The Islamic State": Trajectory and Reach a Year after its Self-Proclamation as a 'Caliphate'," *JANUS.NET* 6(1), 2015, p. 124.
- 7 רונן זיידל, "המדינה האיסלאמית' והמדינה העיראקית: מורה ונבוכים", בתוך: שוייצר ועינב, המדינה האיסלאמית, עמ' 105.
- 8 Erin Marie Saltman & Charlie Winter, *Islamic State: The Changing Face of Modern Jihadism* (London: Quilliam Foundation, 2014), p. 31.
- 9 Boaz Ganor, "Four Questions on ISIS: A 'Trend' Analysis of the Islamic State," *Perspectives on Terrorism* 9(3), 2015, p. 56.
- 10 עפרה בנג'ו, "כורדיסטן, 'המדינה האיסלאמית' והשינויים הפרדיגמטיים במזרח התיכון", בתוך: שוייצר ועינב, המדינה האיסלאמית, עמ' 116.
- 11 Eric Hartshorne, *Al Qaeda, the Islamic State and the Terrorist Identity: A Qualitative Comparative Case-Study on the Strategic Self-Presented Identities of the Global Jihadist Groups* (Linneuniversitetet: School of Social Studies Peace & Development Studies, 2015), p. 10.
- 12 Scott Jasper and Scott Moreland, "The Islamic State is a Hybrid Threat: Why Does That Matter?" *Journal Article*, 1(11), 2014, p. 5.

- 13 גביסיבוני, דניאל כהן, וטל קורן, "האסטרטגיה של דאע"ש במרחב הסייבר", *עבא ואסטרטגיה*, 7 (1), 2015, עמ' 119; Ganor, "Four Questions on ISIS," p. 59.
- 14 Jasper & Moreland, "The Islamic State," p. 1.
- 15 אפרים קם, בנדטה ברטי, אודי דקל, מרק הלר, ויורם שוייצר, "הזעזועים במזרח התיכון", *הערכה אסטרטגית לישראל*, 2014-2015, עמ' 82.
- 16 Ganor, "Four Questions on ISIS," p. 58; Jasper & Moreland, "The Islamic State," p. 1.
- 17 זיידל, "המדינה האיסלאמית' והמדינה העיראקית", עמ' 108. Cole Bunzel, "Understanding the Islamic State (of Iraq and al-Saham)," *NOREF Expert Analysis*, 2014, p. 1.
- 18 Saltman & Winter, *Islamic State*, p. 13.
- 19 Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1983), p. 1.
- 20 Anthony Smith, *National Identity* (Harmondsworth: Penguin, 1991), p. 74.
- 21 Roger Friedland, "Religious Nationalism and the Problem of Collective Representation," *Annual Review of Sociology* 27, 2001, p. 137-8.
- 22 John Breuilly, *Nationalism and the State* (Manchester: Manchester University Press, 1993), p. 2.
- 23 Robert J Kaiser, *The Geography of Nationalism in Russia and the USSR*, Princeton: Princeton University Press, 1994, p. 23.
- 24 Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism* (London: Verso, 1983); Gellner, *Nations and Nationalism*; Liah Greenfeld, "Nationalism and Modernity," *Social Research* 63, 1996, pp. 3-40; Eric J. Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).
- 25 Gellner, *Nations and Nationalism*; Miroslav Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe* (New York: Cambridge University Press, 1985).

- Michael Mann, "The emergence of modern European nationalism," *Poznan Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities*, 48, 1996, pp. 147-70. 26
- Anderson, *Imagined Communities*. 27
- Gellner, *Nations and Nationalism*. 28
- Hroch, *Social Preconditions*; Hobsbawm, *Nations and Nationalism*. 29
- Stein Rokkan, "Nation-Building: A review of models and approaches," *Current Sociology*, 19(3), 1971, pp. 7-38. 30
- Liah Greenfeld, "Nationalism and the Mind," *Nations and Nationalism* 11(3), 2005, p. 328. 31
- ibid. 32
- ibid. 33
- חדוה בן-ישראל, "חקר הלאומיות כפנומן היסטורי," בתוך: יהודה ריינהרץ, יוסף שלמון, גדעון שמעוני (עורכים), *לאומיות ופוליטיקה יהודית* (ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, 1997), עמ' 79. 34
- Frans Hoppenbrouwers, "Winds of Change: Religious Nationalism in a Transformation Context," *Religion, State & Society* 30 (4), 2002, p. 305. 35
- Catarina Kinnvall, "Nationalism, religion and the search for chosen: traumas Comparing Sikh and Hindu identity constructions," *Ethnicities*, 2(1), 2002, p. 79. 36
- Steven Grosby, "Nationality and Religion," in Guibernau & Hutchinson (eds.), *Nationalism* (Cambridge: Polity Press, 2001), p. 97; Kinnvall, "Nationalism," p. 80. 37
- Rogers Brubaker, "Religion and nationalism: four approaches," *Nations and Nationalism* 18(1), 2012, p. 4. 38
- Ivan Iveković, "Nationalism and the political use and abuse of religion: The politicization of Orthodoxy, Catholicism and Islam in Yugoslav successor states," *Social Compass*, 49(4), 2002, p. 523; Ira Lapidus, *A History of Islamic Societies* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), p. 39

- 869; Jonathan Fox, Josephine Squires, "Threats to Primal Identities: A Comparison of Nationalism and Religion as Impact on Ethnic Protest and Rebellion," *Terrorism and Political Violence* 13 (1), 2001, p. 87.
- Anthony D. Smith, "The 'Sacred' Dimension of Nationalism," *Millennium-Journal of International Studies* 29(3), 2000, p. 791. 40
- Iveković, "Nationalism and the political use and abuse," p. 523. 41
- Philip S. Gorski, Gülay Türkmen-Derviřođlu, "Religion, nationalism, and violence: An integrated approach," *Sociology* 39, 2013, p. 193. 42
- Barbara-Ann J. Rieffer, "Religion and Nationalism: Understanding the Consequences of a Complex Relationship," *Ethnicities* 3 (2), 2003, p. 215. 43
- פיני איפרגן, "תיאולוגיה פוליטית וביקורת המודרניות: קרל שמיט והנס בלומנברג," *תיאוריה וביקורת* 36, 2010, עמ' 201. 44
- Smith, "The 'Sacred' Dimension," p. 791. 45
- Ibid. 46
- Gorski, Türkmen-Derviřođlu, "Religion, nationalism," p. 193. 47
- Marc Jurgensmeyer, *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State* (Berkeley: University of California Press, 1995). 48
- אבי פייגנבאום, *אסטרטגיה תחרותית גלובלית: מיצוב דינמי של חזון ושל יכולות ליבה במרחב נקודות ייחוס אסטרטגיות* (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2008), עמ' 150. 49
- Hoppenbrouwers, "Winds of Change," p. 305. 50
- Jurgensmeyer, *The New Cold War*. 51
- Willfried Spohn, "Multiple Modernity, Nationalism and Religion: A Global Perspective," *Current Sociology* 51 (3-4), 2003, p. 266. 52
- Hoppenbrouwers, "Winds of Change," p. 306. 53
- Francis Fukuyama, "The End of History?" *The National Interest* 16, 1989, p. 3. 54
- Jurgensmeyer, *The New Cold War*. 55

- Anthony D. Smith, *Nations and Nationalism in a Global Era* (Cambridge: Polity Press, 1995), p. 41. 56
- Marc Juergensmeyer, "Nationalism and religion," in Gerard Delanty, Krishan Kumar (eds.), *The SAGE Handbook of Nations and Nationalism* (London/New Delhi: SAGE, 2006), p. 182. 57
- Catarina Kinnvall, *Globalization and religious nationalism in India: The search for ontological security* (Routledge, 2007), p. 3. 58
- Srdjan, Vrcan, "Transition, War and Religion," *Archives de Sciences Sociales des Religions* 43 (101), 1998, p. 153. 59
- Marc Juergensmeyer, "The global rise of religious nationalism," *Australian Journal of International Affairs*, 64(3), 2010, p. 262. 60
- Gorski, Türkmen-Derrişođlu, "Religion, nationalism," p. 193. 61
- Juergensmeyer, *The New Cold War?* 62
- Christophe Jaffrelot, *Hindu Nationalism: A Reader* (Princeton, NJ: Princeton Univ. Press, 2007). 63
- Raymond LM. Lee, "The state, religious nationalism, and ethnic rationalization in Malaysia," *Ethnic and Racial Studies*, 13(4), 1990, pp. 482-502. 64
- Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in Late Modernity* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1991). 65
- Aviel Roshwald, *The Endurance of Nationalism: Ancient Roots and Modern Dilemmas* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006). 66
- Philip S. Gorski, "The Mosaic moment: an early modernist critique of modernist theories of nationalism," *American Journal of Sociology* 105, 2000, pp. 1428-68. 67
- Gorski, Türkmen-Derrişođlu, "Religion, nationalism," p. 194. 68
- Roger Friedland, "When God Walks in History. The Institutional Politics of Religious Nationalism," *International Sociology* 14 (3), 1999, pp. 317. 69

- Ibid. p. 317; Friedland, "Religious Nationalism," p. 125. 70
- Friedland, "When God Walks in History," p. 317. 71
- Roger Friedland, "Money, sex, and God: The erotic logic of religious nationalism," *Sociological theory*, 20(3), 2002, p. 383. 72
- Juergensmeyer, *The New Cold War?* Hoppenbrouwers, "Winds of Change." 73
- Catarina Kinnvall, "Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security," *Political Psychology* 25(5), 2004, p. 741. 74
- Juergensmeyer, *The New Cold War?*, pp. xiii-6. 75
- Hoppenbrouwers, "Winds of Change," p. 305. 76
- מארק יורגנסמיייר, "עלייתה העולמית של הלאומנות הדתית," בתוך נרי הורוביץ (עורך), *דת ולאומיות בישראל ובמזרח התיכון* (תל אביב: עם עובד, 2002). 77
- Mary Kaldor, "Nationalism and Globalization," *Nations and Nationalism* 10 (1/2), 2004, p. 161. 78
- Juergensmeyer, *The New Cold War?* pp. 6-7. 79
- Ibid, p. 197. 80
- Hoppenbrouwers, "Winds of Change," p. 306. 81
- Rieffer, "Religion and Nationalism," p. 215. 82
- Kinnvall, "Globalization and Religious Nationalism," p. 741. 83
- Kaldor, "Nationalism and Globalization," p. 161. 84
- Juergensmeyer, *The New Cold War?* pp. xiii. 85
- מרדכי קידר, "דת המדינה בסוריה תחת אסד," *המזרח החדש*, מ"ב, 2001, עמ' 86. 86
- Fred Halliday, "The Politics of the Umma: States and Community in Islamic Movements," *Mediterranean Politics*, 7(3), 2002, p. 20. 87
- דותן הלוי, "מי יעלה בהר אדני?: הפולמוס הדתי-פוליטי בעולם הערבי סביב ה'זיאה' לירושלים," ג'מאעה, כ"ב, 2016, עמ' 23. 88

- Bernard Lewis, "The return of Islam," *Commentary* 61(1), 1976, p. 39. 89
- John L. Esposito, *Islam and Politics* (New York: Syracuse University Press, 1998), p. 113. 90
- מאיר ליטבק, "רדיקליזם וטרור איסלאמי - רקע היסטורי", בתוך: שויצר ועינב, *המדינה האיסלאמית עמ' 31*. 91
- Esposito, *Islam and Politics*, p. 4. 92
- חווה לצרוס-יפה ואבנר גלעדי, האיסלאם: קווי יסוד (משרד הבטחון, 1980). 93
- מרק סילברברג, "גן העדן האבוד: שקיעתו ונפילתו של העולם הערבי," *נתיב* 2, 2008, עמ' 4. 94
- יעקב שביט, דפנה מוסקוביץ, צאלח סואעד, *לחיות בארץ הקודש להכיר ולכבד: אל אחד ושלוש דתות* (המרכז לטכנולוגיה חינוכית, 2005), עמ' 63. 95
- Efraim Karsh, *Islamic Imperialism: A History* (New Haven & London: Yale University Press, 2006), p. 1. 96
- לצרוס-יפה, גלעדי, האיסלאם. 97
- שם. 98
- שביט ואח', *לחיות בארץ הקודש*, עמ' 43. 99
- לצרוס-יפה, גלעדי, האיסלאם. 100
- שביט ואח', *לחיות בארץ הקודש*, עמ' 63. 101
- לצרוס-יפה, גלעדי, האיסלאם. 102
- Lewis, "The return of Islam," p. 39. 103
- מאיר ליטבק, "איסלאם ודמוקרטיה בעולם הערבי," בתוך: א. קרטין, ח. גלס, וא. גל (עורכים), *המזרח התיכון בפתח המאה ה-21* (המרכז לטכנולוגיה חינוכית, 2003), עמ' 30. 104
- Lewis, "The return of Islam," p. 39. 105
- מרדכי קידר ונסיה שמר, "הלכה וגמישות הלכתית באיסלאם המודרני," *אקדמות*, כ"ז, 2012, עמ' 77. 106
- יועז הנדל ואיימן מנצור, "על התרבות הערבית והמשקפיים המערביים," *עדכן אסטרטגי* 9(4), 2007, עמ' 56. 107

- 108 יואב רוזנברג, "איסלאם ודמוקרטיה - הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו?" *עדכן אסטרטגי* 16(1), 2013, עמ' 43.
- 109 קידר ושמר, "הלכה וגמישות הלכתית", עמ' 74.
- 110 ולנסי, "שחקנים לא מדינתיים", עמ' 59.
- 111 אהרן ליש, "שריעה ומנהג בחברות שבטיות בעולם המוסלמי המודרני", *רוח מזרחית* 1, 2005, עמ' 5.
- 112 נמרוד הורביץ, "המיחנה וסוגיית דת ומדינה בתקופה העבאסית המוקדמת", *המזרח החדש*, מ"ב, 2001, עמ' 17.
- 113 Karsh, *Islamic Imperialism*.
- 114 הנדל ומנצור, "על התרבות הערבית", עמ' 55.
- 115 Esposito, *Islam and Politics*, p. 4.
- 116 פייגנבאום, *אסטרטגיה תחרותית*, עמ' 150.
- 117 איאד זחאלקה, *דוקטרינת פְּקָה אל-אֶקְלִיאת והשלכותיה על המוסלמים בישראל* (ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים, 2014), עמ' 8.
- 118 ח'אלד שיח' אחמד, *סעודיה נגד איראן: סכסוך מדיני או שבטי?* (ירושלים: הפורום לחשיבה אזורית, 2015).
- 119 אבן ח'לדון, *אקדמות למדע ההיסטוריה* (הוצאת מוסד ביאליק, 2002).
- 120 קידר ושמר, "הלכה וגמישות הלכתית", עמ' 74.
- 121 אורי ביתן, *שארות, ייחוס וקשרי נישואין באריסטוקרטיה הקוריישית של ראשית האיסלאם (ממות מחמד עד עליית העבאסים לשלטון)* (חיפה: אוניברסיטת חיפה, החוג להיסטוריה של המזרח התיכון, 2001), עמ' 1.
- 122 Lewis, "The return of Islam," p. 39.
- 123 פייגנבאום, *אסטרטגיה תחרותית*, עמ' 150.
- 124 דוד בוקעי, "תפיסת העצמי' לעומת 'האחר' כחובה דתית: השריעה האסלאמית", *צבא ואסטרטגיה*, 2014, עמ' 26.

125	הנדל ומנצור, "על התרבות הערבית," עמ' 57.
126	בוקעי, "תפיסת 'העצמי,' עמ' 26.
127	שם, עמ' 33.
128	הנדל ומנצור, "על התרבות הערבית," עמ' 55.
129	בוקעי, "תפיסת 'העצמי,' עמ' 33.
130	דוד בוקעי, העולם החופשי והאיסלאם הרדיקאלי: תדמית המראה (המכללה למדינאות).
131	יצחק רייטר, מלחמה, שלום ויחסים בינלאומיים באיסלאם בן זמננו: פתוות בנושא שלום עם ישראל (מכון ירושלים לחקר ישראל, 2008), עמ' 22.
132	בוקעי, "תפיסת 'העצמי,' עמ' 26.
133	שם, עמ' 26.
134	רייטר, מלחמה, שלום ויחסים בינלאומיים, עמ' 17.
135	שמעון מרכוס, "שינאת היהודים באיסלאם," מחנים ע"ו, 1993.
136	מרדכי קידר, "זה ג'יהאד, טפשונו", אתר מידה, 2015.
137	בוקעי, "תפיסת 'העצמי,' עמ' 26.
138	שם, עמ' 25.
139	הנדל ומנצור, "על התרבות הערבית," עמ' 57.
140	בוקעי, "תפיסת 'העצמי,' עמ' 27.
141	שם, עמ' 28.
142	קיריל פפרמן, מאה שנים של ג'יהאד (אתר מידה, 2014)
143	בוקעי, "תפיסת 'העצמי,' עמ' 28.
144	שם, עמ' 29.
145	שם, עמ' 32.

- 146 שם, עמ' 33.
- 147 קידר, *זה ג'יהאד*.
- 148 בוקעי, "תפיסת 'העצמי', " עמ' 30.
- 149 אופיר וינטר, "הח'ליפות: קונצנזוס שנוי במחלוקת", בתוך: שוייצר ועינב, *המדינה האיסלאמית*, עמ' 23.
- 150 Ira Lapidus, "State and Religion in Islamic Societies," *Past and Present* 51, 1996, p. 4.
- 151 וינטר, "הח'ליפות", עמ' 23.
- 152 שם.
- 153 וינטר, "הח'ליפות", עמ' 23.
- 154 ענת הוכברג-מרום, "המדינה האיסלאמית", *מצודה*, 2015, עמ' 21.
- 155 ולנסי, "שחקנים לא מדינתיים", עמ' 66-67.
- 156 ולנסי, "שחקנים לא מדינתיים", עמ' 67.
- 157 Daniel Byman, "Understanding the Islamic State—A Review Essay," *International Security*, 40(4), 2016, p. 138.
- 158 Graeme Wood, "What ISIS Really Wants," *The Atlantic*, 2015.
- 159 הורביץ, *אימה ואמונה*.
- 160 Alex P. Schmid, *Challenging the Narrative of the "Islamic State"* (Hague: The International Centre for Counter-Terrorism, 2015), p. 3.
- 161 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש פתח בקמפיין תקשורתי התוקף בריחת תושבים מוסלמים למדינות המערב, במיוחד משטחי מדינת הח'ליפות האיסלאמית שבשליטתו 2015, עמ' 2.
- 162 הורביץ, *אימה ואמונה*.
- 163 הכט, "המדינה האיסלאמית - ניתוח צבאי", עמ' 22.
- 164 *Dabiq*, #3, Feb. 2015, p. 3.

- 165 יגאל כרמון, יעל יהושע, וע. אריה, "התופעה של אבו בכר אל-בגדאדי ומדינת הח'ליפות האיסלאמית" (המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, 2014, MEMRI).
- 166 Wood, "What ISIS Really Wants."
- 167 אורית פרלוב, "מדריך הטרמפיסט לגלקסיית 'המדינה האיסלאמית', " בתוך: שוייצר ועינב, *המדינה האיסלאמית*, עמ' 94.
- 168 הורביץ, *אימה ואמונה*.
- 169 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", 2014, עמ' 64-65.
- 170 הורביץ, *אימה ואמונה*.
- 171 מרדכי קידר, "האיסלאם זקוק למרטין לותר משלו" (אתר מידה, 2015).
- 172 כהן, "בין מציאות מדומה לטרור ממשי", עמ' 10.
- 173 יהונתן דחוח-הלוי, "האסטרטגיה של לשכת החינוך של דאעש" (המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 2015).
- 174 .See, for example, *Dābiq*, No. 15, July 2016.
- 175 רחל אלבוים-דרור, "אוטופיה כזעקת ייאוש וכלחץ לתיקון", *כיוונים חדשים* 22, 2010, עמ' 47.
- 176 Michael J. Mazarr, *Unmodern Men in the Modern World: Radical Islam Terrorism, and the War on Modernity* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), pp. 152, 161.
- 177 אדם הופמן, "השימוש של המדינה האיסלאמית במדיה חברתית", בתוך: שוייצר ועינב, *המדינה האיסלאמית*, עמ' 87.
- 178 הופמן, "השימוש של 'המדינה האיסלאמית', עמ' 87.
- 179 אלבוים-דרור, "אוטופיה כזעקת ייאוש", עמ' 41.
- 180 Charlie Winter, *Documenting the Digital Caliphate* (Quilliam, 2015).
- 181 הופמן, "השימוש של 'המדינה האיסלאמית', עמ' 88.
- 182 יורם שוייצר, "המדינה האיסלאמית בחלוף שנתיים - האמנם היא קורסת?" *מבט* על 833, 2016, עמ' 1.

- 183 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 41.
- 184 יהונתן דחוח-הלוי, "הכרזת הח'ליפות האיסלאמית: משמעויות ראשוניות" (המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 2014).
- 185 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 38.
- 186 אדם הופמן ולירן אופק, "המדינה האיסלאמית ב-4 דקות: הנרטיב המכונן", שורטי: ביטחון לאומי בגובה העיניים, 2015.
- 187 דחוח-הלוי, "הכרזת הח'ליפות האיסלאמית".
- 188 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 40.
- 189 מ. שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית - מכשיר לקידום רעיון הח'ליפות" (המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, 2015).
- 190 Yosef Jabareen, "The emerging Islamic State: Terror, territoriality, and the agenda of social transformation," *Geoforum* 58, 2015, p. 54.
- 191 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 95. Jabareen, "The emerging Islamic State," p. 53.
- 192 וינטר, "הח'ליפות", עמ' 26.
- 193 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 104.
- 194 Jabareen, "The emerging Islamic State," p. 53.
- 195 וינטר, "הח'ליפות", עמ' 25-6.
- 196 מ. שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית (ג') - שירי לעג למערב בעקבות הפיגועים בבריסל ובפריז" (המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, 2016).
- 197 הורביץ, אימה ואמונה.
- 198 וינטר, "הח'ליפות", עמ' 24.
- 199 Jabareen, "The emerging Islamic State," p. 53.
- 200 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 72; המרכז הסורי לזכויות אדם, 13 בספטמבר 2014.

- 201 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 72.
- 202 הראל חורב, "בין הסכין למקלדת: האינדוקטרינציה המקוונת של המדינה האיסלאמית", *צומת המזרח התיכון* 5 (12), 2015, עמ' 3.
- 203 פרלוב, "מדריך הטרמפיסט", עמ' 94.
- 204 מ. שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית (ב') - מכשיר לעידוד הקרבת הנפש, תוך הבטחה לחיים נפלאים בגן העדן" (המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, 2016).
- 205 See, for example, *Dabiq*, No. 13, Jan. 2016; *Dabiq*, No. 14, Apr. 2016.
- 206 שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית (ב')".
- 207 חורב, "בין הסכין למקלדת", עמ' 3.
- 208 See, for example, *Dabiq*, No. 15, July 2016.
- 209 קם, "עלייתה של המדינה האיסלאמית", עמ' 42.
- 210 הוכברג-מרומ, "המדינה האיסלאמית", עמ' 23.
- 211 עידן בריר וערן צדקיהו, *המדינה האיסלאמית - מורה נבוכים* (ירושלים: הפורום לחשיבה אזרית, 2014).
- 212 שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית".
- 213 סיבוני, כהן, וקורן, "האסטרטגיה של דאע"ש", עמ' 122.
- 214 שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית".
- 215 סיבוני, כהן, וקורן, "האסטרטגיה של דאע"ש", עמ' 122.
- 216 שם.
- 217 כרמית ולנסי, "היבטי משילות והתבססות אזרחית של 'המדינה האיסלאמית'", בתוך: שוייצר ועינב, *המדינה האיסלאמית*, עמ' 72.
- 218 שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית".
- 219 שם.
- 220 ברן ולוי, "תופעת סייבר", עמ' 116-17.

- 221 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "הריגתו של אבו מחמד, האיש מספר 2 בדאעש, בסיכול ממוקד תמונת מצב ומשמעויות", 2016, עמ' 8.
- 222 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: תמונת מצב ומגמות להמשך", 2016, עמ' 17.
- 223 Jabareen, "The emerging Islamic State", p. 55.
- 224 הורביץ, אימה ואמונה.
- 225 "Wood, "What ISIS Really Wants
- 226 סיבוני, כהן, וקורן, "האסטרטגיה של דאע"ש", עמ' 118.
- 227 המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, "המדינה האיסלאמית: חרף היותה ראש הכפירה בעולם, ארה"ב היא אויב ככל האויבים", 2016.
- 228 Wood, "What ISIS Really Wants."
- 229 Speckhard, *The Hypnotic Power*, p. 6.
- 230 הורביץ, אימה ואמונה.
- 231 סיבוני, כהן, וקורן, "האסטרטגיה של דאע"ש", עמ' 121.
- 232 ברן ולוי, "תופעת סייבר", עמ' 120.
- 233 אח'באר דולת אלאסלאם, 16 באפריל 2016.
- 234 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "ניתוח פיגועי ההשאה' שהתבצעו בשם דאעש במדינות המערב", 2016, עמ' 3.
- 235 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "מאז תחילת המתקפה על מוצול ניכרת מוטיבציה גבוהה של דאעש להוציא לפועל פיגועים ברחבי העולם. אולם למרות כמה 'הצלחות' לא הצליח דאעש עד כה ליצור רצף של פיגועים, שיסיט את תשומת הלב מקשייו הגוברים בעיראק ובסוריה", 2016, עמ' 7.
- 236 *Dabiq*, No. 15, July 2016, pp. 31-32.
- 237 Ibid, p. 32.
- 238 Ibid, 29.

- 239 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "מאז תחילת המתקפה", עמ' 13.
- 240 Jeanne McDonnell, "Not a Religion?" *Small War Journal Blog Post*, 2014.
- 241 סיבוני, כהן, וקורן, "האסטרטגיה של דאע"ש", עמ' 122.
- 242 Wood, "What ISIS Really Wants."
- 243 סיבוני, כהן, וקורן, "האסטרטגיה של דאע"ש", עמ' 125.
- 244 פרלוב, "מדריך הטרמפיסט", עמ' 94.
- 245 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "קמפיין הסתה של דאעש הקורא לרצח יהודים, כשברקע גל הטרור הפלסטיני", 2015, עמ' 1.
- 246 Tomé, "The "Islamic State," p. 120.
- 247 Wood, "What ISIS Really Wants."
- 248 מרכז המידע למודיעין ולטרור, דאעש: דיוקנו של ארגון טרור, עמ' 40.
- 249 Winter, *Documenting the Digital Caliphate*.
- 250 מרכז המידע למודיעין ולטרור, דאעש: דיוקנו של ארגון טרור, עמ' 41-42.
- 251 *Dabiq*, No. 15, July 2016, p. 33.
- 252 שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית (ג')".
- 253 המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, "צוואתו של המחבל המתאבד מבריסל מעוררת פולמוס סביב פיגועי ההתאבדות במערב" (2016).
- 254 שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית (ג')".
- 255 *Dabiq*, No. 15, July 2016, p. 4.
- 256 שם, עמ' 80.
- 257 שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית".
- 258 See, for example, *Dabiq*, No. 14, Apr. 2016.
- 259 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 39-40.

- 260 שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית (ב)".
- 261 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 109.
- 262 שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית".
- 263 שם.
- 264 פרלוב, "מדריך הטרמפיסט", עמ' 96.
- 265 שם.
- 266 Byman, "Understanding the Islamic State," p. 141.
- 267 Wood, "What ISIS Really Wants."
- 268 זאב מגן, "האם דאעש פועל על פי ההלכה האיסלאמית?" (ירושלים: המרכז האקדמי שלם, 2015).
- 269 כהן, "בין מציאות מדומה לטרור ממשי", עמ' 10.
- 270 שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית".
- 271 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "ניתוח פיגועי ההשאה", עמ' 1.
- 272 המכון לחקר תקשורת המזרח התיכון, "פיגועי דאעש במערב: בעלי טורים קוראים להודות בקיומה של קיצוניות איסלאמית ולרוויזיה בטקסטים הדתיים" (2016).
- 273 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "ניתוח פיגועי ההשאה", עמ' 2.
- 274 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "ניתוח פיגועי ההשאה", עמ' 1.
- 275 מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 40.
- 276 ולנסי, "היבטי משילות", עמ' 73.
- 277 *Dabiq*, No. 15, July 2016, p. 25.
- 278 ולנסי, "היבטי משילות", עמ' 72; סילברברג, "גן העדן האבוד", עמ' 3.
- 279 *Dabiq*, No. 15, July 2016, pp. 20-21.
- 280 דוח-הלוי, "האסטרטגיה"; ולנסי, "היבטי משילות", עמ' 72; מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 98.

- Byman, "Understanding the Islamic State," p. 147. 281
- כהן, "בין מציאות מדומה לטרור ממשי", עמ' 8. 282
- פרלוב, "מדריך הטרמפיסט", עמ' 95. 283
- אדם הופמן ויורם שוייצר, "סייבר ג'יהאד בשרות המדינה האיסלאמית (דאע"ש)", *עדכן אסטרטגי* 1(81), 2015, עמ' 65; ברן ולוי, "תופעת סייבר", עמ' 116; מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 11. 284
- פרלוב, "מדריך הטרמפיסט", עמ' 97; ברן ולוי, "תופעת סייבר"; טל פבל, "המדינה האיסלאמית בזירה המקוונת", 13 בינואר, *IsraelDefense* 2015. 285
- חורב, "בין הסכין למקלדת", עמ' 3. 286
- Mina Hamblet, "The Islamic State's Virtual Caliphate," *Middle East Quarterly*, Fall 2017. 287
- ולנסי, "היבטי משילות", עמ' 72. 288
- שם, עמ' 73. 289
- שם. 290
- Byman, "Understanding the Islamic State," p. 142. 291
- Speckhard, *The Hypnotic Power*, p. 7 ; מרכז המידע למודיעין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 35. 292
- שם. 293
- Al-Monitor*, July 3, 2014; Saltman & Winter, *Islamic State*, p. 43-44. 294
- Speckhard, *The Hypnotic Power*, p. 5. 295
- Dabiq, No. 1, July 2014, p. 7. 296
- Schmid, *Challenging the Narrative*, p. 3. 297
- ולנסי, "היבטי משילות", עמ' 72. 298
- Speckhard, *The Hypnotic Power*, p. 34. 299

- שמש, "השירים של המדינה האיסלאמית". 300
- Speckhard, *The Hypnotic Power*, p. 20. 301
- קידר, שמר, "הלכה וגמישות הלכתית", עמ' 80. 302
- Wood, "What ISIS Really Wants." 303
- Samantha Mahood & Halim Rane, "Islamist narratives in ISIS recruitment propaganda," *Journal of International Communication*, 2016, p. 1. 304
- Aymen Jawad Al-Tamimi, "Archive of the Islamic State Administrative Documents (cont.)," Jan. 11, 2016. 305
- "The Isis papers: masterplan for consolidating power," *Guardian*, Dec. 7, 2015. 306
- Ibid. 307
- Dabiq*, No. 3, Feb. 2015, pp.6-8. 308
- Wood, "What ISIS Really Wants"; Steven R. David, "The Islamic State Should be Wiped Out" (Bar-Ilan University: Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2016). 309
- מרכז המידע למודיעיין ולטרור, "דאעש: דיוקנו של ארגון טרור", עמ' 41. 310
- קידר, "זה ג'יהאד; בוקעי, "תפיסת 'העצמי'", עמ' 26. 311
- סילברברג, "גן העדן האבוד", עמ' 7. 312

Recent BESA Center Publications

Mideast Security and Policy Studies

- No. 139 Greece, Israel, and China's «Belt and Road» Initiative, *George Tzogopoulos*, October 2017
- No. 140 Arabs and Turks Welcomed the Balfour Declaration, *Efraim Karsh*, November 2017
- No. 141 Schoolbooks of the Palestinian Authority (PA): The Attitude to the Jews, to Israel and to Peace, *Arnon Groiss and Ronni Shaked*, December 2017 (Hebrew)
- No. 142 Conflicting Interests: Tehran and the National Aspirations of the Iraqi Kurds, *Doron Itzchakov*, December 2017
- No. 143 Russia's Strategic Advantage in the Baltics: A Challenge to NATO? *Jiri Valenta and Leni Friedman Valenta*, January 2018
- No. 144 Surviving Donald Trump: Israel's Strategic Options, *Louis René Beres*, February 2018
- No. 145 Militant Islam's War Against the West, *Max Singer*, March 2018
- No. 146 Reframing the Middle Eastern and Palestinian Refugee Crises, *Alex Joffe and Asaf Romirowsky*, March 2018
- No. 147 Water, Trump, and Israel's National Security, *Donald D.A. Schaefer*, March 2018
- No. 148 Sudan's Policy in the Era of Arab Upheaval: For Good or for Evil? *Haim Koren*, April 2018
- No. 149 The Privileged Palestinian Refugees, *Efraim Karsh*, May 2018
- No. 150 The Israel Defense Forces, 2017-1948, *Kenneth S. Brower*, May 2018
- No. 151 In Memoriam: Per Ahlmark, *Manfred Gerstenfeld*, June 2018
- No. 152 Iran's President Rouhani: Part of the Problem, Not Part of the Solution, *Udi Evental*, July 2018 (English and Hebrew)
- No. 153 China's Military Base in Djibouti, *Mordechai Chaziza*, August 2018
- No. 154 The Oslo Disaster Revisited: How It Happened, *Efraim Karsh*, September 2018
- No. 155 The «Separation» Fence: A Political Border in a Security Guise, *Gershon Hacohen*, October 2018 (Hebrew only)
- No. 156 The North Korean Air Force: A Declining or Evolving Threat? *Noam Hartoch and Alon Levkowitz*, October 2018
- No. 157 The 1981 AWACS Deal: AIPAC and Israel Challenge Reagan, *Arnon Gutfeld*, November 2018
- No. 158 Pakistan and Its Militants: Who Is Mainstreaming Whom? *James M. Dorsey*, November 2018
- No. 159 American Jews and Their Israel Problem, *Kenneth Levin*, December 2018
- No. 160 The West Bank's Area C: Israel's Vital Line of Defense, *Gershon Hacohen*, January 2019 (Hebrew)
- No. 161 The Islamic State's «Religious Nationalism»: Challenging the Existing International Order, April 2019 (Hebrew)

Policy Memoranda

- No. 8 Perfect Storm in the Middle East, *Yaakov Amidror*, June 2015 (Hebrew), July 2015 (English)
- No. 9 Israel-Greece Relations, *Arye Mekel*, September 2015 (Hebrew)
- No. 10 Space Wars, *Aby Har-Even*, May 2016 (Hebrew)

Colloquia on Strategy and Diplomacy

- No. 28 The IDF Force Structure (Hebrew) May 2014
- No. 29 Israeli-Palestinian Negotiations: Where to? (Hebrew) August 2014
- No. 30 IDF Challenges (Hebrew) August 2016